

รายงานผลงานวิจัย
มหาวิทยาลัยแม่โจ้

เรื่อง การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวบ้านโปง อำเภอสันทราย
จังหวัดเชียงใหม่

Ethnobotanical Studies in Ban Pong, Sansai District
Chiang Mai Province

ได้รับการจัดสรรงบประมาณวิจัย ประจำปี 2543 จำนวน 159,500 บาท
ประจำปี 2544 จำนวน 153,700 บาท

หัวหน้าโครงการ

นางสาวทิพย์สุดา ตั้งตระกูล

ผู้ร่วมโครงการ

นางเยาวนิตย์ ธาราฉาย

นางเพ็ญรัตน์ หงษ์วิทยากร

นายวีรศักดิ์ ปกติ

นางภานรินทร์ ปรีชาวัฒน์นาก

งานวิจัยเสร็จสิ้นสมบูรณ์

เมษายน 2547

รจ 581.09 ท473ก

ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวบ้านโปง อ้า

35001001434630

614/48

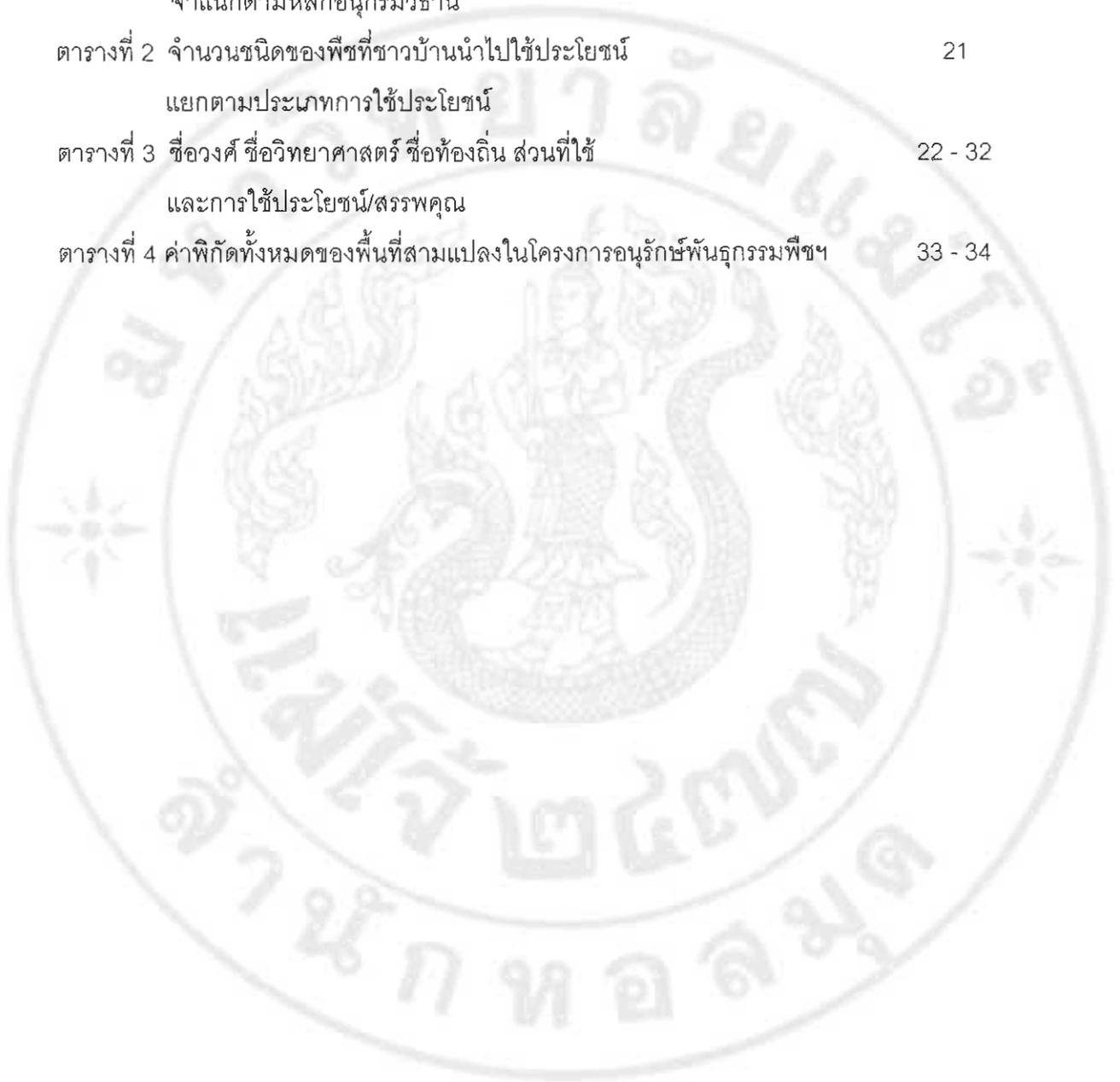
สารบัญ

	หน้า
สารบัญตาราง	ก
สารบัญภาพ	ข
บทคัดย่อ	1
Abstract	2
บทนำ	3
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	3
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	4
ตรวจเอกสาร	4
อุปกรณ์และวิธีการวิจัย	12
วิธีการวิจัย	13
ระยะเวลาในการดำเนินการวิจัย	15
ผลการวิจัย	15
สรุปและวิจารณ์ผลการวิจัย	102
เอกสารอ้างอิง	112
ภาคผนวก ก	ก-1
ภาคผนวก ข	ข-1
ภาคผนวก ค	ค-1

(ก)

สารบัญตาราง

	หน้า
ตารางที่ 1 จำนวนชนิดของพืชที่ชาวบ้านนำไปใช้ประโยชน์ จำแนกตามหลักอนุกรมวิธาน	20
ตารางที่ 2 จำนวนชนิดของพืชที่ชาวบ้านนำไปใช้ประโยชน์ แยกตามประเภทการใช้ประโยชน์	21
ตารางที่ 3 ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ และการใช้ประโยชน์/สรรพคุณ	22 - 32
ตารางที่ 4 ค่าพิกัดทั้งหมดของพื้นที่สามแปลงในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ	33 - 34

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1 แผนผังการจัดสรรพื้นที่ภายในบริเวณบ้าน	18
ภาพที่ 2 จำนวนชนิดพืชที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์เป็นเปอร์เซ็นต์ แยกตามประเภทการใช้ประโยชน์	21
ภาพที่ 3 <i>Andrographis piniculata</i> Nees. ฟ้ายะลวยใจ	ก-1
ภาพที่ 4 <i>Barleria lupulina</i> Lindl. เสลดพังพอน	ก-1
ภาพที่ 5 <i>Eupatorium odoratum</i> Linn. สาบเสือ	ก-2
ภาพที่ 6 <i>Millingtonia hortensis</i> Linn.f. ป๊อบ	ก-2
ภาพที่ 7 <i>Oroxylum indicum</i> Vent. เพกา	ก-3
ภาพที่ 8 <i>Bixa orellana</i> Linn. คำแสด	ก-3
ภาพที่ 9 <i>Crateva religiosa</i> Kurz. กุ่มบก	ก-4
ภาพที่ 10 <i>Garcinia succifolia</i> Kurz. ส้มป่อย	ก-4
ภาพที่ 11 <i>Costus speciosus</i> Smith. เอื้องหมายนา	ก-5
ภาพที่ 12 <i>Coccinia grandis</i> Voigt. ตำลึง	ก-5
ภาพที่ 13 <i>Diospyros mollis</i> Griff. มะเกลือ	ก-6
ภาพที่ 14 <i>Baccaurea ramiflora</i> Lour. มะไฟป่า	ก-6
ภาพที่ 15 <i>Croton sublyratus</i> Kurz. เปล้าน้อย	ก-7
ภาพที่ 16 <i>Phyllanthus emblica</i> Linn. มะขามป้อม	ก-7
ภาพที่ 17 <i>Phyllanthus pulcher</i> Wall. ว่านธรณีสาร	ก-8
ภาพที่ 18 <i>Flacourtia indica</i> Merr. ตะขบป่า	ก-8
ภาพที่ 19 <i>Orthosiphon grandiflorus</i> Bloding. พยับเมฆ	ก-9
ภาพที่ 20 <i>Cinnamomum bejolghota</i> Sweet. อบเชย	ก-9
ภาพที่ 21 <i>Litsea glutinosa</i> (Lour.) C.B. Robinson หมี่เหม็น	ก-10
ภาพที่ 22 <i>Caesalpinia sappan</i> Linn. ฝาง	ก-10
ภาพที่ 23 <i>Cassia alata</i> Linn. ชุมเห็ดเทศ	ก-11
ภาพที่ 24 <i>Cassia fistula</i> Linn. ราชพฤกษ์	ก-11
ภาพที่ 25 <i>Cassia siamea</i> Lamk. ชีเหล็กไทย	ก-12
ภาพที่ 26 <i>Phyllodium longipes</i> Sehindl. เกล็ดปลา	ก-12

สารบัญรูปภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 27 <i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz ประดู่	ก-13
ภาพที่ 28 <i>Sesbania grandiflora</i> Desv. แคบ้าน	ก-13
ภาพที่ 29 <i>Xylia xylocarpa</i> (Roxb.) Taub. ไม้แดง	ก-14
ภาพที่ 30 <i>Strychnos nux-vomica</i> Linn. แสลงใจ	ก-14
ภาพที่ 31 <i>Azadirachta indica</i> var. <i>siamensis</i> Valetou สะเดา	ก-15
ภาพที่ 32 <i>Ficus hispida</i> Linn.f. มะเดื่อปล้อง	ก-15
ภาพที่ 33 <i>Plumbago indica</i> Linn. เจตมูลเพลิงแดง	ก-16
ภาพที่ 34 <i>Plumbago zeylanica</i> Linn. เจตมูลเพลิงขาว	ก-16
ภาพที่ 35 <i>Gardenia erythroclada</i> Kurz. มะคังแดง	ก-17
ภาพที่ 36 <i>Gardenia sootepensis</i> Hutch. คำมอกหลวง	ก-17
ภาพที่ 37 <i>Euphorea longan</i> Linn. ลำไย	ก-18
ภาพที่ 38 <i>Schleichera oleosa</i> Merr. ตะคร้อ	ก-18
ภาพที่ 39 <i>Tacca integrifolia</i> Ker-Gawl. เนระพูสีไท	ก-19
ภาพที่ 40 <i>Clerodendrum viscosum</i> Vent. นางแย้มป่า	ก-19
ภาพที่ 41 <i>Cassia fistula</i> Linn. คูณ	ข-1
ภาพที่ 42 <i>Orthosiphon grandiflorus</i> Bolding. หญ้าหนวดแมว	ข-1
ภาพที่ 43 <i>Crateva religiosa</i> Kurz กุ่ม	ข-1
ภาพที่ 44 <i>Plumbago zeylanica</i> Linn. เจตมูลเพลิงขาว	ข-1
ภาพที่ 45 <i>Plumbago indica</i> Linn. เจตมูลเพลิงแดง	ข-1
ภาพที่ 46 <i>Xylia xylocarpa</i> Taub. ไม้แดง	ข-1
ภาพที่ 47 <i>Litsea glutinosa</i> (Lour.) C.B. หมี่เหม็น	ข-2
ภาพที่ 48 <i>Gardenia sootepensis</i> Hutch คำมอกหลวง	ข-2
ภาพที่ 49 <i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz. ประดู่ป่า	ข-2
ภาพที่ 50 <i>Caesalpinia sappan</i> Linn. ฝาง	ข-2
ภาพที่ 51 <i>Cinnamomum</i> sp. อบเชย	ข-2
ภาพที่ 52 <i>Garcinia succifolia</i> Kurz ส้มป่อย	ข-2

สารบัญภาพ (ต่อ)

	หน้า
ภาพที่ 53 <i>Tacca integrifolia</i> Ker-Gawl. ตีงหว้า	ข-3
ภาพที่ 54 <i>Careya sphaerica</i> Roxb กระโดน	ข-3
ภาพที่ 55 <i>Phyllodium longipes</i> Schindl. เกล็ดปลา	ข-3
ภาพที่ 56 <i>Costus speciosus</i> Smith. เอื้องหมายนา	ข-3
ภาพที่ 57 <i>Strychnos nux-vomica</i> Linn. แผลงใจ	ข-3
ภาพที่ 58 <i>Ficus hispida</i> Linn.f. เตื่อปล้อง	ข-3
ภาพที่ 59 <i>Barleria lupulina</i> Linn. เสลดพังพอน	ข-4
ภาพที่ 60 <i>Curcuma sessilis</i> Gage กระเจียว	ข-4
ภาพที่ 61 <i>Houttuynia cordata</i> Thunb. พญาคาว	ข-4
ภาพที่ 62 <i>Milientha suavis</i> Pierre ผักหวานป่า	ข-4
ภาพที่ 63 <i>Uvaria rufa</i> Bl. นมควาย	ข-4
ภาพที่ 64 <i>Lasia spinosa</i> Linn. ผักหนาม	ข-4
ภาพที่ 65, 66 <i>Baccaurea ramiflora</i> Lour. มะไฟป่า	ข-5
ภาพที่ 67 <i>Gardenia erythroclada</i> Kurz. มะคังแดง	ข-5
ภาพที่ 68 <i>Zingiber cassumunar</i> Roxb. ไพล	ข-5
ภาพที่ 69 - 71 สภาพป่าในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช มหาวิทยาลัยแม่โจ้	ข-5
ภาพที่ 72 - 74 การดำเนินชีวิตประจำวันและการเก็บหาของป่าของชาวบ้าน	ข-6
ภาพที่ 75 - 76 การดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน และการเก็บพืชสมุนไพรโดยหมอพื้นบ้าน	ข-6
ภาพที่ 77 แสดงแผนที่ของป่าบ้านโป่งในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ฯ มหาวิทยาลัยแม่โจ้	ข-7

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวบ้านโป่ง อำเภอสันทราย จังหวัด เชียงใหม่ ได้รับการสนับสนุนทุนอุดหนุนการวิจัยประจำปี 2543 และ 2544 จากสำนักวิจัยและส่งเสริม วิชาการการเกษตร มหาวิทยาลัยแม่โจ้ งานวิจัยเรื่องนี้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี และได้รับข้อมูลที่เป็น ประโยชน์มากมาย ข้อมูลเหล่านี้นอกจากจะเป็นประโยชน์สำหรับผู้ที่มีความสนใจทั่วไปแล้ว ยังมี ความสำคัญอย่างยิ่งในการศึกษาวิจัยต่อยอดทั้งทางด้านเภสัชกรรม และด้านการเกษตร คณะวิจัย ขอขอบคุณ คุณสมใจ ปงหาญ คุณดวงคำ ทศน์เกตุ ซึ่งเป็นผู้ทำงานในพื้นที่โครงการฯ และรู้จัก พื้นที่โนป่าบ้านโป่งเป็นอย่างดี โดยได้พาคณะผู้วิจัยไปในทุกพื้นที่ และช่วยอธิบายเสริมเรื่องราวต่างๆ ที่น่าสนใจเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืช ทั้งทางด้าน สมุนไพร พืชอาหาร พืชที่ใช้ในการก่อสร้าง พืช ที่ใช้ในพิธีการต่างๆ และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ เป็นต้น คุณมนต์กมล พยัคฆ์เมฆ และคุณสมหมาย บุญญะ นักศึกษาปัญหาพิเศษ ที่เป็นกำลังสำคัญในการสำรวจ ศึกษา และการจัดเก็บตัวอย่างพรรณ ไม้แห้ง และท้ายสุดที่จะลืมไม่ได้คือผู้ที่เป็นกำลังสำคัญในการทำวิจัยตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงปัจจุบัน คือ คุณนิวัติ ช่างซอ ซึ่งคณะผู้วิจัยขอขอบคุณเป็นอย่างสูง ณ ที่นี้

คณะผู้วิจัย

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวบ้านโปง อำเภอสันทราย
จังหวัดเชียงใหม่

ETHNOBOTANICAL STUDIES IN BAN PONG, SANSAI DISTRICT
CHIANG MAI PROVINCE

ทิพย์สุดา ตั้งตระกูล¹ เยาวนิทย์ ธาราฉาย² เพ็ญรัตน์ หงษ์วิทยากร¹ วีระศักดิ์ ปรกติ³
พานรินทร์ ปรีชาวัฒน์นกร¹

TIPSUDA TUNGTRAGOON¹ YAOWANIT TARACHAY²

PENRUT HONGVITYAKORN¹ VEERASUK PROKATI³

PANARIN PREECHAWATTANAKORN¹

¹ ภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์

² ภาควิชาภูมิทัศน์และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คณะผลิตกรรมการเกษตร

³ ภาควิชาส่งเสริมการเกษตร คณะธุรกิจการเกษตร

มหาวิทยาลัยแม่โจ้ เชียงใหม่ 50290

บทคัดย่อ

การใช้ประโยชน์สมุนไพรพื้นบ้านของชาวบ้านโปง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เริ่มทำการสำรวจในเดือนตุลาคม พ.ศ. 2542 ถึงเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2543 ในพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยแม่โจ้ โดยการสัมภาษณ์หมอยาและชาวบ้านเกี่ยวกับชื่อพื้นเมือง ส่วนที่นำมาใช้ประโยชน์ สรรพคุณ และวิธีการใช้ประโยชน์ตามภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำการเก็บตัวอย่างสมุนไพรเพื่อทำตัวอย่างพรรณไม้แห้ง ตรวจสอบเอกลักษณ์โดยใช้รูปวิธาน และเปรียบเทียบตัวอย่างพรรณไม้แห้งที่พิพิธภัณฑ์พืชของกรมป่าไม้ และสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ สามารถจำแนกพืชที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์จำนวนทั้งสิ้น 131 ชนิด 118 สกุล 60 วงศ์ โดยจำแนกเป็น พืชอาหาร 92 ชนิด พืชสมุนไพร 37 ชนิด พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย 7 ชนิด พืชเศรษฐกิจ 5 ชนิด และพืชใช้ประโยชน์อื่นๆ 8 ชนิด นอกจากนี้เมื่อทำการจำแนกตามหลัก

อนุกรมวิธาน พบว่าพืชที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์มากที่สุด อยู่ในพืชวงศ์ Leguminosae ซึ่งพบทั้งสิ้น 13 ชนิด ส่วนวงศ์ที่พบรองลงมาได้แก่วงศ์ Euphorbiaceae พบ 9 ชนิด วงศ์ Cucurbitaceae พบ 7 ชนิด วงศ์ Asteraceae พบ 6 ชนิด วงศ์ Gramineae (Poaceae) และวงศ์ Solanaceae พบวงศ์ละ 5 ชนิด วงศ์ Zingiberaceae และ Acanthaceae พบวงศ์ละ 4 ชนิด วงศ์ที่พบ 3 ชนิด ได้แก่ วงศ์ Anacardiaceae, Araceae, Clusiaceae, Moraceae, Rubiaceae, Sapindaceae และวงศ์ Umbelliferae นอกจากนั้นพบวงศ์ละ สองและหนึ่ง ชนิด

Abstract

Ethnobotanical plant used by Ban Pong people, Sansai district, Chiang Mai was investigated during October 1999 - June 2000 in the areas of conservation of plant genetic resources project upon the initiatives of her royal highness princess Sirindhorn, Maejo university. The research was carried out by interviewing local plant used, collecting plant specimens and identifying these specimens by available references and comparing them with the authentic specimen at Department of Forestry, Ministry of Agriculture and Queen Sirikit Botanical Garden. A hundred and one species, within a hundred and eighteen genera from sixty families of plant used have identified. Ninety two, thirty seven, seven, five and eight species were belonging to edible plant, medicinal plant, plant for house and construction, economic plant and miscellaneous plant used respectively. There were thirteen, nine, seven and six species have found within the Leguminosae, Euphorbiaceae, Cucurbitaceae and Asteraceae respectively. The Gramineae (Poaceae) and Solanaceae have found five species in each family. The Zingiberaceae and Acanthaceae have found four species, and three species have found in the Anacardiaceae, Araceae, Clusiaceae, Moraceae, Rubiaceae, Sapindaceae and Umbelliferae. However, these plant used have found two and one species in the rested families.

Keywords: Ethnobotany, Edible plant, Medicinal plants, Ban Pong village, Chiang Mai Province.

บทนำ

ในบรรดาสິงมีชีวิตกว่า 1.5 ล้านชนิด ที่มนุษย์รู้จักนำมาใช้ประโยชน์เพื่อเป็นปัจจัยสี่ในการดำรงชีวิตมีประมาณ 5,000 ชนิดเท่านั้น และในจำนวนนี้มีมนุษย์รู้จักใช้เป็นอาหารเพียง 150 ชนิด แต่ก็มีเพียงพืช 12 ชนิดและสัตว์อีก 5 ชนิดที่ถูกใช้เป็นอาหารของมนุษย์ทั่วโลกกว่าร้อยละ 75 จึงเห็นได้ว่าในโลกนี้ยังมีสิ่งมีชีวิตอีกจำนวนมากมหาศาล ที่มนุษย์ยังไม่รู้จักและนำมาใช้ประโยชน์ (อำพล , 2540)

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน เป็นการศึกษาถึงการที่มนุษย์นำพืชมาใช้ประโยชน์ในแง่ต่าง ๆ โดยมีการศึกษามาร่วมๆ กับการศึกษาทางด้านอนุกรมวิธานพืช จุดเริ่มต้นของการศึกษาที่แท้จริงเริ่มมาจาก Christopher columpous ผู้ค้นพบทวีปอเมริกาเหนือในปี ค.ศ. 1492 เมื่อเดินทางกลับยุโรป ได้รายงานผลการสำรวจดังกล่าวถึงการที่ใช้ประโยชน์ จากพืชของชาวอินเดียแดง ไว้ด้วย (วีระชัย, 2534) ในการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านมักนิยมแบ่งพืชที่ศึกษาออกเป็นกลุ่ม ๆ ตามการใช้ประโยชน์ เพื่อถ่ายทอดการศึกษา เช่น กลุ่มพืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชที่ใช้ในงานก่อสร้าง พืชที่เป็นอาหารสัตว์ พืชที่ใช้ในการทำเครื่องนุ่งห่ม พืชเศรษฐกิจ และพืชที่ใช้ประโยชน์อื่น ๆ

ดังนั้นจะเห็นว่าการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านจะทำให้ทราบถึงข้อมูลต่าง ๆ เกี่ยวกับพืช โดยเฉพาะการใช้ประโยชน์จากพืช และทราบถึงภูมิปัญญาของบรรพบุรุษที่สั่งสมกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ ซึ่งกลุ่มชนในแต่ละท้องถิ่นก็มีภูมิปัญญาเป็นเอกลักษณ์ประจำท้องถิ่นของตนเอง

บ้านโป่ง เป็นหมู่บ้านที่มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ป่าที่เป็นป่าชุมชน ชาวบ้านใช้ประโยชน์จากป่า มาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่ความรู้ต่าง ๆ ที่เป็นภูมิปัญญาของชาวบ้าน กำลังจะสูญหายไปพร้อมกับคนรุ่นเก่า เพราะคนรุ่นลูกหลานไม่สนใจที่จะศึกษา และรับการถ่ายทอดความรู้ดั้งเดิมนี้ไว้ มีหน้าซ้ำในปัจจุบันมีการพัฒนาในด้านต่าง ๆ เข้ามาอย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะทางด้านวัตถุ จึงเป็นที่น่าเสียดายหากไม่มีการเก็บบันทึกความรู้ ที่เป็นประโยชน์ทางพฤกษศาสตร์พื้นบ้านรวบรวมไว้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาถึง ลักษณะทางอนุกรมวิธานของพืช ที่ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของชาวบ้านโป่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

2. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น และทำการรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่น ของชาวบ้านไว้
3. เพื่อการพัฒนาพันธุ์พืชบางชนิดในการผลิตเชิงพาณิชย์ เช่น พืชสมุนไพร พืชอาหาร และพืชเศรษฐกิจ เป็นต้น
4. เพื่อเป็นข้อมูลพื้นฐานในการศึกษาในด้านอื่น ๆ เช่น ด้านพฤกษศาสตร์ และด้านเภสัชศาสตร์ เป็นต้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เป็นแหล่งข้อมูลพื้นฐานด้านพันธุกรรมพืช
2. เก็บรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กำลังจะสูญหายไป เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการวิจัยและพัฒนาในประเทศไทย ก่อนถูกชาวต่างชาติเก็บเกี่ยวนำไปใช้ประโยชน์ดังที่ผ่านมา
3. พืชที่มีประโยชน์ที่ได้จากการสำรวจ เมื่อได้รับการพัฒนาพันธุ์เพื่อการผลิตเชิงพาณิชย์ จะเป็นทางเลือกในการสร้างรายได้ให้แก่เกษตรกรอีกทางหนึ่ง

ตรวจเอกสาร

ป่าอนุรักษ์บ้านโป่ง อยู่ภายใต้โครงการอนุรักษ์ ศึกษา และพัฒนาป่าบ้านโป่ง อันเนื่องมาจากพระราชดำริ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ สนองพระราชดำริโดยมหาวิทยาลัยแม่โจ้ มีพื้นที่ทั้งหมด 3,686 ไร่ ตั้งอยู่ที่บ้านโป่ง หมู่ 6 ตำบล ป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ที่ระดับความสูงประมาณ 400-900 เมตรจากระดับน้ำทะเลปานกลาง ลักษณะดินส่วนใหญ่กำเนิดจากหินทราย (sandstone) เป็นดินร่วนปนทราย (sandy loam) เป็นส่วนใหญ่ บางแห่งเป็นดินทรายปนดินเหนียว (sandy clay loam) สีนํ้าตาล นํ้าตาลแดง หรือเทา ระบายน้ำได้ดี ลักษณะของป่าที่พบได้แก่ ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้ง ซึ่งถือว่าเป็นป่าต้นน้ำของลำห้วยน้อยใหญ่ต่างๆ เช่น ห้วยมะปราง ห้วยน้ำขุ่น ห้วยสิ่งมณฑา เป็นต้น ซึ่งน้ำจากลำธารเหล่านี้จะไหลลงรวมกันที่อ่างเก็บน้ำห้วยใจ ซึ่งเป็นแหล่งกักเก็บน้ำที่เกิดขึ้นจาก พระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวฯ เมื่อ วันที่ 19 กุมภาพันธ์ 2527 เพื่อเป็นแหล่งอุปโภคบริโภค และทำการเกษตรของราษฎร จะเห็นได้ว่าป่าอนุรักษ์แห่งนี้ จัดเป็นป่าชุมชนที่อยู่ใกล้กับมหาวิทยาลัย และเป็นแหล่งที่มีทรัพยากรทางชีวภาพที่สมบูรณ์อยู่เป็นจำนวนมาก

จากพระราชดำริบางประการของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ในเดือนกุมภาพันธ์ 2536 เกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช จึงได้เกิดโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี โดยได้ดำเนินการ กิจกรรมปลูกพันธุกรรมพืช สำรวจเก็บรวบรวม ปลูกรักษา อนุรักษ์และใช้ประโยชน์พันธุกรรมพืช กิจกรรมศูนย์ข้อมูลพันธุกรรมพืช การพัฒนาพันธุ์พืช และกิจกรรมสร้างจิตสำนึกด้านอนุรักษ์ พันธุกรรมพืช มหาวิทยาลัยแม่โจ้จึงรับสนองพระราชดำริ โดยจัดพื้นที่บางส่วนของโครงการอนุรักษ์ ศึกษา และพัฒนาป่าบ้านโป่ง เพื่อเข้าร่วมในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ จำนวน 3 แปลง มีพื้นที่ทั้งสิ้น 290 ไร่

ในการดำเนินงานในกิจกรรมปลูกพันธุกรรมพืช มีงานที่สำคัญอย่างยิ่งคือ การสำรวจ ความหลากหลายของพรรณพืชในพื้นที่โครงการฯ ซึ่งได้ทำการสำรวจในพื้นที่ป่าอนุรักษ์บ้านโป่ง ทั้งหมด (3,686 ไร่) โดยได้เริ่มทำการสำรวจตั้งแต่ปี 2541 พบข้อมูลดังนี้คือ เยาวินิตย์ และคณะ (2544) ทำการสำรวจพรรณไม้ในพื้นที่ป่าอนุรักษ์บ้านโป่ง สามารถจำแนกสภาพป่าตามโครงสร้าง ป่าและนิเวศน์ ได้เป็น ป่าเต็งรัง ป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้ง ในการศึกษาาระหว่างเดือน มกราคม 2541-กรกฎาคม 2543 สามารถเก็บตัวอย่างพรรณไม้ได้รวมทั้งสิ้น 2,000 ชิ้น และได้ ตรวจวิเคราะห์เพื่อให้ได้ชื่อวิทยาศาสตร์ที่ถูกต้องถึงอันดับชนิด สรุปได้ดังนี้ พืชกลุ่มเฟินและ ไกล่เคียงพบ 8 วงศ์ 8 สกุล 11 ชนิด พืชกลุ่มจิมโนสเปิร์มพบ 1 วงศ์ 1 สกุล 1 ชนิดกลุ่มพืชดอก จำแนกเป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยว 15 วงศ์ 53 สกุล 83 ชนิด และใบเลี้ยงคู่ 75 วงศ์ 210 สกุล 294 ชนิด และมีการนำทรัพยากรพรรณพืชเหล่านี้ มาใช้ประโยชน์ในการดำรงชีวิตของชาวหมู่บ้านโป่ง ทั้งใน ด้านการนำมาใช้เป็นอาหารและยารักษาโรค

แม้ว่าการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน จะมีการศึกษาควบคู่กับการศึกษาทางด้านอนุกรม- วิธานพืชมาโดยตลอดก็ตาม แต่ยังไม่มีการศึกษาอย่างจริงจัง จนกระทั่ง Dr. Joan W. Harsberger นักพฤกษศาสตร์แห่งมหาวิทยาลัย Pennsylvania ประเทศสหรัฐอเมริกา ได้บัญญัติศัพท์คำว่า "พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน หรือ Ethnobotany" ขึ้นโดยให้ความหมายไว้ว่า เป็น การศึกษาถึงพืชที่คนด้อยอารยธรรมและคนดั้งเดิมในท้องถิ่นนำมาใช้ประโยชน์ (เดียม และ วีระชัย , 2538) และพบว่าการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ที่ได้มีการบันทึกไว้ในอดีต ครอบคลุมอยู่ในหมู่ ของ นักวิชาการตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ จะเห็นได้จากช่วงต้นศตวรรษแรก ได้มีนายแพทย์ชาวกรีก ชื่อ Dioscorides เขียนหนังสือ ชื่อ "De Materia Medica" ในหนังสือเล่มนี้เขาได้บรรยายพืช ไร่ประมาณ 600 ชนิด ล้วนแล้วแต่เป็นพืชสมุนไพรที่เขานำมาใช้ในการรักษาโรคทั้งสิ้น หนังสือเล่ม นี้จึงถือได้ว่าเป็นหนังสือสมุนไพรเล่มแรกของโลก และเป็นจุดเริ่มต้นในการศึกษาพฤกษศาสตร์ พื้นบ้านในช่วงเวลาต่อมา

ปัจจุบันนักพฤกษศาสตร์ ให้ความหมายของคำว่า พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน หมายถึง ศาสตร์ที่ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพืช นับแต่สังคมมนุษย์สมัยโบราณในด้านการใช้ประโยชน์จากพืชเป็นปัจจัยในการดำรงชีวิต โดยพิจารณาทั้งในมิติของชีววิทยา วัฒนธรรม และนิเวศวิทยา (สยามโภชนาการพฤกษ, 2539) จะเห็นว่าประโยชน์ของการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านที่เด่นชัดคือ การใช้พืชสมุนไพรในการแพทย์พื้นบ้าน เพราะเป็นแหล่งความรู้หนึ่ง ซึ่งการแพทย์ หรือเภสัชกรรมแผนใหม่ใช้เป็นจุดเริ่มต้นในการค้นหาใหม่จากธรรมชาติ เพราะพืชในโลกนี้ มีจำนวนมากมายมหาศาล การนำพืชมาวิจัยอย่างไร้ทิศทาง เป็นการสิ้นเปลืองอย่างมาก การใช้ประโยชน์ทางยาจากพืชในทางการแพทย์พื้นบ้าน ได้ผ่านการประสบการณ์ที่สะสมต่อเนื่องกันเป็นเวลานาน เหมือนกับการวิจัยทางคลินิกเบื้องต้นนั่นเอง มีผลทำให้สามารถคัดเลือกพืชสมุนไพรที่มีคุณภาพดีเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นการนำพืชที่มีการใช้ในการแพทย์พื้นบ้านไปวิจัย จึงมีโอกาสประสบความสำเร็จมากกว่าพืชชนิดอื่นทั่ว ๆ ไป ตัวอย่างได้แก่ ประเทศจีนในระหว่างปี ค.ศ. 1943 -1981 มีการค้นพบยาใหม่ประมาณ 104 ชนิด ในจำนวนนี้ ประมาณ 60 ชนิด ได้มาจากพืชสมุนไพรทั้งทางตรง และทางอ้อม อีกตัวอย่างได้แก่การวิจัยในประเทศสหรัฐอเมริกา จากการศึกษาการใช้สมุนไพรจำนวน 1,288 ชนิด จาก 118 วงศ์ ของชนพื้นเมืองในเขตอเมริกาเหนือ ซึ่งได้ข้อมูลจากฐานข้อมูลของ America Medical Ethnobotany (AME) เปรียบเทียบกับข้อมูลทางพฤกษศาสตร์จากฐานข้อมูลของ Flora North America (FNA) ซึ่งมีข้อมูลอยู่ 16,270 ชนิด จาก 232 วงศ์ การวิเคราะห์ทางสถิติพบว่า การใช้พืชสมุนไพรเหล่านั้น อยู่บนพื้นฐานที่มีหลักเกณฑ์การเลือกใช้ (Selective in plant use) ไม่ได้ใช้เพียงเพื่อผลในการใช้เป็นยาหลอก (Placebo medicine) เท่านั้น

พัฒนาการของพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน

ปัจจุบันมีการศึกษาด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้านกันมากในหลายประเทศ เช่น จีน อินเดีย และสหรัฐอเมริกา โดยเฉพาะประเทศสหรัฐอเมริกา ถือเป็นแหล่งที่มีการศึกษากันมากที่สุดแห่งหนึ่งของโลก และมีการจัดระบบการศึกษาด้านนี้ได้ดีที่สุด โดยเริ่มมีพัฒนาการมาตั้งแต่ ค.ศ. 1869 เมื่อมีการสร้างทางรถไฟเชื่อมต่อระหว่างภาคตะวันตกและตะวันออก Edward Palmer ได้เดินทางไปยังเขตตะวันตกเฉียงใต้ ทำการเก็บรวบรวมตัวอย่างพืชส่งให้สถาบัน Smithsonian และอื่นๆ อีกหลายแห่ง พร้อมทั้งเขียนหนังสือออกมาด้วย ต่อมาเมื่อผู้ชื่อนาม Palmer ว่า "Father of Ethnobotany" จนกระทั่งในปี ค.ศ.1895 ได้มีการยอมรับพฤกษศาสตร์พื้นบ้านเป็นสาขาหนึ่งของ การวิจัยอย่างเป็นทางการ โดย Dr. John W. Harsberger เป็นคนแรก ที่ให้ความหมายของคำว่าพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน และได้รับการยอมรับว่าเป็นนักพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน (Ethnobotanist) คนแรก ผู้ที่ได้รับปริญญาเอกทางด้านพฤกษศาสตร์พื้นบ้าน คนแรก คือ David Barrows จากการ

ทำงานวิจัย โดยที่ยังไม่มีการเปิดหลักสูตรการเรียนการสอนอย่างเป็นทางการ จนกระทั่งปี ค.ศ. 1930 จึงได้เริ่มหลักสูตรที่มหาวิทยาลัยนิวยอร์ก ผู้ที่จบการศึกษาตามหลักสูตรคนแรก คือ Edward F. Castetter จนกระทั่งปี 1985 จึงได้มีการสอนระดับบัณฑิตศึกษาด้านพฤกษศาสตร์ ที่บ้านในหลายมหาวิทยาลัย เช่นมหาวิทยาลัยอริโซนา มหาวิทยาลัยโคโรลาโด และมหาวิทยาลัยนิวยอร์ก เป็นต้น

สำหรับข้อมูลจากการวิจัยทางด้านพฤกษศาสตร์ที่บ้านในประเทศไทยยังมีอยู่น้อย เมื่อเปรียบเทียบกับต่างประเทศ โดยเฉพาะประเทศที่มีอาณาบริเวณมาก หรือประเทศที่อยู่ภายใต้อาณาบริเวณของกลุ่มประเทศตะวันตก และพบว่าการทำงานด้านพฤกษศาสตร์ที่บ้าน จะอยู่เฉพาะในกลุ่มนักวิจัยในกลุ่มประเทศตะวันตกเป็นส่วนใหญ่ โดยการศึกษาส่วนใหญ่ จะมุ่งเน้นถึงการสำรวจถึงความอุดมสมบูรณ์ทางด้านทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะชนิดพืชต่าง ๆ ที่มีความสำคัญในแง่ปัจจัยสี่ ได้แก่ พืชสมุนไพร พืชอาหาร พืชที่ใช้ทำที่อยู่อาศัย พืชเศรษฐกิจ และพืชที่นำมาใช้ประโยชน์อื่นๆ เช่นทำเชื้อเพลิง งานฝีมือ หรือใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ เป็นต้น

ตัวอย่างการศึกษาพฤกษศาสตร์ที่บ้านในต่างประเทศ

การศึกษาพฤกษศาสตร์ที่บ้านในต่างประเทศ ได้มีการศึกษาในชนกลุ่มน้อยในหลายๆท้องถิ่นในหลายประเทศ เพราะเชื่อว่าชนกลุ่มน้อย ยังมีการดำเนินชีวิตแบบดั้งเดิมและยึดติดกับความเชื่อ ขนบธรรมเนียม ประเพณีเก่า ๆ ดังนั้นข้อมูลต่าง ๆ ในการใช้ประโยชน์จากพืชจึงเป็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง

การศึกษาพฤกษศาสตร์ที่บ้านในชุมชน Pre-Altiplanic ทางเหนือของประเทศชิลี พบพืชทั้งหมดจำนวน 134 ชนิด แยกเป็น พืชอาหาร 20 ชนิด พืชสมุนไพร 37 ชนิด พืชที่ใช้เป็นเชื้อเพลิง 15 ชนิด ใช้ในงานจักสาน 6 ชนิด ใช้ในงานก่อสร้าง 3 ชนิด และใช้ประโยชน์อื่น ๆ อีก 19 ชนิด (Aldunate et al., 1983)

Duke และ Ayensu (1985) ทำการศึกษาพืชสมุนไพรในประเทศจีน โดยอาศัยข้อมูลจาก Flora of China ซึ่งมีพืชทั้งหมด 287 วงศ์ 2,949 สกุล 26,092 ชนิด พบพืชที่มีคุณสมบัติเป็นยาสมุนไพรโดยแบ่งเป็นพวก สุน 71 ชนิด พืชใบเลี้ยงเดี่ยว 627 ชนิด พืชใบเลี้ยงคู่ 4,016 ชนิด ขณะที่สถาบันศึกษาวิจัยพืชสมุนไพร ประเทศจีน ศึกษาพืชสมุนไพรที่คนจีนใช้ ในชีวิตประจำวัน ปี ค.ศ. 1989 พบทั้งสิ้น 150 ชนิด พืชที่น่าสนใจเช่น *Codonopsis pilsula* (Franch.) Nann. f. ราคามีคุณสมบัติเป็นยารักษาโรคใช้หัด และช่วยให้การไหลเวียนโลหิตในร่างกายดีขึ้น

ตัวอย่างการศึกษาพฤกษศาสตร์ที่บ้านในประเทศอินเดียที่น่าสนใจ เช่น การศึกษาของ Jain และ Borthakur ในปี ค.ศ. 1980 ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์ที่บ้านของชาวเผ่า Mikirs ใน

ประเทศอินเดีย พบว่ามีการใช้รากของต้น *Leea indica* (Burf.) Mreeil Linn. ผสมกับน้ำผึ้ง รับประทานเป็นยาขับเสมหะ ใช้ผลของ *Sapindus mukorossi* Gaertn. ทำสบู่หรือใช้ในงานซักล้าง และใช้ *Phlogacanthus tubiflorus* Nees มาทำเป็นแชมพูสระผม นอกจากนี้ Rao and Jamir 1981 ยังทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านใน Nagaland ซึ่งอยู่ทางตะวันออกเฉียงเหนือของอินเดีย พบว่า มีการใช้ *Ageratum conyzoides* Linn. ซึ่งเป็นวัชพืชนำใบมาคั้นน้ำ ใช้เป็นสมุนไพรห้ามเลือด และยังเชื่อว่าถ้าปลูกต้นตระไคร้ (*Cymbopogon citrates* Stapf.) ไว้ในบ้าน จะสามารถป้องกันงูไม่ให้เข้าบ้านได้ ส่วน Neogi และคณะ (1989) ได้ศึกษา พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน บริเวณภูเขา Khasi และ Garo แถบ Meghalaya ประเทศอินเดีย พบพืชดอกที่นำมาใช้ประโยชน์ทั้งสิ้น 65 ชนิด จาก 26 วงศ์ ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจเช่น โตไม่รู้ล้ม (*Elephantopus scaber* Linn.) ใช้รากต้มน้ำดื่มรักษาอาการท้องร่วง ใบต้มเอาน้ำมาใช้แก้พิษแมลงต่างๆ ส่วน เจตมูลเพลิงขาว (*Plumbago zeylanica* Linn.) มีคุณสมบัติเป็นยาช่วยย่อยอาหาร เป็นต้น Pal และ Jain (1989) ศึกษาพืชสมุนไพรในชาว Lodhas อาศัยอยู่ในจังหวัด Midnapur, Bengal ภาคตะวันตกของประเทศไทย พบพืชสมุนไพรทั้งสิ้น 40 ชนิด พืชที่น่าสนใจ ได้แก่ *Imperata cylindrica* Beauv. โดยชาว Lodhas จะบดลำต้นใต้ดิน (rhizome) รวมกับผลพริกไทย (*Piper nigrum* Linn.) กินเพื่อขยาย บำรุงตับและม้ามในเด็ก และใบของ *Artemisia nilagirica* (Clarke) Pamp. มาหั่นฝอยสูบเป็นยาช่วยให้นอนหลับง่าย นอกจากนี้ Siddiqui และคณะ (1989) ยังทำการศึกษาพืชสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคผิวหนังใน Uttar Pradesh ประเทศอินเดีย พบพืชทั้งสิ้น 55 ชนิด 47 สกุล 30 วงศ์ พืชที่น่าสนใจเช่น *Eclipta prostrata* Linn. ใช้น้ำยางจากใบสตรักษาโรคเรื้อนกวางได้ ส่วนใบของ *Solanum nigrum* Linn. นำมาประกอบอาหาร มีประโยชน์ช่วยระงับอาการอักเสบของแผลได้

สถาบันศึกษาวิจัยพืชสมุนไพร กรุงเทพมหานคร ศึกษาพืชสมุนไพรในประเทศไทยใน ปี ค.ศ. 1989 พบพืชที่น่าสนใจ เช่น *Eleutherine subphylla* Gagnep. ลำต้นใต้ดิน (bulb) มีคุณสมบัติเป็นยาฆ่าเชื้อแบคทีเรีย และ ลำต้นใต้ดิน (rhizome) ของ *Disporopsis aspera* (Hua) Engl. ใช้ดองเหล้าดื่มเพื่อบำรุงกำลัง เป็นต้น

Cox และคณะ (1989) ทำการศึกษาและทดสอบคุณสมบัติของตัวยาทั้งในและนอกห้องปฏิบัติการจากพืชสมุนไพรทั้งหมด 74 ชนิด พบว่า 86% ของจำนวนชนิดพืชทั้งหมดที่นำมาทดสอบมีการทำงานของตัวยาทางเภสัชกรรมจริง

Kindscher (1989) ทำการศึกษา Purple Cone Flower (*Echinacea angustifolia*) และพืชชนิดอื่นในสกุลเดียวกันนี้ พบว่าพืชชนิดนี้มีคุณสมบัติเป็นตัวกระตุ้นการทำงานของระบบภูมิคุ้มกันโรคในร่างกาย และในปี ค.ศ. 1992 เขาได้ศึกษาพืชสมุนไพรของชาวอินเดียนแดงเผ่า

Prairie ที่อาศัยอยู่ทางตอนเหนือของประเทศสหรัฐอเมริกา พบพืชสมุนไพรทั้งสิ้น 203 ชนิด ในจำนวนนี้เป็นพืชอาหารถึง 123 ชนิด

Cambie และ Ash ศึกษาพืชสมุนไพรในประเทศ Fiji ปี ค.ศ.1994 พบพืชที่น่าสนใจหลายชนิด เช่น *Aristolochia indica* Linn. มีกรด "Aristolochic" มีสารประกอบพวกไนโตรเจนสามารถยับยั้งการเกิดเนื้องอกได้ นอกจากนี้เขาได้ศึกษาพืชเกี่ยวกับความเชื่อของชาว Fiji ด้วยตัวอย่างเช่น ชาว Fiji มีความเชื่อว่าการปลูกต้นส้ม (*Citrus limon* Burm. f.) ไว้ใกล้บ้านช่วยคุ้มครองภยันตรายจากผีร้ายได้

Cox และ Balick (1994) ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างพฤกษศาสตร์พื้นบ้านกับการค้นพบตัวยาใหม่ ๆ ทางด้านเภสัชกรรมที่ Belize ประเทศสหรัฐอเมริกา พบพืชที่น่าสนใจคือ *Cortunia pyramidata* โดยนำใบและดอกมาโขลกรวมกันใช้ทาบริเวณที่เป็นโรคผิวหนัง ส่วน *Homalanthus nutans* มีคุณสมบัติเป็นยาต้านไวรัสในระบบทางเดินหายใจ และใช้เป็นยาควบคุมการติดเชื้อที่มีสาเหตุมาจากเชื้อไวรัสได้อีกด้วย นอกจากนี้ Motley(1994) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของ Sweet Flag (*Acorus calamus* Linn.) พบว่ามีคุณสมบัติเป็นสารฆ่าแมลง ด้านแบคทีเรียและต้านเชื้อรา เป็นต้น

ตัวอย่างการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย

การศึกษานพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย มีการศึกษามากในชนกลุ่มน้อยในเขตภาคเหนือ ซึ่งมีหลายเผ่า พบว่าชาวเขาเผ่าต่าง ๆ มีการใช้พืชทำประโยชน์จำนวนมาก และน่าสนใจมาก ที่สำคัญมีการใช้พืชที่เรา รู้จักในปัจจุบันว่าเป็นวัชพืช มาใช้ประโยชน์ในด้านสมุนไพร เช่น การศึกษาการใช้สมุนไพรของชาวเขาเผ่าอีก้อ โดย Anderson (1986) พบว่า ต้นเถาคัน (*Cissus discolor* Blume) มีสรรพคุณรักษาโรคคันตามมือ และเท้าหรือพืชบางชนิด เช่น เจตมูลเพลิงแดง (*Plumbago indica* Linn.) มีการใช้เป็นยาสมุนไพรในตำรับยาไทย และมีการใช้ในชาวเขาเผ่ากระเหรี่ยง โดยการใช้ร่วมกับพืชสมุนไพรต้นอื่นเป็นยาหลังการคลอดบุตร (ปิยวรรณ, 2538)

ชาวเขาเผ่ามูเซอตำใช้รากต้นหญ้าดีควาย (*Swertia angustifolia* Ham.) ต้มน้ำดื่มเพื่อรักษา โรคมาลาเรีย และชาวละว้าใช้ยางจากต้นเงาะเบ๊าะ (*Lobelia* sp.) เป็นยาพิษอาบลูกดอกเพื่อใช้ในการล่าสัตว์ (เขาวินิตย์, 2539) รัชดา (2535) ในชาวม้งขาว จังหวัดเชียงใหม่ ใช้ใบพลับพลึง (*Crinum asiaticum* Linn.) อังไฟให้อุ่น ๆ พันบริเวณที่ปวดหลังและเอว ช่วยบรรเทาอาการปวดได้ ส่วนการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของเผ่าขมุ ถิ่น และลัวะ จังหวัดน่าน (ทิพย์สุดา

, 2540) พบว่า ชาวขมุใช้เหง้าของเถียงหมายนา (*Costus speciosus* Smith) ต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย ขณะที่เผ่าถิ่นใช้เหง้าของเถียงหมายนาเช่นเดียวกัน นำมารวมกับฝอยลมเช่นน้ำดื่มแก้อาการเลือดกำเดาไหล และชาวลัวะใช้รากตีนอึ้งดอย (*Paris polyphilla* Smith.) ใช้รากต้มน้ำดื่มรักษาประจำเดือนมาไม่ปกติ เป็นต้น พืชบางชนิดมีการพัฒนานำมาเป็นพืชเศรษฐกิจ และสร้างรายได้ให้แก่ชาวเขา เช่น ต้นกัญชาตัวผู้ (*Canabis sativa* Linn.) สามารถนำมาทอเป็นผ้าที่เรียกว่า ผ้าใยกัญชง (ปรัชญา, 2536) ลูกชิดที่ใส่ขนมหวานในปัจจุบัน แท้จริงเป็นผลผลิตจากต้นตำว (*Arenga pinnata* Merr.) ซึ่งพบมากในจังหวัดน่าน และจังหวัดอุดรดิตถ์ ปัจจุบันปริมาณต้นลดลงไปเป็นจำนวนมาก เนื่องจากชาวบ้านเก็บผลผลิตโดยการโค่นต้น จึงเป็นพืชอีกชนิดหนึ่งที่มีปริมาณในธรรมชาติลดลงอย่างรวดเร็ว และเสี่ยงต่อการสูญพันธุ์ (ทิพย์สุดา, 2540)

การศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทยมีการศึกษาบ้างแล้วในบางพื้นที่ แต่ยังถือว่าน้อยมากเมื่อเปรียบเทียบกับการศึกษาในต่างประเทศ อย่างไรก็ตามควรมีการกำหนดขอบเขตเบื้องต้นในการศึกษาในประเทศไทยให้เป็นแนวทางที่ชัดเจน เพื่อต่อผู้ที่จะมาทำการรวบรวมข้อมูล และทำการศึกษาค้นคว้าวิจัยด้านนี้ต่อไป ตัวอย่างการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในประเทศไทย

Trisonthi (1990) ศึกษาการใช้ประโยชน์จากผลผลิต ที่ได้จากป่าเชิงอนุรักษ์ในจังหวัดเชียงใหม่ ของประเทศไทย พบพืชป่าที่ชาวเขานำมาใช้ประโยชน์มากกว่า 100 ชนิด ทั้งในด้านพืชอาหาร เครื่องเทศ ยาสมุนไพร พืชที่ใช้ทำกระดาษและสีย้อมธรรมชาติ ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจ เช่น *Arenga pinnata* Merr., *Broussonetia papyrifera* Vent., *Castanopsis* spp., *Diospyros mollis* Griff., *Zanthoxylum limonella* Alston เป็นต้น

Trisonthi และ Rerkasem (1993) ศึกษาความหลากหลายของพืชในพื้นที่เกษตรกรรมในภาคเหนือของประเทศไทย พบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์มากกว่า 130 ชนิด จาก 49 วงศ์ จำแนกเป็นพืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย พืชเศรษฐกิจและพืชที่ใช้ประโยชน์อื่นๆ

Trisonthi (1996) รายงานเกี่ยวกับวัฒนธรรมและการใช้ประโยชน์จากพืชของชาวเขาเผ่าลัวะและถิ่นในภาคเหนือของประเทศไทย ในการประชุมสัมมนาเรื่อง พฤกษศาสตร์พื้นบ้าน ครั้งที่ 5 ที่เมือง Nairobi ประเทศ Kenya

เต็ม และวีระชัย (2538) ได้แบ่งลักษณะการใช้ประโยชน์จากพืชในชีวิตประจำวันของชุมชนในท้องถิ่นออกเป็น 5 กลุ่มได้แก่ พืชอาหาร พืชสมุนไพร พืชทำที่อยู่อาศัย พืชทำเครื่องนุ่งห่ม และพืชที่เป็นสัญลักษณ์และความเชื่อต่างๆ

Anderson (1993) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านในชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ม้ง มูเซอ เมี่ยน ลีซอ และ อาข่าพบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์มากกว่า 1,000 ชนิด ตัวอย่างเช่น *Amalocalyx*

microlobus Pierre ex spire ชาวเมียนมาต้นมาต้มน้ำดื่มเพื่อรักษาอาการกระดูกหัก และถ้านำน้ำมาอาบจะช่วยคลายอาการปวดเมื่อยได้

พิมพ์ใจ (2531) ทำการสำรวจไม้ป่าที่มีผลรับประทานได้ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย พบทั้งสิ้น 43 วงศ์ 75 สกุล 100 ชนิด พืชที่น่าสนใจ เช่น สะแล (*Broussonetia kurzii* Corner) มะรุม (*Moringa oleifera* Lamk.) ลูกตำลิว (Arenga pinnata Merr.) สาเก (*Artocarpus altilis* Fosb.) และ ก่อชนิดต่างๆ (*Castanopsis* spp.)

รัชดา (2535) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งชาวในหมู่บ้านช่างเคียน จังหวัดเชียงใหม่ จากการสำรวจสามารถแบ่งกลุ่มพืชตามลักษณะการใช้ประโยชน์เป็น 5 ประเภท คือ พืชอาหารและใช้ปรุงอาหาร 17 ชนิด พืชใช้ทำอุปกรณ์สำหรับประกอบอาหาร 5 ชนิด พืชสมุนไพร 46 ชนิด พืชทำที่อยู่อาศัยและของใช้อื่นๆ 20 ชนิด และพืชเศรษฐกิจ 11 ชนิด ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจ เช่น โสมตังกุย (*Angelica acutiloba* Kitagawa) ใช้รากต้มไก่กินบำรุงกำลัง มะเข่าจี (*Randia uliginosa* Poir.) ใช้รากต้มน้ำอมแก้ปวดฟัน

ปรัชญา (2536) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งลายหมู่บ้านแม่สาใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ สำรวจพบพืชที่ชาวม้งลายนำมาใช้ประโยชน์ทั้งสิ้น 47 วงศ์ 72 สกุล 88 ชนิด แบ่งกลุ่มพืชตามลักษณะการใช้ประโยชน์เป็น 5 ประเภท คือ พืชอาหารและใช้ปรุงอาหาร พืชสมุนไพร พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ พืชเศรษฐกิจและพืชใช้ประโยชน์อื่นๆ ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจ เช่น แก้วเมืองจีน (*Artemisia lactiflora* var. *genuina* Pampan.) และโสมไทย (*Talinum patens* Willd.) ใช้ต้มไก่กินแก้ปวดเมื่อย ใบปอแขก (*Trema orientalis* B.Linn.) ใช้ทาตามตัวเพื่อป้องกันภู่ตผี ส่วนเปลือกต้นกัญชา (*Cannabis sativa* Linn.) ใช้ทำเครื่องนุ่งห่ม

ปิยวรรณ (2538) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยง ในจังหวัดเชียงใหม่ พบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 291 ชนิด 229 สกุล 109 วงศ์ ตัวอย่างพืชที่น่าสนใจ เช่น ม้าสามต้น (*Asparagus filicinus* Buch.-Ham.) กำลั้งเสือโคร่ง (*Betula alnoides* Buch.-Ham.) ล้วนเป็นยาสมุนไพรที่ใช้เพื่อบำรุงกำลัง นอกจากนี้ยังพบสมุนไพรสำหรับสตรีหลังคลอดบุตรอีกหลายชนิด เช่น เจตมูลเพลิงแดง (*Plumbago indica* Linn.) ช้างน้ำ (*Ochna integerrima* Merr.) และตาเหิรเหลือง (*Hedychium flavum* Roxb.) เป็นต้น

ชัยยุทธ (2539) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าถิ่น หมู่บ้านวังเส้า จังหวัดน่าน พบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ทั้งสิ้น 55 วงศ์ 99 ชนิด สามารถแบ่งประเภทตามประโยชน์การใช้สอยเป็น 4 ประเภท คือ พืชอาหารและใช้ประกอบอาหาร 20 ชนิด พืชสมุนไพร 58 ชนิด พืชทำที่อยู่อาศัย 4 ชนิด และพืชใช้ประโยชน์อื่นๆ 10 ชนิด พืชที่น่าสนใจ ได้แก่ เถาวัลย์ปูน (*Cissus repanda* Vahl) ใช้เครือและใบทูปหมกไฟพอกฝี ตะไคร้หอม (*Cymbopogon nardus* Rendle)

ใบต้มน้ำดื่มรักษาแผลในปาก และตองสาต (*Phrynium capitatum* Willd.) ใช้หัวต้มน้ำดื่มแก้เมาเหล้า

เยาวนิตย์ (2539) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่า คะฉิ่น ละว้า มูเซอแดง มูเซอดำและจีนฮ่อ พบพืชทั้งสิ้น 272 ชนิด 212 สกุล 92 วงศ์ พืชที่น่าสนใจได้แก่ มะมุยดอย (*Ceropegia sootepensis* Craib) ชาวมูเซอดำใช้ทั้งต้นต้มน้ำอาบแก้ลมผิดเดือน ต้นหน่าโสะคา (*Conarus* sp.) ชาวมูเซอแดงใช้ต้มน้ำดื่มรักษาโรคมาลาเรีย ส่วนชาวละว้าใช้ยางจากต้นแฉะแป๊ะ (*Lobelia* sp.) เป็นยาพิษอาบลูกดอก ราชวดีป่า (*Buddleja asiatica* Lour.) ชาวมูเซอแดงและมูเซอดำใช้แทนสบู่ในการซักล้าง นอกจากนี้ชาวจีนฮ่อยังมีความเชื่อว่าการปลูกต้นเทียนบ้าน (*Impatiens balsamina* Linn.) ไว้ในบริเวณบ้านช่วยป้องกันไม่ให้ภูเข้ามามีในตัวบ้านได้

ทัศนวิศ (2540) ศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่ามูเซอ หมู่บ้านห้วยโป่ง อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย พบพืชที่เป็นประโยชน์ 81 ชนิด เป็นพืชสมุนไพร 44 ชนิด พืชที่น่าสนใจได้แก่ คว่ำตายหงายเป็น (*Kalanchoe pinnata* (Lamk.) Pers.) ใช้รักษาแผลน้ำร้อนลวกหรือไฟไหม้

ทิพย์สุตา (2540) ได้ทำการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวมุ ชาวลัวะและชาวกิน ในบางพื้นที่ของจังหวัดน่าน ผลการสำรวจพบพืชที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันทั้งสิ้น 232 ชนิด 199 สกุล 85 วงศ์ พบพืชที่นำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันที่น่าสนใจ เช่น เหียงหมาเยนา (*Costus speciosus* Smith) ชาวมุใช้เหง้าต้มน้ำดื่มแก้ปวดเมื่อย ส่วนเผ่ากินใช้เหง้าร่วมกับฝอยลมแช่น้ำดื่มแก้อาการเลือดกำเดาไหล ส่วนเผ่ามุใช้รากต้มน้ำดื่มแก้ไอ (*Paris polyphylla* Smith.) ชาวลัวะใช้รากต้มน้ำดื่มรักษาประจำเดือนมาไม่ปกติ นอกจากนี้ทั้งเผ่ามุและเผ่ากินใช้ดอกหงอนไก่ (*Celosia argentea* Linn.) ในพิธีกรรมทางไสยศาสตร์ เป็นต้น

อุปกรณ์และวิธีการวิจัย

1. อุปกรณ์การวิจัยที่มีอยู่แล้ว
2. กล้องจุลทรรศน์เดอริโอ
3. เครื่องแก้วสำหรับเตรียมสารละลาย
4. เครื่องคอมพิวเตอร์
5. เครื่องพิมพ์
6. ตู้อบพรรณไม้แห้ง
7. กล้องถ่ายรูป

วิธีการวิจัย

วิธีการสำรวจ

1. รวบรวมข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับหมู่บ้านและพื้นที่ป่าบ้านโป่งที่เป็นชุมชนเป้าหมาย
2. ศึกษาวัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่นที่สำคัญของชาวบ้าน
3. ติดต่อผู้รู้หรือหมอยากลางบ้านที่มีความรู้ด้านการใช้ประโยชน์จากพืช
4. สำรวจพันธุ์ไม้ที่นำมาใช้ประโยชน์จากป่า และบริเวณภายในหมู่บ้านโดยการสัมภาษณ์เพื่อบันทึกรายชื่อพืช ประโยชน์ สรรพคุณและขั้นตอนการเตรียมการใช้ประโยชน์จากพืชนั้น

วิธีการเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้

1. ก่อนทำการเก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ทุกครั้ง จะถ่ายรูปไว้เพื่อความสะดวกในการตรวจสอบเอกลักษณ์พืช
2. จุดบันทึกลักษณะสำคัญต่าง ๆ ของพืชที่อาจเปลี่ยนแปลงได้ เมื่อนำมาอัดตัวอย่างแห้งหรือดองสารเคมี เช่น สีของเปลือกต้น ใบ ดอก ผล นอกจากนี้ควรบันทึกความสูงและความกว้างของลำต้น ลักษณะนิสัย (habit) และสภาพนิเวศเอาไว้ด้วย
3. เก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ 3 ชิ้น ต่อพืช 1 ชนิด โดยตัวอย่างที่เก็บจะเป็นตัวอย่างที่สมบูรณ์ที่สุด คือมีทั้ง ใบ ดอก ผล และเมล็ด ส่วนขนาดของชิ้นตัวอย่างจะตัดให้ได้ขนาดที่พอเหมาะกับขนาดของแผงอัดพันธุ์ไม้ ถ้าเป็นพืชล้มลุก เช่น หญ้าและพืชชั้นต่ำก็จะใช้วิธีถอนมาทั้งราก รวมถึงพืชที่มีหัวและเหง้าด้วย เพื่อประโยชน์ในการตรวจสอบเอกลักษณ์ของพืช

การอัดตัวอย่างพันธุ์ไม้

1. นำตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่เก็บมาตัดแต่งกิ่งให้สวยงาม จัดใบให้มีทั้งใบคว่ำ และใบหงาย จากนั้น อัดตัวอย่างพันธุ์ไม้ ลงในกระดาษหนังสือพิมพ์พับครึ่ง แล้วดันด้วยกระดาษแข็งที่เป็นลอนลูกฟูกระหว่างตัวอย่างแต่ละชุดเพื่อช่วยระบายอากาศและความร้อน ในกรณีที่ตัวอย่างมีกลีบดอกอบบางจะห่อด้วยกระดาษไข ก่อนทำการอัดตัวอย่างพันธุ์ไม้
2. นำแผงอัดตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ผูกด้วยเชือกจนแน่นแล้ว ใส่ในตู้อบลมร้อน (hot air oven) ที่อุณหภูมิประมาณ 65-75 องศาเซลเซียส เป็นเวลา 24 ชั่วโมง

3. เปิดแผงอัดตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่อบครบ 24 ชั่วโมงเพื่อจัดแต่งกิ่ง ใบ ดอก และผลของตัวอย่างอีกครั้งพร้อมทั้งเปลี่ยนกระดาษหนังสือพิมพ์
4. นำพันธุ์ไม้เข้าตู้อบอีกครั้งเป็นเวลา 48 – 72 ชั่วโมง
5. ถ้าได้ตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่อบน้ำหรือดอกร่วงง่าย จะทำการดองตัวอย่างในสารละลาย FAA
6. กรณีที่ไม่สามารถตรวจสอบเอกลักษณ์พันธุ์ไม้ได้ในทันที จะนำตัวอย่างของดอกพันธุ์ไม้แต่ละชนิดที่ได้ดองไว้ใน 70 % อัลกอฮอล์ พร้อมทั้งบันทึกชื่อไว้เพื่อนำไปตรวจสอบเอกลักษณ์ต่อไป

การอบน้ำยาตัวอย่างพันธุ์ไม้

1. เมื่ออบตัวอย่างพันธุ์ไม้จนแห้งแล้ว จะนำตัวอย่างที่ได้มาอบน้ำยาเมอร์คิวริคคลอไรด์ ที่เตรียมไว้เพื่อป้องกันและกำจัดเชื้อรา
2. เมื่ออบน้ำยาตัวอย่างพันธุ์ไม้แห้งเสร็จแล้ว จะนำตัวอย่างอัดลงในแผงอัดพันธุ์ไม้แห้งเหมือนเดิมแล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง

การติดตัวอย่างพันธุ์ไม้แห้ง

1. นำตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ผ่านการอบน้ำยาเมอร์คิวริคคลอไรด์ ติดบนกระดาษแข็งขนาด 30 x 42 ซม. โดยทาการที่ตัวอย่างพันธุ์ไม้ก่อนว่าบนกระดาษ จัดรูปทรงให้เหมาะสมสวยงามและเว้นช่องว่างไว้ที่มุมขวาล่างของกระดาษสำหรับติดป้ายลบบอกรายละเอียดของชนิดพันธุ์ไม้
2. และทำการเย็บตัวอย่างพันธุ์ไม้ที่ติดบนกระดาษแล้วบางจุด เพื่อยึดไว้ไม่ให้หลุดร่วงง่าย
4. เก็บตัวอย่างพันธุ์ไม้แห้งที่เย็บแล้วไว้ในตู้เก็บพันธุ์ไม้ โดยจัดเรียงวงศ์ (family) สกุล (genus) และชนิด (species) ตามลำดับอักษร เพื่อง่ายในการค้นหาตัวอย่าง

การตรวจสอบเอกลักษณ์ของตัวอย่างพันธุ์ไม้

1. การใช้รูปวิธาน (Keys) หนังสือที่ใช้ในการตรวจสอบเอกลักษณ์ตัวอย่างพันธุ์ไม้ในการศึกษาค้นคว้านี้ได้แก่ Thai Forest Bulletin (Botany), Flora of Thailand, Flora Malesiana, Flora of Java, Flora of British India และ Kew Bulletin เป็นต้น เปรียบเทียบลักษณะเป็นคู่ ๆ จนกระทั่งได้ที่วิทยาศาสตร์ จากนั้นนำพันธุ์ไม้ไป

ตรวจสอบลักษณะของพืชที่ได้บรรยายไว้ในหนังสือทางพฤกษานุกรมวิธานว่าตรงกันหรือไม่ ถ้าลักษณะพืชตรงกับรายละเอียดในหนังสือ นั้น แสดงว่าการตรวจสอบเอกลักษณ์นั้นถูกต้อง

2. สอบถามจากนักพฤกษศาสตร์ผู้เชี่ยวชาญ (ที่ปรึกษาโครงการวิจัย) จากภาควิชาชีววิทยา คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และจากสวนสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ อำเภอมะแมริม จังหวัดเชียงใหม่
3. เปรียบเทียบตัวอย่างพันธุ์ไม้แห้งกับตัวอย่างพันธุ์ไม้แห้งที่ทราบชื่อแล้ว จากหอพรรณไม้ กรมป่าไม้ กรุงเทพมหานคร และจากห้องเก็บตัวอย่างพรรณไม้แห้ง องค์การสวนพฤกษศาสตร์สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ อำเภอมะแมริม จังหวัดเชียงใหม่

ระยะเวลาในการดำเนินงานวิจัย

2 ปี

ผลการวิจัย

1. ข้อมูลเกี่ยวกับชาวบ้านโปง และพื้นที่ศึกษา

1.1 ประวัติความเป็นมาของชาวบ้านโปง

ชาวบ้านโปง เป็นกลุ่มคนไทยที่มีเชื้อสายไทยใหญ่ (ชาวเงี้ยว) อพยพเข้ามาตั้งถิ่นอาศัยอยู่ใกล้เขตแนวป่าบ้านโปง เมื่อประมาณปี พ.ศ. 2423 โดยมี จองติ จองคุณนะ จองฟาก และ จองใหม่ เดิมเป็นทหารชาวไทยใหญ่ มีความรู้สึกเบื่อหน่ายการสู้รบกับทหารพม่า จึงตัดสินใจเดินทางมาหาแหล่งที่อยู่ใหม่ที่อุดมสมบูรณ์ เหตุที่เลือกบริเวณนี้ในการตั้งถิ่นฐานและสร้างบ้านเรือน เพราะพิจารณาจากน้ำเป็นสำคัญ เนื่องจาก "น้ำ" คือชีวิต และบริเวณนี้มีป่าไม้ และมีน้ำซับที่เกิดตามธรรมชาติ ที่เรียกว่า "โปง" จึงได้ตั้งชื่อหมู่บ้านนี้ว่า "บ้านโปง" หรืออาจเรียกว่า "ป่าหัวโปง" ก็ได้ จากนั้นนายทหารทั้ง 4 คน ก็ได้แต่งงานกับคนในหมู่บ้านข้างเคียง และมีการสืบเชื้อสายกันมาจนถึงปัจจุบัน

คำว่า "บ้านโปง" ได้ถูกเปลี่ยน เมื่อมีการก่อตั้งโรงเรียนขึ้นในปี พ.ศ. 2490 ชื่อว่า "โรงเรียนบ้านโปง" เป็นโรงเรียนขนาดเล็กมุงด้วยใบตองตึง มีนักเรียนประมาณ 10 คน ต่อมาทางราชการได้มีงบประมาณมาสร้างให้ใหม่ เมื่อ พ.ศ. 2506 บ้านโปงห่างจากตัวเมืองเชียงใหม่ ไปทางตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 16 กิโลเมตร มีสภาพป่าไม้ผลัดใบที่ค่อนข้างสมบูรณ์ที่สุด ปัจจุบัน

“ป่าห้วยปง” อยู่ในความดูแลของโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช อันเนื่องมาจากพระราชดำริ สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี มหาวิทยาลัยแม่โจ้ จังหวัดเชียงใหม่

1.2 สถานที่ตั้ง

หมู่บ้านโปง ตั้งอยู่ที่ หมู่ที่ 6 ตำบลป่าไผ่ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ ห่างจาก มหาวิทยาลัยแม่โจ้ประมาณ 6 กิโลเมตร ไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ มีพื้นที่ราบประมาณ 6 ตารางกิโลเมตร พื้นที่ป่าเขาประมาณ 10 ตารางกิโลเมตร (ภาพที่...) อาณาเขตติดต่อของหมู่บ้าน มีดังนี้

ทิศตะวันออก	ติดต่อเขตสงวนแห่งชาติสันทราย
ทิศตะวันตก	ติดต่อบ้านทุ่งรกฟ้าและบ้านเตาไห่ ตำบลหนองหาร
ทิศเหนือ	ติดต่อเขตป่าสงวนแห่งชาติสันทราย
ทิศใต้	ติดต่อบ้านแพะ บ้านหนองเป็ดและบ้านศรีบุญเรือง ตำบลป่าไผ่

1.3 โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ฯ มหาวิทยาลัยแม่โจ้

จากการสำรวจของคณะกรรมการแห่งชาติสภาพภูเขาป่าต้นน้ำลำธาร บางตอนเป็นป่าโปร่ง ป่าไม้เบญจพรรณ ภูเขาเป็นหินผุและดินลูกรัง ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของลำห้วยต่าง ๆ อันเป็นต้นน้ำ เช่น ห้วยมะปราง ห้วยน้ำขุ่น ห้วยสามมณฑา ฯลฯ เป็นต้น น้ำจากลำธารเหล่านี้ไหลลงสู่ลำน้ำห้วยใจ้ พื้นที่ดำเนินการของโครงการฯ มีทั้งหมด 3 แปลง รวม 290 ไร่ โดยมีข้อมูลจุดพิกัดและแผนที่ประกอบ (ตารางที่ 4)

1.4 ข้อมูลทางธรณีวิทยา

ลักษณะทั่วไปทางธรณีวิทยาในพื้นที่โครงการ จากแผนที่ธรณีวิทยา กองธรณีวิทยา กรมทรัพยากรธรณี มาตราส่วน 1: 250,000 ปรากฏว่าพื้นที่ (bed rock) เป็นหินในกลุ่มตะนาวศรี (Tanaosi group) ในฟอร์เมชันแก่งกระจาน (Kaeng Krachan Formation) ซึ่งมีอายุทางธรณีวิทยาในยุคคาร์บอนิเฟอรัส ประกอบด้วยหินทราย (sand stone) หินแกรนิต (grey wak) และหิน ดินดาน (shale)

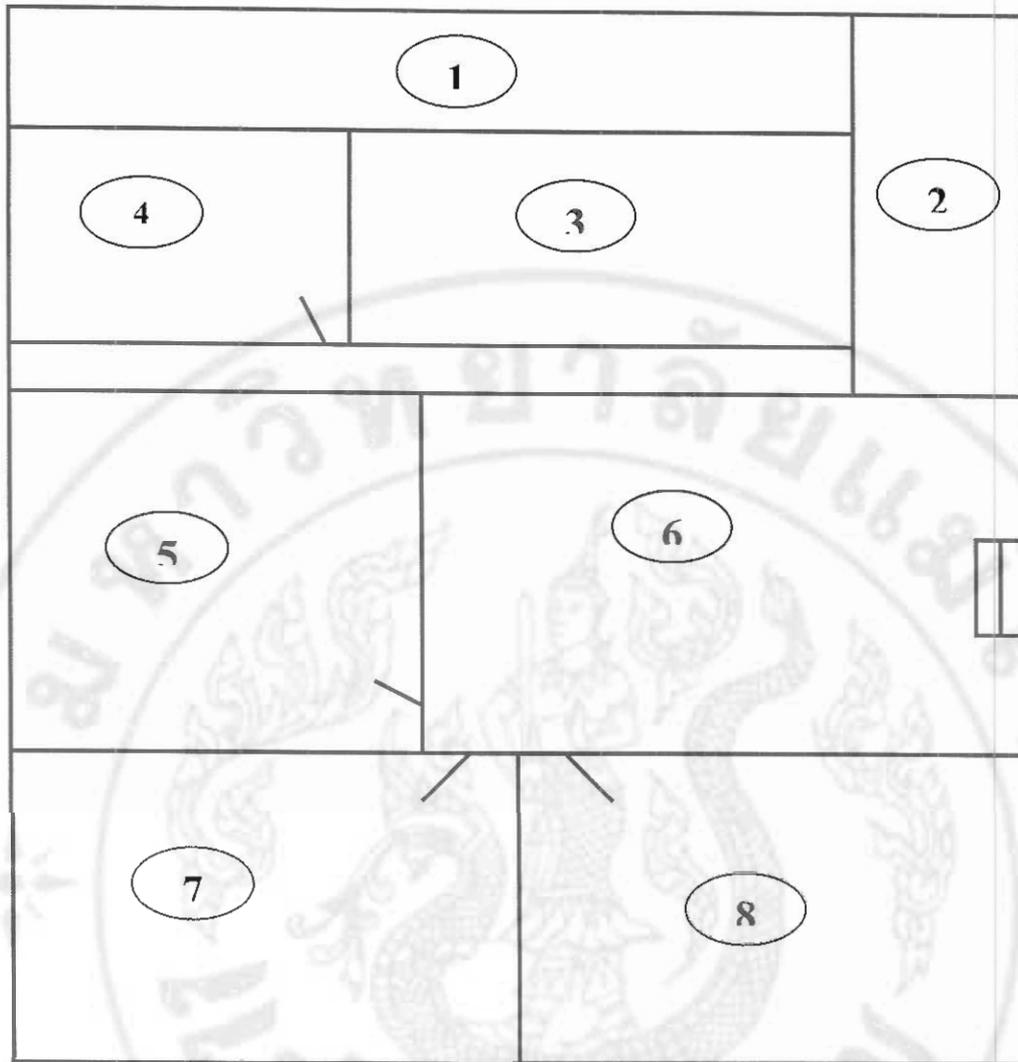
1.5 สภาพภูมิอากาศ

ลักษณะภูมิอากาศเป็นฝนตกชุกสลับกับแห้งแล้งในเขตร้อน (tropical savanna) โดยมีฤดูกาลที่เด่นชัด 3 ฤดู จากข้อมูลตั้งแต่ปี พ.ศ. 2494- 2538 พบว่าปริมาณน้ำฝนต่อปีเท่ากับ

1,184 มิลลิเมตร โดยมีฝนตกหนักที่สุด 228 มิลลิเมตร ในเดือนกันยายน และน้อยที่สุดประมาณ 5 มิลลิเมตร ในเดือนกุมภาพันธ์ อุณหภูมิเฉลี่ยต่อปีระหว่าง 20.5 องศาเซลเซียสในเดือนมกราคม ถึง 28.7 องศาเซลเซียสในเดือนเมษายน และความชื้นสัมพัทธ์เฉลี่ยต่อปีอยู่ในช่วงระหว่าง 56%-81% ในเดือนมีนาคมถึงเดือนกันยายน

1.6 การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน

หมู่บ้านโป่งตั้งอยู่บนที่ราบ ที่ระดับความสูง 350 เมตร เหนือระดับน้ำทะเล ปัจจุบันมีจำนวนประชากร 204 ครัวเรือน 789 คน ในหมู่บ้านมีอ่างเก็บน้ำห้วยใจสำหรับกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี มีถนนลาดยางตัดผ่านหมู่บ้าน 1 เส้น รูปแบบการตั้งบ้านเรือนไม่ชิดกันมากนัก แต่ละครัวเรือนจะมีรั้วซึ่งแสดงขอบเขตของบ้านอย่างชัดเจน เกือบทุกครัวเรือนจะกันพื้นที่ส่วนหนึ่งไว้ปลูกพืชสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ ส่วนลักษณะของตัวบ้านนั้น (ภาพที่ 1) ส่วนใหญ่จะเป็นแบบยกพื้นสูงประมาณ 1-2 เมตร โครงสร้างของตัวบ้าน พื้นและฝาบ้าน สร้างด้วยคอนกรีต ฉาบปูน และไม้เนื้อแข็งหลายชนิด ส่วนหลังคาบ้านมักนิยมใช้กระเบื้องมุงหลังคา และสังกะสี มีส่วนน้อยที่ยังคงใช้หญ้าคา และใบพลวง ส่วนการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในบ้าน โดยทั่วไปมักแบ่งพื้นที่ภายในบ้านออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ห้องโถง ห้องครัว และห้องนอน โดยห้องนอน มักจัดให้เป็นสัดส่วน มีประตูปิดมิดชิด ส่วนห้องครัว และห้องโถงจะมีพื้นที่ใช้สอยเชื่อมต่อกัน สังเกตห้องครัวได้จากเตาไฟสำหรับประกอบอาหาร เหนือเตาไฟขึ้นไป อาจมีชั้นวางของสำหรับเก็บอาหารแห้ง

ภาพที่ 1 แผนผังการจัดสรรพื้นที่ภายในบริเวณบ้าน 1: พื้นที่ปลูกผักสวนครัว

2: โรงรถหรือโรงเก็บของ 3: ห้องน้ำ 4: ห้องครัว 5, 7 และ 8: ห้องนอน

6: ห้องโถง

1.7 วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม และประเพณี

1.7.1 ประชาชนชาวบ้านโป่ง นับถือศาสนาพุทธเป็นส่วนใหญ่ ดังนั้นเมื่อมีวันสำคัญทางพุทธศาสนา จะร่วมกันประกอบพิธีกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนาที่วัดวิเวกวาราม และวัดดอยแท่นพระ

1.7.2 กิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่น

- กิจกรรมในเทศกาลสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) จะมีพิธีรดน้ำดำหัว และพิธีแห่ดำหัวศาลเจ้าพ่อโป่งซึ่งทำกันเป็นประจำทุกปีเพื่อความเป็นสิริมงคล

- งานปอยหลวงวัดวิเวก ซึ่งมีขึ้นช่วงเดือนพฤษภาคม – มิถุนายน ของทุกปี
- งานลอยกระทงยี่เป็ง (วันเพ็ญเดือนสิบสอง) ชาวบ้านโป่งจะร่วมกิจกรรมงาน

ลอยกระทงกับองค์การบริหารส่วนตำบลหนองเต่าคำ อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่

1.8 การเจ็บป่วยและการรักษา

หมู่บ้านโป่งจัดอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบ และการให้บริการด้านสาธารณสุขของสถานีอนามัยศรีบุญเรือง โดยตั้งอยู่ห่างจากหมู่บ้านโป่งประมาณ 1 กิโลเมตร และปัจจุบันในหมู่บ้านมีเจ้าหน้าที่อาสาสมัครประจำหมู่บ้าน ที่ผ่านการอบรมด้านสาธารณสุขจากโรงพยาบาลสันทราย จำนวน 15 คน ซึ่งจะทำหน้าที่ให้คำปรึกษาด้านสุขภาพและการปฐมพยาบาลเบื้องต้น ตลอดจนแจกจ่ายยาเวชภัณฑ์พื้นฐานแก่ชาวบ้าน แต่เนื่องจากประชาชนในหมู่บ้าน มีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของพืชสมุนไพรในท้องถิ่นมากพอสมควร เนื่องจากได้รับประโยชน์ และได้รับความรู้จากสวนสมุนไพรของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่ตั้งอยู่ใกล้บริเวณหมู่บ้าน ดังนั้นเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย ส่วนใหญ่ก็จะพึ่งยาสมุนไพรเป็นหลัก แต่หากเป็นความเจ็บป่วยหรือได้รับอุบัติเหตุขั้นรุนแรง ชาวบ้านโป่ง จะไปรับการรักษาที่โรงพยาบาลสันทราย ซึ่งอยู่ห่างจากหมู่บ้านประมาณ 10 กิโลเมตร

1.9 การศึกษา

เยาวชนและลูกหลานชาวบ้านโป่ง จะได้รับการศึกษาขั้นมูลฐานจากโรงเรียนบ้านโป่งซึ่งเปิดทำการสอนตั้งแต่ระดับศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก อนุบาล ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงปีที่ 6 มีนักเรียนประมาณ 150 และ 75 คน ตามลำดับ และข้าราชการครู 4 คน นักเรียนที่จบการศึกษาชั้นปีที่ 6 จากโรงเรียนบ้านโป่ง ส่วนใหญ่จะไปศึกษาในระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสันทรายวิทยาคม

1.10 เศรษฐกิจและการประกอบอาชีพ

ชาวบ้านโป่งส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวนไม้ผล เช่น มะม่วง ลำไย และปลูกกล้วยเหลือง รวมทั้งปลูกพืชผักสวนครัวไว้รับประทาน ทั้งนี้มีกองทุนหมู่บ้านให้บริการเงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ เพื่อเป็นทุนในการทำการเกษตร นอกจากนี้ยังมีหลายคนมีอาชีพรับจ้างเป็นลูกจ้างในโครงการฯ ต่างๆ ของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ และในโรงงานหลายแห่งในตัวเมืองจังหวัดเชียงใหม่และจังหวัดใกล้เคียง นอกจากนี้ยังได้รับประโยชน์จากพื้นที่ป่าในลักษณะดังนี้

1. ใช้เป็นแหล่งอาหารโดยตรง ได้แก่ พืชอาหาร พืชสมุนไพร เห็ด สัตว์

2. ใช้ในการอุปโภค เช่นความต้องการไม้ฟืนเพื่อต้มใบยาสูบ ไม่ใช้ในการซ่อมแซมสิ่งสาธารณประโยชน์ และไม่ใช้สอยทั่วไป เผาถ่าน
3. การเก็บหาของป่าและผลผลิตจากป่า ได้แก่ รังผึ้ง รังต่อ
4. การนำที่ดินมาใช้ประโยชน์ด้านการเลี้ยงสัตว์ ล่าสัตว์ หรือเพาะปลูก
5. โครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ

1.11 ข้อมูลด้านประชากร

จากการสำรวจสำมะโนประชากร เมื่อ ปี พ.ศ. 2540 พบชาวบ้านโป่งมีทั้งหมด 175 หลังคาเรือน มีจำนวนประชากรทั้งสิ้น 762 คน เป็นชาย 375 คน และหญิง 387 คน

2. การใช้ประโยชน์จากพืช

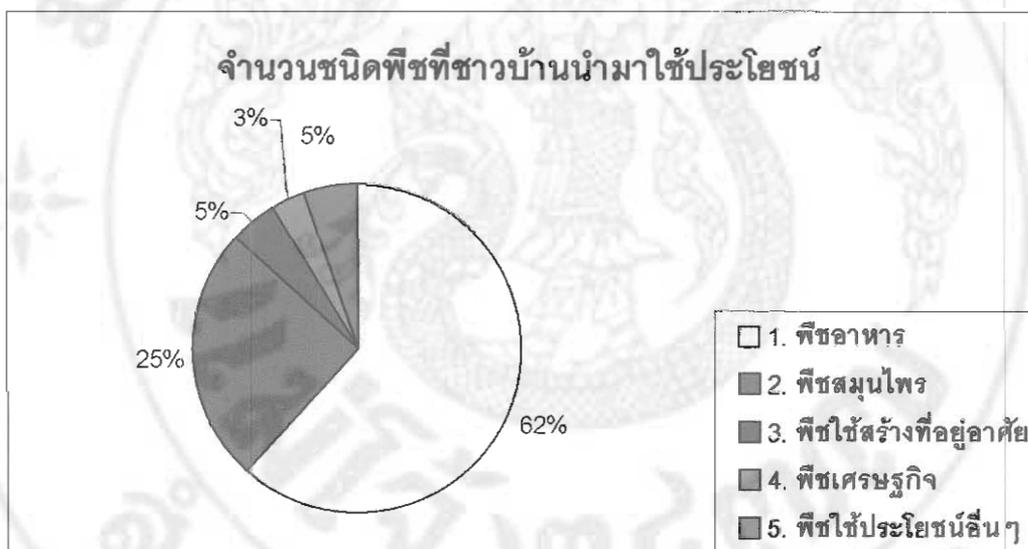
จากการศึกษา พบว่าชาวบ้านนำพืชไปใช้ประโยชน์จำนวนทั้งสิ้น 131 ชนิด 118 สกุล 60 วงศ์ ซึ่งสามารถจำแนกตามประเภทการใช้ประโยชน์จากพืชได้ดังนี้ โดยจำแนกเป็น พืชอาหาร 92 ชนิด พืชสมุนไพร 37 ชนิด พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย 7 ชนิด พืชเศรษฐกิจ 5 ชนิด และพืชใช้ประโยชน์อื่นๆ 8 ชนิด (ตารางที่ 1, 2, 3 และรูปที่ 2)

ตารางที่ 1 จำนวนชนิดของพืชที่ชาวบ้านนำไปใช้ประโยชน์ จำแนกตามหลักอนุกรมวิธาน

ลำดับการจัดจำแนก	จำนวน
1. วงศ์	60
2. สกุล	118
3. ชนิด	131

ตารางที่ 2 จำนวนชนิดของพืชที่ชาวบ้านนำไปใช้ประโยชน์ แยกตามประเภทการใช้ประโยชน์

ประเภทการใช้ประโยชน์	จำนวนชนิด
1. พืชอาหาร	92
2. พืชสมุนไพร	37
3. พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย	7
4. พืชเศรษฐกิจ	5
5. พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ	8

ภาพที่ 2 จำนวนชนิดพืชที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์เป็นเปอร์เซ็นต์ แยกตามประเภทการใช้ประโยชน์ 1. พืชอาหาร 2. พืชสมุนไพร 3. พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย 4. พืชเศรษฐกิจ 5. พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ

ตารางที่ 3 ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ และการใช้ประโยชน์/สรรพคุณ

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญไทย	ชื่อท้องถิ่น	ประโยชน์	ส่วนที่ใช้	การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ
Acanthaceae	<i>Andrographis paniculata</i> Nees.	ฟ้าทะลายโจร	ฟ้าทะลายโจร	พืชสมุนไพร	ทั้งต้น	ต้มน้ำดื่มแก้โรคเบาหวาน แก้ไอ
	<i>Barleria lupulina</i> Lindl.	เสลดพังพอน		พืชสมุนไพร	ทั้งต้นและใบ	ตำพอกแผลแก้พิษแมลงกัดต่อย
	<i>Clinacanthus nutans</i> Lindau.	พญาขอ		พืชสมุนไพร	ทั้งต้นทั้งราก	ตำพอกแผลแก้พิษแมลงกัดต่อย
	<i>Peristrophe lanceolata</i> Nees.	หัวชะง้า	ส้มเกี้ยว	พืชสมุนไพร	ราก ใบ	นำมาหมกไฟห่อผ้าประคบบริเวณที่เย็น โดยเฉพาะมือ และเท้า
Amaranthaceae	<i>Amaranthus lividus</i> Linn.	ผักขม		พืชอาหาร	ทั้งต้น ยอดอ่อน	นำมาลวกจิ้มรับประทาน
Anacardiaceae	<i>Buchanania latifolia</i> Roxb.	มะม่วงหัวแมงวัน	มะม่วงหัวแมงวัน	พืชอาหาร	ผลสุก	กินเป็นผลไม้ มีรสหวาน
	<i>Mangifera indica</i> Linn.	มะม่วง	มะม่วง	พืชอาหาร	ผลสุก ยอดอ่อน	ผลกินเป็นผลไม้, ยอดอ่อนเป็นผักกับลาบ
	<i>Spondias pinnata</i> Kurz	มะกอกไทย	มะกอก	พืชเศรษฐกิจ	ผล	ปลูกจำหน่ายผล
Annonaceae	<i>Uvaria rufa</i> Bl.	พิพจนน้อย		พืชอาหาร	ผล	กินสด มีรสหวาน
Apocynaceae	<i>Wrightia religiosa</i> Benth.	โมกบ้าน	โมก	พืชสมุนไพร	รากและเปลือก	ทุบแช่น้ำเกลือกินเพื่อเจริญอาหาร
Araceae	<i>Colocasia esculenta</i> Schott	เผือก		พืชอาหาร	ลำต้นสะสมอาหาร	ใส่แกง ต้มกิน หรือทำขนมหวาน
	<i>C. cylindrica</i> Hook.	ตุน		พืชอาหาร	กาบใบ	ใส่แกงตุน
	<i>Lasia spinosa</i> Thw.	ผักหนาม		พืชอาหาร	ยอดอ่อน ดอกอ่อน	ยอดเป็นผักใส่แกงส้ม หรือกินเป็นผัก

ตารางที่ 3 ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ และการใช้ประโยชน์/สรรพคุณ(ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญไทย	ชื่อท้องถิ่น	ประโยชน์	ส่วนที่ใช้	การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ
Araliaceae	<i>Acanthopanax trifoliatum</i> Merr.	ผักแปม		พืชอาหาร	ยอดอ่อน	ยอดอ่อนเป็นผักกับลาบ
	<i>Schefflera leucantha</i> R. Vig.	หนุมานประดาน้ำ	หนุมานประดาน้ำ	พืชสมุนไพร	ราก	ต้มดื่มแก้ไอ หืดหอบ แก้ไอเฉียน
Arecaceae	<i>Calamus</i> sp.	หวาย	หวาย	พืชอาหาร	ผลสุก, ยอดอ่อน	ผลสุกเป็นผลไม้แฉ่ำในยอดอ่อนใช้แกง คั่วย หน่อไม้ มีรสขมเล็กน้อย
Asclepiadaceae	<i>Dregea volubilis</i> Bth. Ex Hook. F.	ผักขี้วัน	ผักขี้วัน	พืชอาหาร	ยอดอ่อน, ดอกอ่อน	ยอดอ่อน และดอกอ่อน ใช้แกงหรือเป็นผักจิ้ม
	<i>Gymnema inodorum</i> Decne.	ผักเขี้ยวตา	ผักเขี้ยวตา	พืชอาหาร	ยอดอ่อน	ยอดอ่อน ใช้แกงหรือเป็นผักจิ้ม
Asteraceae	<i>Blumea balsamifera</i> DC.	หนาด		พืชสมุนไพร	ยอดอ่อน	ยอดต้มรวมกับปูนเปียก สำหรับอยู่เดือน
	<i>Crassocephalum crepidioides</i> S. Moore	ผักกาดข้าง	ผักกาดแก้ว	พืชอาหาร	ยอดอ่อน	ปลูกไว้บ้านเป็นเครื่องรางกันผี
	<i>Elephantopus scaber</i> Linn	โตไม่รู้ล้ม	โตไม่รู้ล้ม	พืชสมุนไพร	ทั้งต้น	ยอดอ่อนกินเป็นผัก
	<i>Emilia sonchifolia</i> DC.	ผักบั้ง	ผักบั้ง	พืชอาหาร	ใบอ่อน	ทั้งต้นบำรุงร่างกายบรูษ
	<i>Eupatorium odoratum</i> Linn.	สามเสือ	หญ้าเมื่องวาย	พืชสมุนไพร	ใบสด	ใช้เป็นผักสด หรือนำมาลวกจิ้มรับประทาน
	<i>Spilanthes acmella</i> (Linn.) Murr.	ผักเด็ด		พืชอาหาร	ยอดอ่อน	ตำพอกแผลห้ามเลือด
Athyriaceae	<i>Athyrium esculentum</i> Copel.	กุ๊ดน้ำ	ผักกุ๊ด	พืชอาหาร	ยอดอ่อน	ใส่แกงแค หรือกินเป็นผัก
Averrhoaceae	<i>Averrhoa carambola</i> Linn.	มะเฟือง		พืชอาหาร	ผลสุก	กินเป็นผักจิ้มรับประทาน

ตารางที่ 3 ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ชื่อการใช้ และการใช้ประโยชน์/สรรพคุณ(ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญไทย	ชื่อท้องถิ่น	ประโยชน์	ส่วนที่ใช้	การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ
Bigoniaceae	<i>Millingtonia hortensis</i> Linn.f.	บีบ	กาละละง	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	ดอก ดอก ราก	ปลูกเป็นพืชประดับ ดอกมีกลิ่นหอมมาก ตากแห้งบดผสมกับยาสูบสูบแก้ริดสีดวง บำรุง ปอด
	<i>Oroxylum indicum</i> Vent.	เพกา	มะติ๊ดไม้	พืชอาหาร	ฝักอ่อน	ย่างไฟ ชูดเอาเปลือกออก ใช้เป็นผักกินกับยำ หน่อไม้
Bixaceae	<i>Bixa orellana</i> Linn.	คำแสด	คำเงาะ	พืชสมุนไพร	เปลือก ต้น ฝัก ราก	ต้มน้ำกินเพื่อขับพิษร้อน ขับลม เป็นยาระบาย
Brassicaceae	<i>Brassica chinensis</i> Jusl.	ผักกาดกวางตุ้ง		พืชอาหาร	ทั้งต้น	ใส่แกง เรียกว่า "จอกผักกาด" หรือกินเป็นผัก
	<i>Raphanus sativus</i> Linn. var. <i>caudatus</i> Alef.	ผักขี้หนู	ผักขี้หนู	พืชอาหาร	ผลอ่อน	ใส่แกงแคะ หรือกินเป็นผักกับลาบ
Burseraceae	<i>Canarium subulatum</i> Grill.	มะกอกเกล็ดคน	มะเกี๋ย	พืชอาหาร	ผลสุก	กินสด หรือนำไปดอง
Cappariaceae	<i>Crateva religiosa</i> Kurz.	กุ่มบก	กุ่ม	พืชสมุนไพร	เปลือก ใบอ่อน	ต้มน้ำดื่มกินขับพยาธิ แก้หัว น้ำพริก นิยมนำมาดองก่อน
Caricaceae	<i>Carica papaya</i> Linn.	มะละกอ	ปากายเทศ	พืชอาหาร	ผลดิบ, ผลสุก	ผลดิบใช้ตำมะละกอ, ผลสุกกินเป็นผลไม้
Clusiaceae	<i>Cratogeomys cochinchinense</i> Dyre	ตัวเกลี้ยง	ตัวแดง	พืชอาหาร	ยอดอ่อน	ยอดอ่อนกินเป็นผัก
	<i>C. fomesum</i> ssp. <i>Pruniflorum</i> Gogel.		ตัวแดง	พืชอาหาร	ใบอ่อน	ใช้เป็นผักสดจิ้มน้ำพริก มีรสเผ็ด
	<i>Garcinia succifolia</i> Kurz.	ส้มบึง	ส้มบึง	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	ใบอ่อน เปลือกต้น	ใช้เป็นผักจิ้ม น้ำพริกหรือใส่แกง ให้รสเปรี้ยว ต้มน้ำดื่มแก้กระหายน้ำ แก้ร้อนใน

ตารางที่ 3 ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ และการใช้ประโยชน์/สรรพคุณ(ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญไทย	ชื่อท้องถิ่น	ประโยชน์	ส่วนที่ใช้	การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ
Combretaceae	<i>Terminalia chebula</i> Retz.	สมอไทย	บะนะ	พืชอาหาร	ผล	กินผล มีรสฝาด นิยมนำมาคองเกลือก่อนกิน
Costaceae	<i>Costus speciosus</i> Smith.	เหงือกหมาเยนา	เหงือกหมาเยนา	พืชสมุนไพร	เหง้า(เล้าต้นใต้ดิน)	ต้มน้ำดื่มกินบำรุงกำลังบุรุษ ช้ำบวม
Cucurbitaceae	<i>Benincasa hispida</i> Cogn.	ฟักหม่น	ฟัก	พืชอาหาร	ผล	ใส่แกงหรือต้มจิ้มน้ำพริก
	<i>Coccinia grandis</i> Voigt.	ตำลึง	ผักแคบ	พืชอาหาร	ใบอ่อน, ผลอ่อน	ใช้เป็นผักประกอบอาหารได้หลายอย่าง
	<i>Cucumis sativa</i> Linn.	แตงกวา		พืชอาหาร	ใบ ราก เถา	กินบำรุงสายตา แก้เจ็บตา และโรคเบาหวาน
	<i>Cucurbita moschata</i> Decne.	ฟักทอง		พืชอาหาร	ผลอ่อน	กินเป็นผัก
	<i>Hodgsonia macrocapa</i> var. <i>capniocarpa</i> (Ridl.) Tsai ex A. M. Lu & Z. Y. Zang	มะกั้ง	มะกั้ง	พืชอาหาร	ยอดอ่อน, ผล	ใส่แกงหรือเป็นผักจิ้มน้ำพริก
	<i>Luffa acutangula</i> Roxb.	บวบเหลี่ยม	บ้านอย	พืชอาหาร	เมล็ด	กินโดยนำมาลัดมาปิ้งก่อน รสชาติออกขม
	<i>Momordica charantia</i> Linn.	มะระขี้นก	มะห้อย	พืชอาหาร	เมล็ด	คล้ายถั่ว
Dilleniaceae	<i>Dillenia indica</i> Linn.	ลำต้นใหญ่		พืชอาหาร	ผลสด	ใส่แกง ผัด หรือเป็นผักจิ้มน้ำพริก
Dioscoreaceae	<i>Dioscorea alata</i> Linn.	มันเสา	มัน	พืชอาหาร	รากสะสมอาหาร	เป็นผักจิ้มน้ำพริก มีรสค่อนข้างขม
Dipterocarpaceae	<i>Dipterocarpus cylindrica</i> Wall.	เหียง	ยางเหียง	พืชอาหาร	ดอก	ใช้ในผักนึ่งมาประกอบอาหารได้หลายอย่าง
	<i>Shorea siamensis</i> Mid.	รัง	แฉะ	พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย	เนื้อไม้	ไม้ ใช้ในงานก่อสร้าง
				พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย	เนื้อไม้	ไม้ ใช้ในงานก่อสร้าง

ตารางที่ ๑ ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ และการใช้ประโยชน์/สรรพคุณ(ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญไทย	ชื่อท้องถิ่น	ประโยชน์	ส่วนที่ใช้	การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ
Ebenaceae	<i>Diospyros mollis</i> Griff.		มะเกลือ	พืชสมุนไพร	ลำต้น ผล ราก	การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ ต้นนำต้มเป็นยาถ่าย
Erythroxylaceae	<i>Erythroxylum cuneatum</i> Kurz.		ไทรทอง	พืชอาหาร	ผลสุก	เป็นผลไม้ มีรสหวาน
Euphorbiaceae	<i>Antidesma bunius</i> Spreng.		มะเฒ่า	พืชอาหาร	ผลสุก, ใบอ่อน	ผลสุกใช้เป็นผลไม้ รสหวานอมเปรี้ยว ใบอ่อน ใส่แกงเห็ดกอบช่วยเพิ่มรสเปรี้ยว
	<i>A. ghaesembilla</i> Gaerth		เฒ่าใบปลา	พืชอาหาร	ผลสุก, ใบอ่อน	ผลสุกใช้เป็นผลไม้ รสหวานอมเปรี้ยว ใบอ่อน ใส่แกงเห็ดกอบช่วยเพิ่มรสเปรี้ยว
	<i>A. sootepense</i> Graib		มะเฒ่าลาย	พืชอาหาร	ผลสุก	ผลสุกใช้เป็นผลไม้ รสหวานอมเปรี้ยว ใบอ่อน ใส่แกงเห็ดกอบช่วยเพิ่มรสเปรี้ยว
	<i>Baccaurea ramiflora</i> Lour.		มะไฟป่า	พืชอาหาร	ผลสุก	เป็นผลไม้ มีรสหวานอมเปรี้ยว
	<i>Croton sublyratus</i> Kurz.		เปล้าน้อย	พืชสมุนไพร	ราก	ทาแก้พิษขาง และกินแก้ไอ
	<i>Glochidion</i> sp.	ไคร้มด	ไคร้มด	พืชสมุนไพร	ทุกส่วน	ต้นนำต้มน้ำแก้โรคกระเพาะ ขับพยาธิ
	<i>Phyllanthus emblica</i> Linn.		มะขามป้อม	พืชสมุนไพร	เปลือกต้น ใบ ผล	ยอดอ่อนกินเป็นผักลิ้นพริก นิยมกินกับยำ มี รสฝาดเล็กน้อย
	<i>Phyllanthus pulcher</i> Wall.		ว่านธรณีสัถ	พืชสมุนไพร	ต้น ใบ	กินแก้เจ็บคอ แก้ไอ กระจายน้ำ ต้นนำต้มน้ำแก้ปวดท้อง
	<i>Sauropus androgynus</i> (Linn.) Merr		ผักหวานบ้าน	พืชอาหาร	ใบอ่อน	ใช้เป็นผักนำมาประกอบอาหาร
Fagaceae	<i>Castanopsis diversifolia</i> King	ก้อหลวง	ก้อ	พืชอาหาร	ผล, เมล็ด	กินเนื้อในเมล็ดโดยนำไปคั่วก่อน

ตารางที่ 3 ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ และการใช้ประโยชน์/สรรพคุณ(ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญไทย	ชื่อท้องถิ่น	ประโยชน์	ส่วนที่ใช้	การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ
Flacourtiaceae	<i>Flacourtia indica</i> Merr.	ตะขบป่า	มะกั่วใบนวล	พืชอาหาร	ผล	กินผลสุก
Gramineae	<i>Cymbopogon cylindrica</i> Stapf	ตะไคร้	จระได	พืชอาหาร	ลำต้น	ใช้เป็นเครื่องเทศในการประกอบอาหาร
Gramineae	<i>Dendrocalamus strictus</i> Nees	ไผ่ชาง		พืชอาหาร	หน่ออ่อน, ลำต้น	ใส่แกง หรือต้มเป็นผักจิ้ม น้ำพริก ลำต้นใช้ทำเครื่องจักสาน และสร้างบ้าน
	<i>Gigantochloa albociliata</i> Munro	ไผ่ไร่		พืชอาหาร	หน่ออ่อน	ใส่แกง หรือต้มเป็นผักจิ้ม น้ำพริก
	<i>Imperata cylindrical</i> Beauv.	หญ้าคา	หญ้าคา	พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย	ใบ	ใช้ใบมุงหลังคา
	<i>Oryza sativa</i> Linn.	ข้าว		พืชอาหาร	ผล	ใช้หุง เป็นอาหารหลักของชาวบ้าน
	<i>Zea mays</i> Linn.	ข้าวโพด		พืชเศรษฐกิจ	ผล	ปลูกจำหน่ายผล
	<i>Iringia malayana</i> Oliv. Ex A. Benn.	กระบก	มะปิ่น	พืชอาหาร	ผล	ต้มกิน หรือนำไปทำขนมหวานได้หลายชนิด
	<i>Mentha cordifolia</i> Opiz.	สะระแหน่		พืชเศรษฐกิจ	ผล	ปลูกจำหน่ายผล
	<i>Orthosiphon grandiflorus</i> Bloding.	พยับเมฆ	หญ้าหนวดแมว	พืชอาหาร	ใบ	กินผล
	<i>Cinnamomum bejolighota</i> Sweet.	อบเชย	อบเชย	พืชสมุนไพร	ใบ	เป็นผักกับลาบ
	<i>Litsea glutinosa</i> (Lour.) C.B. Robinson	หมื่นหมื่น	หมื่น	พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ	เปลือกต้น	ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคไตและโรคกระเพาะอาหาร
				พืชสมุนไพร	ใบ	เปลือกใช้ทำเครื่องหอม
						ใช้ใบต้มรวมกับมะขามแขก สระผสม กำจัดรังแค และทำให้ผมดกเงางาม

ตารางที่ 3 ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ และการใช้ประโยชน์/สรรพคุณ(ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญไทย	ชื่อท้องถิ่น	ประโยชน์	ส่วนที่ใช้	การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ
Lecythidaceae	<i>Careya sphaerica</i> Roxb.	กระโดน	ปูย	พืชอาหาร พืชสมุนไพร	ดอก ใบ ยอดอ่อน เปลือกต้น ใบ ผล ดอก ราก	ใช้เป็นฝักสด มีรสฝาด กินแก้หวัด แก้ไอ แก้เจ็บคอ
Leguminosae	<i>Aizelia xylocarpa</i> (Kurz.) Craib	มะค่าโมง	มะค่าโมง	พืชใช้ประโยชน์อื่น ๆ	เนื้อไม้	ใช้ไม้ในงานก่อสร้าง
	<i>Bauhinia variegata</i> Linn.	เสียดอกขาว	เสียดอกขาว	พืชอาหาร	ดอก	ดอกต้มจมน้ำพริก
	<i>Caesalpinia sappan</i> Linn.	ฝาง	ฝาง	พืชสมุนไพร	แก่นต้น	ต้มรวมกับยอสะพายควายและ มะเขือเจ็ดน้ แก้ปวดหลัง, ปวดเอว ชวยบำรุงโลหิต บำรุง ร่างกาย
	<i>Cassia alata</i> Linn.	ขุมเห็ดเทศ	หญ้าเล็บมือหลวง	พืชใช้ประโยชน์อื่น ๆ	แก่นต้น	ใช้ย้อมผ้า สีจะออกแดงส้ม
	<i>C. fistula</i> Linn.	ราชพฤษณ์	ขุมเห็ดเทศ	พืชสมุนไพร	ทั้งต้น ใบ	ต้มน้ำดื่มกินเป็นยาระบาย ยาถ่ายพยาธิ
	<i>C. siamea</i> Lamk.	ซีเหล็กบ้าน	ซีเหล็กบ้าน	พืชอาหาร	ราก ฝัก ใบ แก่น	ต้มน้ำดื่มเป็นยาระบาย และขับพยาธิ
	<i>Indigofera</i> sp.	คราม	คราม	พืชสมุนไพร	ดอก	ดอกต้มน้ำพริก
	<i>Phyllodium longipes</i> Sehindl.	เกลิตปลา	ลูกลิบตัน	พืชใช้ประโยชน์อื่น ๆ	ทั้งต้น	ใช้ทั้งต้นแช่น้ำอาบ เพื่อให้เกิดหลอดรูปร่าง
	<i>Pterocarpus macrocarpus</i> Kurz	ประดู่	ประดู่ป่า	พืชสมุนไพร	เปลือกต้น ราก เนื้อ เนื้อไม้	เปลือกต้น รากต้มน้ำดื่มแก้ท้องเดิน ใช้ไม้ งานก่อสร้าง
	<i>Sesbania grandiflora</i> Desv.	แคบ้าน	แคบ้าน	พืชอาหาร	ยอดอ่อน, ดอก	ใส่แกง หรือลวกจิ้มน้ำพริก

ตารางที่ 3 ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ และการใช้ประโยชน์/สรรพคุณ(ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญไทย	ชื่อท้องถิ่น	ประโยชน์	ส่วนที่ใช้	การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ
	<i>Tamarindus indica</i> Linn.	มะขาม		พืชอาหาร	ใบ ดอกและผล	นิยมนำมาใส่แกง ช่วยเพิ่มรสเปรี้ยวให้อาหาร
	<i>Vigna sinensis</i> Savi	ถั่วฝักยาว		พืชอาหาร	ผล	ใส่แกง หรือใช้เป็นผักกับลาบจิ้มน้ำพริก
				พืชเศรษฐกิจ	ผล	ปลูกจำหน่ายผล
Leguminosae	<i>Xylocarpa</i> (Roxb.) Taub.	แดง	แดง	พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย	เนื้อไม้	ใช้ไม้ในงานก่อสร้าง
Liliaceae	<i>Tupistra albiflora</i> K.Larsen	นางแว	นางแว	พืชอาหาร	ดอกอ่อน	ใส่แกงหรือจิ้มน้ำพริก
Loganiaceae	<i>Strychnos nux - vomica</i> Linn.	แสลงใจ	มะติง	พืชสมุนไพร	เมล็ด ราก แก่น	เมล็ด ราก แก่น ดองเหล้าดื่มเพื่อเจริญอาหาร และช่วยกระตุ้นความรู้สึกลึกทางเพศ
Malvaceae	<i>Sida acuta</i> Burm.f.	หญังกัดใบยาว	หญังกัดมอ	พืชใช้ ประโยชน์อื่นๆ	ทั้งต้น	ใช้ทั้งต้นตากแห้งทำไม้กวาด
Meliaceae	<i>Azadirachta indica</i> var. <i>siamensis</i> Valeton	สะเดา	สะเดียม	พืชสมุนไพร	ใบ ดอก ผล เปลือก ใบ	ตำพอกแผลพุพองและส่วนอื่น ๆ ต้มน้ำดื่ม ช่วยเจริญอาหาร
Mimaceae	<i>Memecylon edule</i> Roxb.	เหมือดพลอง	จี้ดำ	พืชอาหาร	ผลสุก	ผลสุก รับประทานได้ มีรสหวาน
Moraceae	<i>Artocarpus Heterophyllus</i> Lamk.	ขนุน	ปาหนุน	พืชอาหาร	ผลอ่อน, ผลสุก	ผลอ่อนนำไปแกงขมุน ผลสุกกินเป็นผลไม้
	<i>Ficus hispida</i> Linn.f.	มะเดื่อปล้อง	เดื่อปล้อง	พืชอาหาร	ผลสุก	กินผลสุก
	<i>F. virens</i> Ait.	ฝักเดือด	ฝักเดือด	พืชอาหาร	ใบอ่อน ยอดอ่อน	สามารถนำมาประกอบอาหารได้หลายอย่าง เช่น ผัด แกงกะทิ หรือ เป็นผักจิ้มน้ำพริก
Myrsinaceae	<i>Ardisia elliptica</i> Thunb.	ตีนจ้ำ	ตาโก้	พืชอาหาร	ยอดอ่อน	เป็นผักจิ้มสด มีรสฝาดเล็กน้อย
Myrtaceae	<i>Psidium guajava</i> Linn.	ฝรั่ง	ฝรั่ง	พืชอาหาร	ผล	กินผล

ตารางที่ 3 ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ และการใช้ประโยชน์/สรรพคุณ(ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญไทย	ชื่อท้องถิ่น	ประโยชน์	ส่วนที่ใช้	การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ
	<i>Syzygium cumini</i> (L.) Druce	หว่า หว่าซีแพะ	หำ	พืชอาหาร	ผลสุก	กินเป็นผัก
Opiliaceae	<i>Melientha suavis</i> Pierre	ผักหวานป่า	ผักหวาน	พืชอาหาร	ยอดอ่อน	กินเป็นผัก
Piperaceae	<i>Piper nigrum</i> Linn.	พริกไทย		พืชอาหาร	ผลอ่อน	นำมาใส่แกงเผ็ด
	<i>Piper</i> sp.	ข้าพุด	ข้าพุด	พืชอาหาร	ใบ ยอดอ่อน	นำมาใส่แกง
Plantaginaceae	<i>Plantago major</i> Linn.	หญ้าเข็นยัด	หมอน้อย	พืชอาหาร	ยอดอ่อน	กินเป็นผัก
Plumbaginaceae	<i>Plumbago indica</i> Linn.	เจตมูลเพลิงแดง	ปิดปิดแดง	พืชสมุนไพร	ราก, ใบ	รากตากแห้งดองเหล้าดื่ม ช่วยบำรุงร่างกาย
	<i>P. zeylanica</i> Linn.	เจตมูลเพลิงขาว	ปิดปิดขาว	พืชสมุนไพร	ราก, ใบ	รากตากแห้ง ต้มดื่ม ช่วยขับดู
Polygonaceae	<i>Polygonum odoratum</i> Lour.	ผักไผ่	ผักไผ่	พืชอาหาร	ยอดอ่อน	กินเป็นผักกับลาบ
Rhamnaceae	<i>Zizyphus mauritiana</i> Lamk.	ทุกรา	มะตัน	พืชอาหาร	ผล	กินผล
Rubiaceae	<i>Gardenia erythrolada</i> Kurz.	มะคังแดง		พืชสมุนไพร	ทั้งต้น เปลือกต้น	ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคไต และแก้อาการปวดท้อง
	<i>G. sootepensis</i> Hutch.	คำมอกหลวง	แสลงหอมไม้	พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ	กิ่ง, ใบ	เจริญอาหาร (วัว - ควาย)
	<i>Wendlandia tinctoria</i> A.DC.	แซ้งกวาง	แซ้งกวาง	พืชอาหาร	ดอก, ยอดอ่อน	ดอกและยอดอ่อน ให้นำมาพริก
Rutaceae	<i>Citrus aurantifolia</i> Swing.	มะนาว	บ้านาว	พืชอาหาร	ผล	ใช้ประกอบอาหาร ให้รสเปรี้ยว
	<i>C. Maxima</i> Merr.	ส้มโอ	ปากโอ	พืชอาหาร	ผล	กินเป็นผลไม้
Sapindaceae	<i>Euphorea longan</i> Linn.	ลำยอ	ลำยอ	พืชอาหาร	ผล	กินเป็นผลไม้
				พืชเศรษฐกิจ	ผล	ปลูกจำหน่ายผล

ตารางที่ 3 ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ และการใช้ประโยชน์/สรรพคุณ(ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญไทย	ชื่อท้องถิ่น	ประโยชน์	ส่วนที่ใช้	การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ
	<i>Lepisanthes rubiginosa</i> (Roxb.) Leenth.	มะหาด	จี่ปึก	พืชอาหาร	ผล	กินผลสุก
	<i>Schleichera oleosa</i> Merr.	ตะคร้อ	มะโจ๊ก	พืชอาหาร	ผล	กินผลสุก
Schizaeaceae	<i>Lygodium</i> sp.	ย่านลิเภา	กูดก้อง	พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ	เปลือกต้น	ใช้ทำเชือกมัดสิ่งของ
Solanaceae	<i>Capsicum frutescens</i> Linn.	พริก		พืชอาหาร	ผล	ใช้ประกอบอาหารได้หลายอย่าง
	<i>Lycopersicon esculentum</i> Mill.	มะเขือเทศ		พืชอาหาร	ผล	ประกอบอาหาร
	<i>Solanum nigrum</i> Linn.	มะแว้งมก		พืชอาหาร	ผล	ยอดอ่อนลวกเป็นผักจิ้มน้ำพริก
	<i>S. torvum</i> Linn.	มะเขือพวง		พืชอาหาร	ผล	ผลอ่อนใส่แกง หรือลวกเป็นผักจิ้มน้ำพริก
	<i>S. xanthocarpum</i> Schrad & Wendl	มะเขือขื่น		พืชอาหาร	ผล	ผลใส่แกงหรือเป็นผักจิ้ม
Taccaceae	<i>Tacca integrifolia</i> Ker-Gawl.	वान्हังพอน	วานตีโธล่า	พืชอาหาร	ใบอ่อน	ใบอ่อนกินเป็นผักสดกับปลา
Umbelliferae	<i>Centella asiatica</i> Urban	บัวบก	ผักหนอก	พืชอาหาร	ทั้งต้น	เป็นผักจิ้มสด
	<i>Coriandrum sativum</i> Linn.	ผักชี		พืชอาหาร	ทั้งต้น	เป็นเครื่องเทศ ใส่อาหารได้หลายชนิด
	<i>Eryngium foetidum</i> Linn.	ผักชีฝรั่ง		พืชอาหาร	ใบ	เป็นเครื่องเทศ ใส่อาหารได้หลายชนิด
Verbenaceae	<i>Clerodendrum viscosum</i> Vent.	นางแย้มป่า	นางแย้มป่า	พืชอาหาร	ยอดอ่อน	ยอดอ่อนต้มจิ้มน้ำพริก
Verbenaceae	<i>Gmelina arborea</i> Roxb.	ชื้อ	ชื้อ	พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย	เนื้อไม้	ใช้ไม้ปลูกสร้างบ้านเรือน
Zingiberaceae	<i>Alpinia galanga</i> Sw.	ข่า	ข่า	พืชอาหาร	เหง้า (ลำต้นใต้ดิน)	ใช้ทำเครื่องเทศ

ตารางที่ 3 ชื่อวงศ์ ชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่น ส่วนที่ใช้ และการใช้ประโยชน์/สรรพคุณ(ต่อ)

วงศ์	ชื่อวิทยาศาสตร์	ชื่อสามัญไทย	ชื่อท้องถิ่น	ประโยชน์	ส่วนที่ใช้	การใช้ประโยชน์/สรรพคุณ
	<i>Amomum</i> sp.	กุ๊ก	กุ๊ก	พืชอาหาร	ผล	ผลกินเป็นผัก
	<i>Curcuma longa</i> Linn.	ขมิ้นชัน	ขี้หมื่น	พืชอาหาร	เหง้า (ลำต้นใต้ดิน)	ใช้ทำเครื่องเทศ
	<i>Zingiber cassumunar</i> Roxb.	ไพล	ปูเลย	พืชสมุนไพร	เหง้า (ลำต้นใต้ดิน)	ใช้เหง้าไพล ทำแก้อาการวิงเวียน

ตารางที่ 4 ค่าพิกัดทั้งหมดของพื้นที่ซึ่งตามแปลงในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืชฯ

แปลงที่ 3		แปลงที่ 4		แปลงที่ 5	
X_COORD	Y_COORD	X_COORD	Y_COORD	X_COORD	Y_COORD
1 505369.023	2092473.528	1 505309.463	2093321.319	1 2092942.412	506293.736
2 505455.860	2092431.890	2 505320.534	2093349.934	2 2093006.529	506271.773
3 505482.520	2092427.792	3 505311.117	2093401.267	3 2093064.882	506231.433
4 505526.141	2092413.644	4 505258.564	2093456.995	4 2093074.466	506199.401
5 505636.970	2092424.456	5 505133.707	2093482.389	5 2093101.330	506152.560
6 505672.340	2092441.259	6 505084.329	2093456.289	6 2093164.194	506169.522
7 505712.735	2092451.527	7 505207.190	2093443.239	7 2093244.138	506195.710
8 505731.875	2092467.250	8 504934.309	2093492.971	8 2093276.201	506208.728
9 505785.532	209519.017	9 504921.450	2093486.897	9 2093313.662	506267.343
10 505811.698	2092534.197	10 504870.896	2093508.059	10 2093357.217	506296.349
11 505860.530	2092561.189	11 504831.804	2093527.164	11 2093435.602	506373.219
12 505901.146	2092577.138	12 504801.231	2093521.580	12 2093474.391	506403.405
13 505909.652	2092595.213	13 504793.301	2093433.992	13 2093494.540	506421.348
14 505918.796	2092606.696	14 504797.369	2093369.835	14 2093457.478	506454.879
15 505915.607	2092620.306	15 504766.495	2093308.088	15 2093456.825	506478.698
16 505918.671	2092639.929	16 504785.415	2093197.147	16 2093425.342	506528.702
17 505975.460	2092655.378	17 504897.866	2093109.053	17 2093390.154	506595.682
18 505983.310	2092583.957	18 504930.158	2093113.090	18 2093353.114	506655.871
19 506001.735	2092717.314	19 504964.064	2093075.954	19 2093341.385	506697.541
20 505982.742	2092738.161	20 505020.575	2093058.193	20 2093379.968	506715.433
21 505975.330	2092760.628	21 505023.805	2093019.847	21 2093399.739	506753.573
22 505948.925	2092791.434	22 505049.638	2093017.828	22 2093303.111	506762.360

แปลงที่ 3		แปลงที่ 4		แปลงที่ 5				
23	505890.826	2092772.289	23	505102.544	2093125.454	23	2093215.451	506702.479
24	505825.257	2092732.977	24	505146.847	2093176.420	24	2093119.148	506635.499
X_COORD	Y_COORD	X_COORD	Y_COORD	X_COORD	Y_COORD	X_COORD	Y_COORD	
25	505766.637	2092680.976	25	505213.802	2093209.731	25	2093076.861	506534.258
26	505710.853	2092644.101	26	505260.712	2093247.819	26	2093033.957	506466.352
27	505646.560	2092596.827				27	2092973.458	506412.953
28	505596.449	2092585.481						
29	505526.483	2092576.972						
30	505461.244	2092551.444						
31	505414.915	2092515.515						

ลักษณะทางสัณฐานวิทยาของพืช

วงศ์ Acanthaceae

Andrographis piniculata Nees. ฟ้าทะลายใจ ฟังทะลายใจ ฟ้าทะลายใจ น้ำลายพังพอน

พืชล้มลุก ลำต้นเป็นสี่เหลี่ยมยาวเรียว สูงประมาณ 30-80 เซนติเมตร ผิวเรียบเกลี้ยง ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกตรงข้าม เป็นคู่ ๆ ลักษณะใบยาวเรียว แหลม ขนาดใบ 2-3x7-9 เซนติเมตร ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ โคนใบแหลมมน ก้านใบสั้น ดอก เป็นดอกช่อ ออกตรงปลายยอด และซอกใบ มีกลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมกันเป็นรูปประฆังสี่เหลี่ยม กลีบดอกมี 5 กลีบ สีขาวหรือสีม่วงอ่อน ๆ แบ่งเป็น 2 ปาก ปากบนแยกออกเป็น 3 กลีบ ล่าง 2 กลีบ มีเกสรตัวผู้ 2 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior รูปทรงกระบอก ผล เป็นฝักแบบ capsule ยาวประมาณ 3 เซนติเมตร เมื่อแก่เต็มที่จะแตกตามร่องเห็นเมล็ดได้ชัด เมล็ดมีจำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

เป็นพืชที่พบทั่วไปในเขตร้อน เช่น อินเดีย จีน ไทย เป็นพรรณไม้กลางแจ้ง

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกตลอดทั้งปี ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

ประโยชน์

พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

นำทั้งต้น มาต้มเอาน้ำดื่มแก้โรคเบาหวาน แก้ไอ แก้ไข้

หรือนำมาบดให้ละเอียดแล้วกินกับน้ำ

ตำราสมุนไพรไทย นำมาตากแห้ง ใช้เป็นยาแก้ธาตุไม่ปกติ บำบัดโรคที่เกี่ยวข้องกับทางเดินอาหาร และมาลาเรีย ยาขับน้ำคั่งและเป็นยาขับน้ำเหลือง แก้หวัด เจ็บคอ ใช้เป็นยาต้มและผงละเอียดเพื่อกินง่าย ปัจจุบันบรรจุแคปซูล ๆ ละ 500 มิลลิกรัม กินครั้งละ 2 เม็ดวันละ 2 ครั้ง ก่อนอาหาร

Barteria lupulina Lindl. เสลดพังพอน เสลดพังพอนตัวผู้

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 1-2 เมตร ใบเดี่ยว เรียงเป็นคู่ตรงกันข้าม มีหนามออกจากบริเวณซอกใบ ในแต่ละซอกใบ พบ 1 คู่ ใบมีรูปร่าง linear-lanceolate ขนาด 0.5-1.5 x 5-10 เซนติเมตร สีเขียวเข้ม เห็นเส้นใบสีแดง เนื้อใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ดอกช่อแบบ spike ยาว 3.5-9 เซนติเมตร ใบประดับ เรียงแบบ imbricate สีเขียว มีสีม่วงแซมอยู่ครึ่งบน มีขนนุ่มขนาดสั้นปกคลุมครึ่งล่าง กลีบเลี้ยง มีขนนุ่มปกคลุม โคนกลีบเชื่อมกัน ปลายแยก เป็น 4 แฉก กลีบที่อยู่ปลายสุดมีขนาดเล็กที่สุด กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 กลีบ กลีบดอกที่อยู่ด้านบนจะมีขนาดสั้นและ ไม่เชื่อมกันยาวเท่ากับ อีก 4 กลีบ เมื่อดอกตูมมีการเรียงตัวของกลีบดอกแบบ imbricate เกสรตัวผู้ 4 อัน ติดอยู่บนฐานของ กลีบดอก มี 2 อันที่อยู่ด้านบนสมบูรณ์ ส่วน 2 อันที่อยู่ด้านล่างมีขนาดเล็กกว่า อาจเป็นหมัน

หรือไม่เป็นหมันก็ได้ เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 2 locules แต่ละ locule มี 1-2 ovules ยอดเกสรตัวเมียเรียบ ovule ติดกับผนังรังไข่แบบ axile placentation ผลแบบ capsule รูป ovate-oblong แบน มี 2-4 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก บริเวณที่ร่ม
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนมกราคม
ประโยชน์	พืชสมุนไพร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ทั้งต้นและใบ ตำพอกแผลแก้พิษแมลงกัดต่อย

Clinacanthus nutans (Burm.) Lindau. หนุ่ยปล้องทอง หนุ่ยยอ เสลดพังพอนตัวเมีย

ไม้พุ่มแกมเถา มักเลื้อยพาดไปตามต้นไม้อื่น สูงประมาณ 2 เมตร ลำต้นผิวเกลี้ยง สีเขียว ใบ เป็นใบเดี่ยวออกตรงข้ามเป็นคู่ ๆ ลักษณะใบยาวรีและแหลม มีขนาด 2-3x7-9 เซนติเมตร ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ โคนใบมนรูปไข่ ก้านใบสั้น ดอก เป็น ดอกช่อแบบ cymes ออกเป็นกระจุก ตรงปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปประฆังมีสีเขียว กลีบดอกมีลักษณะเป็นหลอดสีแดง ยาวประมาณ 3-4 เซนติเมตร มี 5 กลีบ เกสรตัวผู้มี 4 อัน เกสรตัวเมียเป็นแบบ superior มีรังไข่ 2 locule ผล เป็นฝักแบบ capsule รูปมนรี แบนและยาว

นิเวศวิทยาและการกระจาย	เป็นพรรณไม้พุ่มขึ้นตามป่าทั่วไป ตามรั้ว ชอบแดดรำไร สามารถขยายพันธุ์ด้วยการปักชำลำต้น
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนธันวาคม
ประโยชน์	พืชสมุนไพร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ต้นและใบ ตำหรือทุบพอกแผล แก้พิษแมลงกัดต่อย
ตำราสมุนไพรไทย	ทั้งต้นและใบ รักษาพิษแมลงสัตว์กัดต่อย เช่น มด ยุง โดยการนำใบมาขยี้ทำบริเวณที่ถูกกัด รักษาางสัตว์ ไฟลามทุ่ง กินรักษาการถอนพิษได้ รักษาโรคบิด

Peristrophe lanceolata (Roxb.) Nees. หว่าชะอำ ฮ่อมเกี้ยว

ไม้ล้มลุก ลำต้นและก้านใบจะมีขนสั้น ๆ ปกคลุมอยู่ สูงประมาณ 1-1.5 เมตร ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกตรงข้ามกันเป็นคู่ ๆ ใบรูปหอกหรือรูปรี ขนาด 2-3x5-8 เซนติเมตร ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเรียบมีขนสั้น ๆ อยู่ตามเส้นใบด้านล่าง โคนใบสอบ ก้านใบยาว 1.5-3 เซนติเมตร ดอก ออกเป็นช่อแบบ cyme ตามยอดหรือตามง่ามใบ กลีบเลี้ยงมี 4 กลีบ รูปใบหูก้าเชื่อมติดกัน กลีบดอกมี 5 กลีบ มีสีชมพูลักษณะคล้ายนก ยาวประมาณ 4 เซนติเมตร มีเกสรตัวผู้ 2

อัน เกสรตัวเมียเป็นแบบ superior มีรังไข่ 2 locule ผล เป็นแบบ capsule รูปรีและมีขน เมล็ด เป็นรูปไข่ค่อนข้างแบน มี 4 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย เป็นพรรณไม้ที่พบขึ้นตามร่มไม้ใหญ่ที่มีความชุ่มชื้นสูง
 ระยะเวลาการออกดอก ออกดอกระหว่างเดือนตุลาคมถึงพฤศจิกายน
 ขยายพันธุ์โดยใช้เมล็ด

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ รากและใบ นำมาหมกไฟห่อผ้าประคบบริเวณเท้าและมือ
 ลดอาการเย็นภายใน

ตำราสมุนไพรไทย รากฝนเหล้าป้ายลิ้นแก่ข้างเด็ก ใบตำพอกแก้อักเสบ บวมหรือติดเชื้อ

วงศ์ Amaranthaceae

Amaranthus lividus Linn. ผักขม

พืชล้มลุก ขนาดเล็ก monoecious สูง 10-60 เซนติเมตร ลำต้นเป็นเหลี่ยม แตกกิ่งก้านมาก ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูป ovate ขนาด 2.6-5 x 3-9 เซนติเมตร โคนใบ attenuate มีขนแบบ puberulous ปกคลุมที่เส้นใบ ขอบใบเรียบ ปลายใบ obtuse ก้านใบยาว 2.5-6.5 เซนติเมตร ดอกช่อ แบบ spike ออกที่ปลายยอด ดอกย่อยขนาดเล็ก แยกเพศ ทรงดอกแบบ actinomorphic มี perianth 4-5 กลีบ สีเขียวหรือสีม่วง เกสรตัวผู้ 3 อัน แยกกัน อับเรณูมี 2 cells เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ยอดเกสรตัวเมีย filiform มี 2-4 แฉก ผลแบบ circumscissile มี 1 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย เป็นวัชพืชขึ้นทั่วไป
 ระยะเวลาการออกดอก ออกดอกตลอดปี
 ประโยชน์ พืชอาหาร
 ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ ทั้งต้น และยอดอ่อนลวกเป็นผักจิ้มน้ำพริก

วงศ์ Anacardiaceae

Buchanania latifolia Roxb. มะม่วงหาวแมลงวัน, ฮักหมู, รักหมู, ห้วแมลงวัน, ฮักผู้

เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูง 8 – 20 เมตร โดว์ดรอบ 60 – 100 เซนติเมตร ลำต้นเปลาตรง เรือนยอดเป็นพุ่มกลมทึบ เปลือกสีเทาแก่หรือดำ ใบ ใบเดี่ยวเรียงแบบสลับรูปขอบขนานแกมรูปไข่กลับ ขนาด 7 – 10 x 15 – 20 เซนติเมตร โคนใบสอบ ปลายใบมนหรือบางที่หยัก เนื้อใบหนา หลังใบเกลี้ยงท้องใบมีขนสาก ๆ และจะมีมากตามเส้นกลางใบและเส้นแขนงใบ เส้นแขนงใบมี 12 – 20 คู่ เส้นใบย่อยแบบขนนก ก้าน ใบยาว 1.5 – 3 เซนติเมตร ดอก ดอกสีขาว ออกเป็นช่อ แบบ panicle ตามปลายกิ่ง ก้านช่ออวบมีขนสีน้ำตาลแดงแน่น แยกแขนงสั้น ๆ เวลา

ดอกบานทำให้ดูเป็นก้อนทึบ มีทั้งกลีบดอกและกลีบรองดอก มีอย่างละ 5 กลีบ เกสรตัวผู้จำนวนมาก เกสรตัวเมียมีตำแหน่งรังไข่แบบ superior มี 1 คาร์เพล ผล แบบ drupe สีม่วงปนดำ ค่อนข้างกลมหรือป้อม ขนาด 1.3 x 1.5 เซนติเมตร ผิวเรียบ มี 1 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบได้ในป่าเบญจพรรณทั่วไป
เวลาการออกดอก	ออกดอกช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนมีนาคม และติดผลช่วงเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ผลสุกใช้รับประทานเป็นผลไม้ มีรสหวาน

Mangifera indica Linn. มะม่วง

ไม้ยืนต้น สูง 10-15 เมตร ลำต้นแตกกิ่งมาก ใบเดี่ยว เรียงแบบ spiral เป็นกระจุกบริเวณปลายกิ่ง ใบรูป oblong-lanceolate ขนาด 5-8 x 15-20 เซนติเมตร โคนใบ cuneate ขอบใบเรียบ ปลายใบ acuminate ใบอ่อนสีน้ำตาลปนม่วง ดอกช่อแบบ panicle ออกที่ปลายยอด ดอกย่อยขนาดเล็กจำนวนมาก เป็นดอกแยกเพศ บางครั้งอาจพบว่าสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ แยกจากกัน อีกระ กลีบดอก 5 กลีบ ขนาดใหญ่กว่ากลีบเลี้ยง เรียงแบบ imbricate มี disc ขนาดใหญ่ เห็นชัดเจน เกสรตัวผู้ที่สมบูรณ์มี 1(-2) อัน อาจพบเกสรตัวผู้ที่เป็นหมันด้วย อับเรณูติดกับก้านเกสรแบบ medifixed เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior อาจมีรังไข่ทั้งที่สมบูรณ์และเป็นหมัน มี 1 locule ก้านเกสรตัวเมีย 1 อัน ผลแบบ drupe สีเขียว เมื่อสุกสีเหลือง มี 1 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก ในสวน
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์
ประโยชน์	พืชอาหาร พืชเศรษฐกิจ
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	รับประทานผลดิบและผลสุก และจำหน่ายผล

Spondias pinnata Kurz มะกอกไทย

(*S. mangifera* Willd.)

ไม้ยืนต้นผลัดใบ ขนาดใหญ่ สูง 10-15 เมตร มียางใสเมื่อถูกอากาศมักจะเป็นสีดำ ใบประกอบแบบ odd-pinnate มีใบย่อย 5 คู่ ใบอ่อนสีแดง ใบย่อยมีผิวใบเรียบเป็นมัน รูป ovate-elliptic ขนาด 3-5 x 6-9 เซนติเมตร โคนใบ cuneate ปลายใบ acute ขอบใบเรียบ ไม่มีหูใบ ดอกช่อแบบ panicle ดอกย่อยขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ มีกลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ dentate กลีบดอก 4-5 กลีบ สีเหลืองอ่อน เรียงแบบ imbricate เกสรตัวผู้ 8 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ติดอยู่บน

ฐานรองดอกแบบ disc ภายในแบ่งเป็น 4-5 locules ก้านเกสรตัวเมียแยกเป็น 4-5 แฉก ผลแบบ drupe รูป ovoid ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีน้ำตาลเหลือง มีเปลือกผลเหนียว เนื้อผลสีเหลือง มีเส้นใยมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า พบในป่าเบญจพรรณทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ผลสุกใส่น้ำพริกทำให้มีรสเปรี้ยว, เปลือกต้นชูดใส่ลาบทำให้ลาบข้น ใบอ่อนเป็นผักสดจิ้มน้ำพริก

วงศ์ Annonaceae

Uvaria rufa Bl นมควาย นมวัว นมแมว พืพวน บุนหาใหญ่

ไม้เถาเลื้อย ลำต้นยาวได้ถึง 5 เมตร บริเวณลำเถาอ่อนมีขนเป็นกระจุกรูปดาว เมื่อแก่ผิวจะเกลี้ยงไม่มีขน มีสีน้ำตาลแดง ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงตัวแบบสลับ รูปไข่กลับ หรือรูปขอบขนาน ปลายใบแหลม โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ใบมีขนาด 2 – 6 x 5 – 15 เซนติเมตรแผ่นใบหนาและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง มีขนอ่อนสีน้ำตาลปกคลุม ก้านใบยาว 3 – 5 มิลลิเมตร ดอกเป็นดอกเดี่ยวหรือออกเป็นกลุ่ม 2 – 3 ดอก ออกตรงข้ามกับใบหรือ ปลายกิ่ง มีสีแดงเข้ม ดอกบานเต็มที่ขนาด 6 – 10 มิลลิเมตร เป็นดอกสมบูรณ์เพศ กลีบดอกรวมมี 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น เกสร ตัวผู้จำนวนมาก เกสรตัวเมียมีคาร์เพลจำนวนมาก แยกกัน ตำแหน่งรังไข่แบบ superior ผล เป็นผล กลุ่ม มี 8 – 13 ผลย่อย ขนาด 2 – 2.5 x 4 – 6 เซนติเมตร สีแดงเข้มมี 10 – 20 เมล็ด สีดำรูป oblong ขนาด 0.5 x 1 เซนติเมตร

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบได้ในป่าดิบแล้ง และป่าเบญจพรรณทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน และติดผลระหว่างเดือนสิงหาคม ถึงเดือนกันยายน
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ผลสุก มีเนื้อหุ้มเมล็ดสีขาว รับประทานสด มีรสหวานอมเปรี้ยว ผลสุก รับประทานเนื้อผลในส่วน mesocarp และ endocarp สีขาวมีรสหวานอมเปรี้ยว นิยมใช้จิ้มกับพริกเกลือ

วงศ์ Apocynaceae

Wrightia religiosa Benth. โมกบ้าน หลักป่า ปิดจงวา โมก

ไม้พุ่มขนาดเล็ก เปลือกสีน้ำตาลแก่ มีจุดสีขาวทั่วไป ทุกส่วนมียางสีขาว สูงประมาณ 2-5 เมตร ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกตรงข้าม รูปไข่หรือรูปรี ขนาด 1.5-2.5x3-6 เซนติเมตร ปลายใบแหลมและมน โคนใบมน ขอบใบเรียบ ดอก ออกดอกเป็นช่อแบบ umbel ตามซอกใบและปลายกิ่งห้อยลง กลีบเลี้ยงสั้นมาก กลีบดอกมี 5 กลีบ โคนดอกเชื่อมกันเล็กน้อย สีขาวกลิ่นหอม มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 เซนติเมตร มีเกสรตัวผู้ 5 อัน เกสรตัวเมียเป็นแบบ superior ผล เป็นฝักคู่แบบ follicle ปลายโค้งเข้าหากัน ยาวประมาณ 10-14 เซนติเมตร เมื่อแก่จะแตกเป็นสองซีก มีเมล็ดจำนวนมาก มีขนสีขาวเป็นกระจุกที่ปลาย

นิเวศวิทยาและการกระจาย

เป็นพรรณไม้ที่ขึ้นได้ดีในดินทุกชนิด ชอบขึ้นในที่ร่มริมน้ำ

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม

ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดและปักชำ

ประโยชน์

พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

รากและเปลือก ทบแช่น้ำเกลือกินเพื่อเจริญอาหาร

ตำราสมุนไพรไทย ราก ผสมกับสมุนไพรชนิดอื่นรักษาโรคผิวหนัง จำพวกกลากเกลื้อน

วงศ์ Araceae

Colocasia esculenta Schott เผือก

พืชล้มลุก สูง 0.30-1.5 เมตร มีลำต้นใต้ดินแบบ corm มีน้ำยางใส ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ ติดกับก้านใบแบบ peltate ใบรูป ovate-triangular ขนาด 20-25 x 11-36 เซนติเมตร โคนใบ oblique ขอบใบหยักแบบ undulate ปลายใบ acute-mucronate เส้นใบออกจากบริเวณโคนใบ 3-6 เส้น ก้านใบยาว โคนก้านใบแผ่เป็นแผ่นแบนหุ้มลำต้น ดอกช่อแบบ spadix มี spathe รูป lanceolate ปลายบิดเป็นเกลียว สีเหลือง ดอกย่อยขนาดเล็ก แยกเพศ ไม่มีกลีบดอก ดอกตัวผู้เกิดที่ปลายช่อดอก มีเกสรตัวผู้ 2-6 อัน อับเรณูเชื่อมกัน ดอกตัวเมียอยู่ที่โคนของช่อดอก รังไข่มี 1 locule มี ovule จำนวนมาก ยอดเกสรตัวเมียกลมและแบน ผลแบบ berry สีเขียว มี 2-3 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก ในบริเวณที่โปร่งและค่อนข้างชื้น

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ลำต้นสะสมอาหารใส่แกง ต้มกิน หรือทำขนมหวาน

Colocasia gigantea Hook. f. ตูณ

พืชล้มลุก อายุหลายปี มีลำต้นใต้ดินแบบ corm ขนาดใหญ่ ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ ติดกับ ก้านใบแบบ peltate ใบรูป orbicular ขนาด 10-30 x 40-60 เซนติเมตร โคนใบ sagittate ปลายใบ acute ก้านใบยาวสีเขียวอ่อน ดอกช่อแบบ spadix มี spathe สีเขียวอ่อนรองรับ ดอกย่อยขนาดเล็ก สีขาว จำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชป่า พบตามริมห้วยหรือริมลำธาร

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้กาบใบเป็นผักจิ้มหรือใส่แกงตูน

Lasia spinosa Thw. ผักหนาม, กะลี้

พืชล้มลุก สูงได้ถึง 1.5 เมตร ลำต้นปกคลุมด้วยหนามแหลมคม ใบเดี่ยว ติดกับก้านใบแบบ peltate เรียงแบบสลับ เห็นเป็นกระจุกที่ปลายลำต้น ขนาด 5-30 x 35-65 เซนติเมตร โคนใบมี 2 แฉก ขอบใบเรียบ ปลายใบ acute-acuminate ผิวใบด้านล่างและก้านใบมีหนามปกคลุม ก้านใบยาว 32-125 เซนติเมตร ดอกช่อแบบ spadix มี spathe รองรับ รูป ovoid-caudate ปิดเป็นเกลียว สีเหลือง ดอกย่อย จำนวนมาก สมบูรณ์เพศ perianth 4 (-6) กลีบ เกสรตัวผู้ 4-6 อัน ก้านเกสร ตัวผู้ ยาว อับเรณูรูป elliptic รังไข่มี 1 locule มี 1 ovule ติดกับผนังรังไข่แบบ apical placentation ก้าน เกสรตัวเมีย สั้นมาก ยอดเกสรตัวเมียรูป suborbicular ผลแบบ drupe มี 1 เมล็ด รูป ovoid-cordate

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบทั่วไปตามหนองน้ำ ช้างลำธาร ดินเลนริมแม่น้ำลำ คลอง หรือตาม เรือกสวนที่มีน้ำท่วมขัง

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม

การใช้ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ช่อใบอ่อน และยอดอ่อนที่แตกออกมาจากลำต้น ใช้ปรุง อาหารได้ ส่วนมากใช้ต้มจิ้มน้ำพริก ทำแกงส้มหรือผัดก็ได้ ลำต้นอ่อนนำมาปอกผิวออกใช้แกงไต ปลา และดอกอ่อน รับประทานกับขนมจีน ทางภาคเหนือนิยมนำมาทำยำผักหนาม อาจใส่ยอด ส้มป่อยหรือมะเขือเทศเพื่อรสเปรี้ยว

วงศ์ Araliaceae

Acanthopanax trifoliatum Merr. ผักแปม(*A. aculeatum* Seem.)

ไม้พุ่มรอเลื้อย ลำต้นแตกกิ่งก้านมาก มีหนามปกคลุม ใบประกอบแบบ imparipinnate เรียงแบบสลับ มีใบย่อย 5 ใบ รูป elliptic ขนาด 4-5 x 5-6 เซนติเมตร ขอบใบหยัก ดอกช่อแบบ umbel-panicle ดอกย่อย ขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ มีทรงดอกแบบ actinomorphic กลีบเลี้ยงและ กลีบดอก อย่างละ 5 กลีบ เกสรตัวผู้ 5 อัน ติดอยู่รอบฐานรองดอกแบบ disc และอยู่สลับกับ กลีบดอก เกสรตัวเมียมีรังไข่เป็นแบบ superior ภายในมี 1 locule มี 1 ovule ผลแบบ drupe ขนาดเล็ก รูปร่าง globose

การกระจายและนิเวศวิทยา

พืชปลูก บริเวณที่ชื้น

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ยอดอ่อนใส่แกงหรือเป็นผักจิ้ม

วงศ์ Araliaceae

Scheffera leucantha Viguier หนุमानประสานกาย ว่านอ้อยช้าง ชิดชะลึ่ง กุชิดชะลึ่ง

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 1-2 เมตร ลำต้นค่อนข้างเรียบเกลี้ยง เห็นข้อและปล้องชัด สีน้ำตาล ใบ เป็นใบประกอบแบบฝ่ามือ มีใบย่อย 7-8 ใบ ใบย่อยรูปยาวรี ปลายใบแหลมเรียว โคนใบมีหูใบติดอยู่ที่ก้านใบ ผิวใบเรียบเป็นมัน ขอบใบเป็นคลื่นเล็กน้อย ใบขนาด 1-3 x 3-6 เซนติเมตร ก้านใบย่อยยาว 8-25 มิลลิเมตร ดอก ออกดอกเป็นช่อแบบ umbel ที่ปลายยอด ยาวประมาณ 4.5-7 เซนติเมตร ดอกย่อยสีขาว ขนาดเล็ก มีเกสรตัวผู้ 1 อัน เกสรตัวเมียเป็นแบบ superior ผล ผลเป็น drupe รูปไข่ขอบนูน มีขนาด 4-5x5-6 มิลลิเมตร ผลอ่อนสีเขียว สุกสีแดงสด

นิเวศวิทยาและการกระจาย

เป็นพรรณไม้กลางแจ้ง ขึ้นได้ดีกับดินทุกประเภท ต้องการน้ำและความชื้นในปริมาณปานกลาง

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม

ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใบ ต้มน้ำดื่ม แก้ไอ หืดหอบ แก้อาเจียน

ตำราสมุนไพรไทย ใบ ใช้ใบสดประมาณ 9 ใบ นำมาต้มน้ำหรือใช้ใบสดมาต้มให้ละเอียดคั้นเอาน้ำ ผสมกับสุราเป็นยาแก้ไอ แก้อาเจียนเป็นเลือด แก้หอบหืด แก้พิษต่าง ๆ ใบสดตำให้ละเอียดพอกหรือทา สมานแผลห้ามเลือด

วงศ์ Arecaceae

Calamus sp. หวาย

เป็นพืชวงศ์ปาล์ม ลำต้นแตกกอ ยาวประมาณ 7 – 30 เมตร เส้นผ่าศูนย์กลางลำต้น 3 – 5 เซนติเมตร มีหนามปกคลุม ใบ เป็นใบประกอบแบบขนนก ใบย่อย ขนาด 3 – 5 x 10 – 30 เซนติเมตร ก้านใบมีหนามแหลมรูปตะขอ ใว้คอยเกี่ยวพวงลำต้น ดอก เป็นดอกช่อ ออกระหว่าง กาบใบ ช่อดอกมีขนาดยาว 50 – 100 เซนติเมตร มีดอกย่อย 12 – 18 ดอก ขนาดเล็ก ช่อดอกมี หนามแหลมคล้ายตะขอ เกสรตัวผู้มี 6 อัน รังไข่มี 3 locule แยกเพศ ผลแห้ง รูปกลม ขนาด 1.5 – 2 เซนติเมตร ผลอ่อนสีเขียว เมื่อแก่จะมีสีแดงส้ม มี 1 – 3 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบได้ทั่วไป เจริญดีในเขตร้อน ชอบความชื้นสูง
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ติดผลเดือนมีนาคมถึงเดือนกรกฎาคม
การใช้ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ผลสุก สามารถรับประทานได้ มีรสหวานอมฝาด และ แก่นในของยอดอ่อนนำมาแกงใช้แทนหน่อไม้ได้

Dregea volubilis Bth. ex Hook.f. ผักฮ้วน

ไม้พุ่มเป็นเถาเลื้อย ยาว 5-10 เมตร กิ่งอ่อนมีขนแบบ pubescent ปกคลุม ใบเดี่ยวเรียงแบบ ตรงกันข้าม รูป broadly ovate ขนาด 7-18.5 x 5-13 เซนติเมตร โคนใบ subcordate-truncate-obtuse ปลายใบแบบ acuminate ก้านใบยาว 2.5-4.5 เซนติเมตร เกือบหรือมีขนแบบ pubescent ปกคลุม ดอกช่อแบบ umbel ออกที่ซอกใบ ก้านช่อดอกยาว 2.5-7.5 เซนติเมตร ดอกย่อย จำนวน มาก สมบูรณ์เพศ ก้านดอกย่อยลักษณะเรียวและยาวประมาณ 2.5 เซนติเมตร มีกลีบเลี้ยง 5 กลีบ ที่ฐานมีต่อม 5 ต่อม กลีบดอก 5 กลีบ สีเขียว เชื่อมกันเป็นรูป campanulate-rotate มี corona scale เชื่อมติดกับแท่งของเกสรตัวผู้ เกสรตัวผู้ 5 อัน ติดที่บริเวณฐานของกลีบดอก pollinia รูป oblong เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior มีรังไข่ 2 อัน ยอดเกสรตัวเมียแบบ discoid ผลแบบ follicle รูป ovoid-lanceolate ยาว 10-15 เซนติเมตร

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก เลื้อยตามรั้วหรือต้นไม้ใหญ่
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ยอดอ่อน และดอกอ่อน ใสแกงหรือเป็นผักจิ้ม

Gymnema inodorum Decne. ผักเชียงดา

ไม้พุ่ม เลื้อยพัน ใบเดี่ยวเรียงแบบตรงกันข้าม รูป cordate-ovate ขนาด 3-7 x 5-17 เซนติเมตร โคนใบรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ ปลายใบ acuminate ก้านใบยาว 0.5-4 เซนติเมตร ผิวใบมีขนแบบ trichome จำนวนมาก ดอกช่อแบบ cyme ออกที่ซอกใบ กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบเชื่อมกัน มี corona scale ติดอยู่บนกลีบดอก เกสรตัวผู้ 5 อัน ติดอยู่ที่ฐานของกลีบดอก เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior มีรังไข่ 2 อัน ผลแบบ follicle

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก ตามแนวรั้ว

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ยอดอ่อน ไล่แกงหรือเป็นผักจิ้ม

วงศ์ Asteraceae

Blumea balsamifera DC. หนาดใหญ่

ไม้พุ่ม สูง 1-3 เมตร ลำต้นมีขนปกคลุม ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูป oblong-elliptic ขนาด 4-6 x 10-15 เซนติเมตร โคนใบ cuneate ปลายใบ acute ขอบใบหยักเล็กน้อย แผ่นใบมีขนปกคลุม ไม่มีหูใบ ดอกช่อแบบ head ในช่อใหญ่แบบ panicle ออกที่ปลายกิ่งหรือปลายยอด ดอกย่อยขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยงลดรูปเป็น pappus กลีบดอก เชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก สีเหลือง เกสรตัวผู้ 5 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก อับเรณูหันเข้าหาใจกลางดอก และเชื่อมกันแบบ syngenesious เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior ภายในมี 1 locule มี 1 ovule ก้านเกสรตัวเมียมี 1 อัน ยอดเกสรตัวเมียแยกเป็น 2 แฉก ผลแบบ achene มี 1 เมล็ด ไม่มี endosperm

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชป่า เป็นวัชพืชพบในป่าใกล้หมู่บ้าน

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน

ประโยชน์

พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ยอดต้มรวมกับปูเลย สำหรับอยู่เดือน, ปลูกไว้ในบ้านเป็นเครื่องรางกันผี

Crassocephalum crepidioides S. Moore ผักกาดข้าง

พืชล้มลุก สูง 30-60 เซนติเมตร ใบเดี่ยวแบบ bipinnatifid เรียงแบบสลับ รูป ovate-oblong ขนาด 2-3 x 4-5 เซนติเมตร มีหลาย lobes โคนใบ rounded ขอบใบหยักแบบ serrate ปลายใบ acute ดอกช่อแบบ head ออกที่ปลายกิ่ง เป็น heterogamous ดอกชนิด ray อยู่บริเวณขอบของ

ดอก และเชื่อมกัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior ภายในมี 1 locule มี 1 ovule ผลแบบ achene มีครีบบตามยาว 5 ครีบ ปลายผล มีพู่สีขาวติดอยู่เป็นกระจุก

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า พบเป็นวัชพืชอยู่ทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม
ประโยชน์	พืชสมุนไพร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ใบตำละเอียด พอกบาดแผลช่วยห้ามเลือด

Spilanthes acmella (Linn.) Murr. ผักผีเสื้อ

พืชล้มลุก ค่อนข้างอวบน้ำ สูงได้ถึง 50 เมตร ใบเดี่ยว เรียงแบบตรงกันข้าม รูป ovate หรือ oval-lanceolate ขนาด 3-4 x 5-6 เซนติเมตร โคนใบ rounded ปลายใบ acuminate ขอบใบเรียบหรือหยักแบบ serrate เนื้อใบบางและเกลี้ยง ก้านใบ เรียวเล็ก โคนก้านใบ มักมีกระจุกยดอ่อนอยู่ ดอกช่อแบบ head สีเหลือง ออกเป็นช่อเดี่ยว ๆ หรือ 2-3 ช่อ บางครั้งอาจมีช่อแขนง ดอกย่อยอัดแน่น รวมเป็นรูป ovate ก้านช่อดอก เรียว ยาวได้ถึง 15 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ เกสรตัวผู้ 5 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก อับเรณูหันเข้าหาใจกลางดอก และเชื่อมกัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior ภายในมี 1 locule มี 1 ovule ก้านเกสรตัวเมียแยกเป็น 2 แฉก ผลแบบ achene ขนาดเล็ก ยาวไม่เกิน 3 มิลลิเมตร มี 3-ribbed

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า เป็นวัชพืชขึ้นทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ใบและยอดอ่อนใส่แกงแค

Emilia sonchifolia DC. ผักบั้ง, หูปลาช่อน, หางปลาช่อน, ผักแดง

เป็นไม้ล้มลุกสูงประมาณ 30 - 50 เซนติเมตร ลำต้นและกิ่งก้านมีขนขึ้นปกคลุมทั่วไป ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ ขนาด 2 - 4 x 3 - 7 เซนติเมตร เป็นใบที่มีลักษณะมนโคนใบกว้าง ใบมีขนปกคลุมใบคู่ที่อยู่ล่างสุด บริเวณท้องใบ มีสีม่วงขอบใบหยักเว้า ดอก เป็นดอกช่อ แบบ head สีม่วงถึงแดง ออกที่ปลายยอดหรือกลางลำต้น ลักษณะของดอกย่อยขนาดเล็ก เป็นดอกสมบูรณ์เพศ เกสรตัวผู้ 5 อัน เกสรตัวเมีย รังไข่ แบบ inferior รังไข่มี 1 locule ผล เป็นผลเดี่ยว เปลือกแข็ง ผลแห้งไม่แตก

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบขึ้นบริเวณที่โล่ง ของป่าผสมผลัดใบ ป่าดิบแล้ง และป่าดิบชื้น ตลอดจนในสวนของหมู่บ้านทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกติดผลตลอดทั้งปี
การใช้ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ยอดอ่อนและใบอ่อน เป็นผักจิ้มได้สดๆ หรือนำมาต้มก่อน

วงศ์ Athyriaceae

Diplazium esculentum (Retz.) Sw. กูดน้ำ *Athyrium esculentum* (Retz.) Sw.

เป็นเฟินชนิดหนึ่ง มีลำต้นใต้ดินแบบ rhizome ตั้งตรง ลำต้นอาจสูงได้ถึง 70 เซนติเมตร frond เป็นใบประกอบแบบขนนก ขนาด 8-10x20-30 เซนติเมตร ใบย่อยรูป linear-oblong ขอบใบหยัก crenate ปลายใบ acute เส้นใบออกเป็นคู่ เส้นใบย่อยมีได้ถึง 10 คู่ มีกลุ่มสปอร์ติดอยู่ด้านล่างของแผ่นใบใกล้เส้นใบย่อย indusia crecentia

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า ขึ้นบริเวณที่มีความชื้น
ระยะเวลาการออกดอก	สปอร์ออกตลอดปี
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ยอดอ่อนใส่แกง ผัดหรือเป็นผักจิ้ม

วงศ์ Averrhoaceae

Averrhoa carambola Linn. มะเฟือง

ไม้ยืนต้น สูง 5-12 เมตร ใบประกอบแบบ imparipinnate เรียงแบบสลับ มีใบย่อย 2-11 ใบ รูป ovate-oblong ขนาด 1.5-4.5 x 2-9 เซนติเมตร โคนใบแบบ obtuse ขอบใบเรียบ ปลายใบ acuminate ช่อดอกแบบ panicle ออกเป็นกระจุกตามกิ่ง หรือชอกใบที่หลุดร่วงไปแล้ว ดอกย่อยมีขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงมี 5 กลีบ กลีบดอกมี 5 กลีบ เรียงแบบ contorted ยาว 6-8 มิลลิเมตร สีแดง-ม่วง เกสรตัวผู้ 10 อัน ขนาดสั้นมาก เชื่อมกันที่ฐาน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 5 carpels มี 5 locules ผลแบบ berry เห็นเป็น 5 สัน ชัดเจน เมื่อตัดตามขวางจะเป็นรูปดาว 5 แฉก ผลสุกสีเหลือง เมล็ดมี aril ใส

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูกในบริเวณบ้าน
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	รับประทานผล

วงศ์ Bignoniaceae

Millingtonia hortensis Linn.f ป๊อบ กาชะลอม กาดละลอม เด็กตองไฟ

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ผลัดใบ สูงประมาณ 5-25 เมตร เรือนยอดเป็นพุ่มทึบ กิ่งมักห้อยลง เปลือกขรุขระสีเทาแตกเป็นร่องลึก ใบ เป็นใบประกอบแบบขนนก 2-3 ชั้น ออกตรงข้าม ใบย่อยรูปไข่หรือรูปแกมใบหอก ขนาด 1.5-8 x 2.5-8 เซนติเมตร ปลายใบเรียว โคนใบมน ขอบใบหยัก ดอก เป็นช่อขนาดใหญ่ ตรงปลายกิ่ง ยาว 10-40 เซนติเมตร ทยอยบาน กลีบเลี้ยง 5 กลีบ โคนเชื่อมกันเป็นรูประฆัง กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอดยาว ปลายบานออกเป็นรูปแตร กว้างประมาณ 2 เซนติเมตร มี 5 กลีบ เกสรตัวผู้มี 4 อัน เกสรตัวเมียเป็นแบบ superior ดอกบานในเวลากลางวัน ตอนเช้าจะร่วงอยู่ใต้โคนต้น ผล เป็นฝักแบบ capsule ขนาด 1.5-2 x 28-36 เซนติเมตร รูปเรียวยาว เมื่อแก่แตกเป็น 2 ซีก มีเมล็ดจำนวนมาก ขนาดเล็ก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

ขึ้นในป่าเบญจพรรณ พบมากภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนตุลาคม

ติดผลระหว่าง ตุลาคม-มกราคม

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ดอก ตากแห้งบดผสมกับยาสูบ สูบแก้ริดสีดวงจมูก และ

รากต้มน้ำดื่มบำรุงปอด

ตำราสมุนไพรไทย ราก ใช้เป็นยาบำรุงปอด รักษาวัณโรคและปอดพิการ ดอก ใช้ดอกแห้งนำมา มวนสูบ เป็นยาแก้หอบหืด

Oroxylum indicum Vent. เพกา

ไม้ยืนต้น สูง 5-12 เมตร มีเนื้อไม้อ่อน เปลือกต้นผิวเรียบ ใบประกอบแบบ tripinnate ยาว 60-200 เซนติเมตร ก้านใบยาว 6-15 เซนติเมตร ใบเรียงเป็นคู่ตรงข้ามกันแน่น บริเวณปลายกิ่ง ใบย่อยรูป ovate หรือ ovate-oval ขนาด 4-5 x 6-12 เซนติเมตร โคนใบกว้าง ปลายใบ acuminate ดอกช่อแบบ raceme ออกที่ปลายยอด ดอกย่อย ขนาดใหญ่ มีขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 6-9 เซนติเมตร กลีบเลี้ยง เชื่อมกันเป็นรูปหลอดหรือรูประฆัง กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 lobes เมื่อดอกตูมมีการเรียงตัวของกลีบดอกแบบ imbricate โคนกลีบดอก สีม่วงแดง หนาและ ย่น ดอกบานในเวลากลางวันถึงรุ่งเช้า เกสรตัวผู้มี 5 อัน มีขนาดสั้น 2 อัน ยาว 3 อัน ติดตรงกันข้าม กับกลีบดอก เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 2 locules มี ovule ติดกับผนังรังไข่ แบบ parietal placentation ผลเป็นแบบ capsule ขนาด 8-13 x 40-60 เซนติเมตร ฝักสีเขียวปน น้ำตาลแดง เมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล แตกตามยาวของตะเข็บ เมล็ดแบน มีปีก

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก ในที่โปร่ง
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน
ประโยชน์	พืชสมุนไพร และ พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	เปลือก ต้น ผัก ราก ต้มน้ำกินเพื่อขับพิษร้อน ขับลม เป็นยาระบายเพื่ออาหาร ใช้ฝักอ่อนย่างไฟเป็นผักจิ้มหรือเป็นผักกับยำหน่อไม้และลาบ

วงศ์ Bixaceae

Bixa orellana Linn. คำแสด, คำเงาะ, คำเงะ, คำไทย, คำแฝด, แสด, ซาด

ไม้พุ่ม สูงประมาณ 5-10 เมตร เปลือกต้นเรียบเกลี้ยง สีน้ำตาล ใบ ใบเดี่ยว ออกเวียนสลับ รูปไข่ หรือรูปหัวใจ ขนาด 8-10 x 11-18 เซนติเมตร ปลายใบเรียวแหลม โคนใบเว้าเป็นรูปหัวใจ ขอบใบเรียบ เป็นคลื่นเล็กน้อย ดอก เป็นดอกช่อแบบ corymbs ออกตรงปลายกิ่งและปลายยอด กลีบเลี้ยงมี 5 กลีบ เชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง กลีบดอก 5 กลีบสีขาวหรือชมพู มีเกสรตัวผู้จำนวนมาก เกสรตัวเมียเป็นแบบ superior รังไข่ 1 locule ผล รูปไข่หรือกลม มีขนสีแดงคล้ายเงาะ เมื่อแก่แตกตามร่องได้ เมล็ดจำนวนมาก มีเปลือกหุ้มสีแดง

นิเวศวิทยาและการกระจาย	กำเนิดแถบทวีปอเมริกาเขตร้อน
ระยะเวลาการออกดอก	ตลอดทั้งปี ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด
ประโยชน์	พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ เปลือก ราก ใบ ต้มน้ำกินแก้ไข้มาลาเรีย ช่วยขับปัสสาวะ ตำรากสมุนไพรไทย เปลือก ราก ใช้เป็นยาแก้ไข้มาลาเรีย, ใบ แก้ไข้ แก้บิด ขับปัสสาวะ, ผล ใช้เป็นยาฝาด, เมล็ด เข้ายาหอม ยาฝาดสมาน แก้ไข แก้หนองใน แก้ไข้มาลาเรีย

วงศ์ Brassicaceae

Brassica chinensis Just. ผักกาดขวางตั้ง

พืชล้มลุกอายุปีเดียว สูงประมาณ 20-30 เซนติเมตร ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ ใบที่อยู่ด้านล่างเรียงตัวแบบ rosulate ขนาด 4-9 x 10-30 เซนติเมตร ขอบใบเรียบ ปลายใบ acute ดอกช่อแบบ raceme ช่อดอกขนาดสั้น ดอกย่อย สีเหลือง สมบูรณ์เพศ มีทรงดอกแบบ actinomorphic กลีบเลี้ยง 4 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน รูป oblong หรือ obtuse กลีบดอก 4 กลีบ รูป ovate สีเหลือง เกสรตัวผู้

6 อัน มีขนาดสั้น 2 อัน ยาว 4 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 2 carpels มี 2 ovules จำนวนมาก ติดกับผนังรังไข่แบบ parietal placentation ผลแบบ silique แห้งแล้วแตก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก เป็นพืชผักสวนครัว

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ต้นใส่แกง หรือเป็นผักจิ้ม

Raphanus sativus Linn. var. *caudatus* Alef. ผักขึ้นหูด

พืชล้มลุกฤดูเดียว สูง 30-100 เซนติเมตร มีรากแก้วอวบหนา ลำต้นตั้งตรง ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับเป็นกระจุกจากโคนต้น รูป elliptic-spatulate-linear ขนาด 4-8 x 10-30 เซนติเมตร ขอบใบเรียบหรือหยักเล็กน้อย ก้านใบที่อยู่บริเวณยอด มีขนาดสั้น ดอกช่อแบบ raceme ออกที่ปลายกิ่ง ดอกย่อยจำนวนมาก สมบูรณ์เพศ มีทรงดอกแบบ actinomorphic กลีบเลี้ยง 4 กลีบ รูป oblong-linear ขนาด 6-10 มิลลิเมตร กลีบดอก 4 กลีบ รูป obovate สีม่วงหรือสีม่วงแกมขาว เกสรตัวผู้ 6 อัน มีขนาดสั้น 2 อัน ยาว 4 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 2 carpels มี 2 ovules หรือจำนวนมาก ติดกับผนังรังไข่แบบ parietal placentation ผลแบบ silique

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก เป็นพืชสวนครัว

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ดอกและผักใส่แกง หรือเป็นผักจิ้ม

วงศ์ Burseraceae

Canarium subulatum Grill. มะกอกเกล็ดนูน มะกอกเลื่อม, มะกั้ม, มะเลื่อม, มะจิ้ม, กอกกั้น

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูง 10 – 20 เมตร ผลัดใบ มีเรือนยอดเป็นพุ่มกลม เปลือกลำต้นสีเทา เรียบหรือแตกเป็นสะเก็ด ใบ เป็นใบประกอบ แบบขนนกชั้นเดียวมีอยู่เป็นกลุ่มตอนปลายกิ่งใบย่อย 3 – 9 ใบ เรียงเป็นคู่ ๆ ตรงข้ามหรือทแยงกันเล็กน้อย ใบย่อยรูปร่างค่อนข้างใหญ่ ขนาด 3 – 9 x 6 – 14 เซนติเมตร โคนใบสอบ ขอบใบหยักถี่ ปลายใบสอบ ดอก มีสีขาวออกเป็นช่อใหญ่ตามซอกใบ กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย หรือกรวยปากกว้าง ปลายแยกเป็น 3 แฉก กลีบดอกมี 3 กลีบ เกสรตัวผู้มี 6 อัน รังไข่มี 3 locule ผล กลมรี มีสีเขียวอมเหลือง ขนาด 3 x 4 เซนติเมตร มีเมล็ดใหญ่ และแข็งมากมี 3 เมล็ด รูปรี สีน้ำตาล

วงศ์ Caricaceae

Carica papaya Linn. มะละกอ

ไม้พุ่ม ไม้แตกกิ่งก้าน ใบเกิดเป็นกระจุกอยู่บริเวณส่วนยอด ลำต้นมองเห็นร่องรอยของ leaf-scar ชัดเจน มียางสีขาว ใบเดี่ยวแบบ digitate ขนาด 25-45 x 35-50 เซนติเมตร ก้านใบยาว 25-100 เซนติเมตร ดอกสมบูรณ์เพศหรือแยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกันหรืออาจแยกต้น ดอกตัวผู้ มีช่อดอกแบบ panicle หรือ cyme ดอกติดแบบ sessile กลีบดอกรูป trumpet หรือเป็นหลอด มีเกสรตัวผู้ 10 อัน เรียงเป็น 2 ชั้น ติดอยู่บนกลีบดอก เกสรตัวเมียมีขนาดเล็ก ดอกตัวเมียมีช่อดอกเหมือนดอกตัวผู้ มีกลีบดอกแยกกัน รังไข่เป็นแบบ superior ภายในมี 1 locule มี ovule จำนวนมาก ติดกับผนัง รังไข่แบบ parietal placentation ผลแบบ berry ขนาดใหญ่ ผนังหนา มีร่องยาว ผลรูป ellipsoid หรือ pyriform สีเขียวเข้ม เมื่อสุกสีเหลืองส้มขนาด 10-15 x 25-30 เซนติเมตร เมล็ดจำนวนมาก เมื่ออ่อนมีสีขาว แก่สีดำ มี aril ไส้ บาง ๆ หุ้ม

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก ในที่โปร่ง

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ผลดิบนำมาประกอบอาหาร ผลสุกกินเป็นผลไม้

วงศ์ Chrysobalanaceae

Parinari anamensis Hance มะพอก มะคดอก มะมือ ประดงเลือด ประดงไฟ จัด

เป็นไม้ยืนต้นสูง 10-30 เมตร กิ่งอ่อนมีขนปกคลุมทั่วไป ใบ เป็นใบเดี่ยวเรียงสลับรูปไข่ หรือรูปวงรี ขนาด 4-6 x 6-15 เซนติเมตร ผิวใบด้านล่างมีขนสีขาว แกมน้ำตาล ดอก ออกเป็นช่อตามปลายกิ่ง กลีบดอกมีสีขาวมี 4-5 กลีบ เกสรตัวผู้จำนวนมาก ดอกและก้านดอกมีขนสีน้ำตาลปกคลุมทั่วไป รังไข่มี 1 locule ผล เป็นผลสดรูปทรงค่อนข้างกลม หรือ รูปกระสวย ผิวด้านนอกสากมือไม่เรียบ มีสีน้ำตาลแก่ มี 1-2 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบได้ในป่าเบญจพรรณทางภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และบางส่วนของภาคกลาง

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ผลสุก ใช้รับประทานสด มีรสหวาน

วงศ์ Clusiaceae

Cratoxylum formosum Dyer **ตัวแดง**

ไม้ยืนต้น สูง 2 - 5 เมตร ลำต้นมีหนาม กิ่งอ่อนมีขนสีน้ำตาล ใบเดี่ยว เรียงแบบตรงข้ามกัน รูป elliptic-obovate-oblong ขนาด 3 - 7 x 5 - 18 เซนติเมตร โคนใบ obtuse หรือ rounded ขอบใบเรียบ ปลายใบ acute ใบอ่อนสีแดงมีขนปกคลุมทั้งสองด้าน ดอกช่อออกเป็นกระจุกจากบริเวณเดิมของช่อใบที่มีการหลุดร่วงของใบ มีดอกย่อย 1-8 ดอก สมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ติดแบบ persistent กลีบดอก 5 กลีบ รูป oblong-obovate เกสรตัวผู้จำนวนมาก เชื่อมกันเป็นกลุ่ม มี 3-5 กลุ่ม อับเรณูติดกับก้านชูเกสรตัวผู้แบบ dorsifixed มี 2 cells เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 3 locules แต่ละ locule จำนวนของ ovules มีตั้งแต่ 4 อันถึงจำนวนมาก ovule ติดกับผนังรังไข่แบบ axile placentation ก้านชูยอดเกสรตัวเมียมี 3 อัน ยอดเกสรตัวเมียแบบ capitate ผลแบบ loculicidal capsule มีเมล็ดจำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชราก พบตามป่าเบญจพรรณทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ยอดอ่อนกินเป็นผักสด

Garcinia succifolia Kurz. **ส้มป่อย** เขียงพำนางแอ กุ่มยู่ กวางล่ามา เขียงพำ คอแห้ง

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง 25-35 เมตร ลำต้นกลมและตั้งตรง เรือนยอดเป็นพุ่มทึบ เปลือกแตกเป็นร่องมีสะเก็ดสีเทา-ดำ ใบ ใบรูปมนไข่กลับ ขนาด 2-10 x 5-15 เซนติเมตร ขอบเรียบหรือหยักถี่ ๆ ปลายแหลมเป็นติ่ง โคนสอบเข้าหากันคล้ายลิ้ม ดอก ออกดอกเป็นช่อตามกิ่ง รวมกันเป็นกระจุก พบก้านช่อดอกสั้น ๆ กลีบดอกมี 5 กลีบ รูปร่างเกือบเป็นแผ่นกลม สีเหลืองนวล เกสรตัวผู้ 5 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ผล แบบ drope รูปร่างกลม ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางประมาณ 7 มิลลิเมตร ผิวเกลี้ยง

นิเวศวิทยาและการกระจาย	ขึ้นประปรายในป่าดงดิบแล้ง อาจขึ้นบริเวณฝั่งลำธาร ลำห้วยในป่าเบญจพรรณ
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนพฤศจิกายน ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด
ประโยชน์	พืชสมุนไพร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	เปลือกต้มน้ำดื่มแก้กระหายน้ำ แก้อ่อนใน

ตำราสมุนไพรไทย เปลือกใช้เป็นยาแก้ ไข้ ลดความร้อน แก้อ่อนในกระหายน้ำ โดยการต้มน้ำดื่ม

วงศ์ Combretaceae

Terminalia Chebula Retz. สมอไทย มะนะ หมากแฉะ ช่าแฉะ

เป็นพรรณไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูงประมาณ 20 – 35 เมตร ผลัดใบ ผิวเปลือกขรุขระเป็นร่องยาว มีสีน้ำตาลเข้ม ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกสลับ รูปมน ขนาด 10 – 13 x 18 – 28 เซนติเมตร ขอบใบเป็นคลื่นเล็กน้อย โคนใบสอบปลายใบแหลม หลังใบสีเขียวเข้ม ท้องใบสีเหลืองอ่อนและมีขนสีน้ำตาลปกคลุม ดอก ออกเป็นช่อ มีดอกย่อยประมาณ 4 – 7 ดอก ปลายช่อย่อยลงดอกสมบูรณ์เพศ กลีบดอกมี 5 กลีบ มีสีเหลืองโคนเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย เกสรตัวผู้ 4 – 10 อัน ตำแหน่งรังไข่แบบ inferior ผล รูปกลมคล้ายรูปไข่ ยาวประมาณ 0.8 นิ้ว มีสีเขียวอมเหลืองหรืออาจมีสีแดงปน มี 1 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย

เป็นพรรณไม้กลางแจ้ง ขึ้นได้ดีในดินทุกประเภท

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม

ติดผลช่วงเดือนมิถุนายน-ตุลาคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ผลสดใช้รับประทานได้ มีรสฝาด นิยมนำมาดองน้ำเกลือ ซึ่งเก็บไว้ได้นาน และรสฝาดจะหายไป

วงศ์ Costaceae

Costus speciosus Smith เอื้องหมายนา

พืชล้มลุก สูง 1-1.2 เมตร ใบเดี่ยว เรียงสลับเป็นแนวเดียวกัน ลำต้นบิดเป็นวงแบบ spiral ก้านใบแผ่เป็นกาบสีแดงหุ้มลำต้น ใบรูป oblong-lanceolate ขนาด 3-4 x 6-8 เซนติเมตร โคนใบ truncate ขอบใบเรียบ ปลายใบ acuminate ดอกช่อแบบ spike ดอกย่อยอัดแน่นเป็นกระจุกอยู่ที่ปลายยอด มีใบประดับสีแดงหุ้มซ้อนกัน ดอกย่อย มีขนาดใหญ่ กลีบดอกสีขาว ขนาดไม่เท่ากัน เรียงเป็น 2 ชั้นๆละ 3 กลีบ เกสรตัวผู้ที่สมบูรณ์มี 1 อัน ส่วนที่เป็นหมันก็มี 1 อัน เกสรตัวเมีย มี รังไข่แบบ inferior ภายในแบ่งเป็น 3 locules มี ovule จำนวนมาก ผลแบบ capsule เมล็ดมีจำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชป่า ขึ้นในที่ค่อนข้างชื้น

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนกันยายน

ประโยชน์

พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้เหง้าต้มน้ำดื่มบำรุงกำลังบุรุษ แก้ไข้บวม

วงศ์ Cucurbitaceae

Benincasa hispida Cogn. ฟัก

พืชล้มลุก มีลำต้นเลื้อยเกาะ ยาว 10-20 เมตร มือเกาะ (tendril) มีปลายแยกเป็น 2 แฉก ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูป broadly ovate-reniform ขนาด 10-12 x 15-18 เซนติเมตร โคนใบรูปหัวใจ ปลายใบ acute ดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ แยกเพศ กลีบเลี้ยงมี 5 lobes กลีบดอก สีเหลือง เชื่อมกันเป็นรูป rotate ปลายแยกเป็น 5 lobes ดอกตัวผู้ มีก้านดอกยาว เกสรตัวผู้ 3 อัน รูปร่าง filiform แบนและหนา อับเรณู หนา รูปตัว S ดอกตัวเมียมีก้านดอกสั้นกว่าดอกตัวผู้ มีเกสรตัวผู้ที่เป็นหมัน 3 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior รูป ovoid หรือ cylindrical มี ovule จำนวนมาก ติดกับผนังรังไข่แบบ parietal placentation ผลแบบ pepo รูป ellipsoid-cylindrical สีเขียวเข้ม ขนาด 15-25 x 25-40 เซนติเมตร เมล็ดจำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก ในสวน

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ผลใช้ผัด แกง หรือผักจิ้ม

Caccinia grandis Voigt. ตำลึง

พืชล้มลุก มีลำต้นเลื้อยเกาะ tendril ไม่มีแฉก ลำต้นเรียบหรือเป็นเหลี่ยมเล็กน้อย ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูปหัวใจ มี 5 lobes ขนาด 4-6 x 8-10 เซนติเมตร ดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ ดอกย่อย แยกเพศ แยกต้น กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกัน ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอก เชื่อมกันเป็นรูประฆัง ตอนปลายแยกเป็น 5 กลีบ สีขาว ขอบกลีบย่น ดอกตัวผู้มีเกสรตัวผู้ 5 อัน เชื่อมกัน อยู่บนแกนเดียวกลางดอก ดอกตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior มี 3 carpels ภายในมี 1 locule มี ovule ติดกับผนังรังไข่แบบ parietal placentation ผลแบบ berry รูป ovate หรือ oblong เมื่อแก่มีสีแดงอมส้ม เมล็ดจำนวนมาก รูปร่างแบน

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชป่า เป็นวัชพืชขึ้นทั่วไป

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม

ประโยชน์

พืชสมุนไพร พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

รับประทานเป็นผัก ช่วยบำรุงสายตา และรักษาโรค

เบาหวาน ยอดอ่อน ใสผัด แกง หรือเป็นผักจิ้ม

ตำราสมุนไพรไทย ใบ ใช้ใบสดถอนพิษหมาขี้ม้าย แก้กเจ็บตา ตาฝ้า ตาแดง ใช้เป็นยาขับพิษร้อน, รากมีรสเย็น เป็นยาแก้ดวงตาเป็นฝ้า, เถา น้ำจากเถาที่คั้นได้นำไปรักษาโรคเกี่ยวกับตาได้, ทั้งสามอย่างนำมารวมกันใช้เป็นยาแก้โรคผิวหนัง โรคเบาหวาน ลดระดับน้ำตาลในเลือด

Cucumis sativus Linn. แตงกวา

พืชล้มลุก อายุปีเดียว ลำต้นเลื้อย มี tendril ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูปหัวใจ ขนาด 12-15 x 14-16 เซนติเมตร ขอบใบ มี 3-7 lobes แต่ละ lobe มีปลายแบบ acuminate แผ่นใบมีขนสาก ปกคลุม ดอกแยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกัน ดอกตัวผู้ออกตามซอกใบ ครั้งละ 3-7 ดอก ดอกย่อย มีกลีบเลี้ยงเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 lobes รูปประฆัง มีขนแบบ pubescent ปกคลุม กลีบดอก เชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 lobes รูปประฆัง ขนาด 1-2 เซนติเมตร สีเหลือง เกสรตัวผู้ 3 อัน เกสรตัวเมีย ไม่เจริญ ดอกตัวเมีย เป็นดอกเดี่ยวออกจากซอกใบ กลีบเลี้ยงและกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ กลีบดอกสีเหลือง เกสรตัวผู้ที่เป็นหมัน 3 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior ภายในมี 3 carpels มี 1 locule มี ovule จำนวนมาก ติดกับผนังรังไข่แบบ parietal placentation ยอดเกสรตัวเมีย แยกเป็น 3-5 แฉก ผลแบบ berry รูป oblong ผิวขรุขระ สีเขียวเข้ม มีไขสีขาวเคลือบ

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก ในไร่

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ผลใช้ ผัด แกงหรือเป็นผักจิ้ม

Cucurbita moschata Decne. ฟักทอง

พืชล้มลุก ลำต้นมี tendril ไร่ช่วยยึดเกาะ มีขนสากๆ ปกคลุมตามส่วนต่างๆของลำต้น ใบเดี่ยว ขนาดใหญ่ รูป broadly ovate หรือ reniform-orbicular มี 5-7 lobes ขนาด 7-35 x 10-35 เซนติเมตร ดอกเดี่ยว ขนาดใหญ่ สีเหลือง ดอกแยกเพศ กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเป็นรูป ระฆัง มี 5 lobes บางครั้งอาจพบ 6-7 lobes กลีบดอก เชื่อมกันเป็นรูประฆัง มีจำนวนเท่ากับหรือใกล้เคียงกับ กลีบเลี้ยง ปลายกลีบโค้งงอ ดอกตัวผู้ มักออกเดี่ยว ๆ มีเกสรตัวผู้ 3 อัน ติดตรงฐานรองดอก ก้านชูอับเรณู แยกกัน อับเรณูติดหรือเชื่อมกันเล็กน้อย เป็นรูปตัว S ดอกตัวเมีย ออกเดี่ยว ๆ ที่ซอกใบ มีเกสรตัวผู้ที่เป็นหมัน 3 อัน ติดอยู่ตรงฐานรองดอก ก้านชูยอดเกสรตัวเมีย สั้นและหนา ยอดเกสรตัวเมียแยกเป็น 3-5 แฉก แต่ละแฉกมี 2 lobes เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior ภายในแบ่งเป็น 3 locules มี ovule จำนวนมาก ผลแบบ berry รูป subglobose แบน เมื่อแก่เนื้อผลมีสีเหลืองทอง เมล็ดจำนวนมาก รูป ovate หรือ oblong แบน ขอบหนา เรียบ

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก ในสวน
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ผล และยอดอ่อนใส่ผัด หรือแกง

Hodgsonia macrocarpa var. *capniocarpa* Ridl. มะกั้ง, ตริหนูมาน

ไม้เถาเลื้อยพันขึ้นคลุมยอดไม้ ลำต้นเกลี้ยง มี tendril ที่หนาและแข็งแรง ปลายแยกเป็น 2 แฉก ใบเดี่ยว เรียงตัวแบบสลับ ขนาด 12-15 x 17-18 เซนติเมตร ขอบใบเรียบ แผ่นใบหยักลึก แบ่งเป็น 3 lobes เนื้อใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง มีเส้นใบออกจากจุดเดียวกัน เป็นรูปฝ่ามือ ก้านใบยาว 2.3-2.6 เซนติเมตร ดอกช่อแบบ raceme ดอกย่อย แยกเพศ ดอกตัวผู้ ออกเป็นช่อแบบ raceme ดอกย่อยจำนวนน้อย มี rachis หนา ก้านดอกย่อยหนาและสั้น ใบประดับรูป oblong-lanceolate อวบน้ำ กลีบเลี้ยง เชื่อมกันเป็นหลอด ขนาด 8-10 เซนติเมตร มี 5 lobes กลีบดอก ส่วนล่างเชื่อมกันเป็นหลอด ยาว 6.0-6.5 เซนติเมตร ส่วนบนแผ่บานเป็นปากแตร เกสรตัวผู้ 3 อัน ก้านชูอับเรณูแยกกัน มีขนาดสั้น อับเรณู connate ดอกตัวเมียเป็นดอกเดี่ยว ก้านดอกสั้นและหนา มีรังไข่แบบ inferior ภายในมี 1 locule ก้านชูยอดเกสรตัวเมียมีลักษณะเป็นแท่ง ยอดเกสรตัวเมีย แยกเป็น 3 พู ที่แต่ละพูมีปลายแยกออกเป็น 2 แฉก ผลแบบ berry ขนาด 7-12 x 10-16 เซนติเมตร สุกแล้วมีสีแดง มีขนปกคลุม เมล็ดขนาดใหญ่ กลม เส้นผ่าศูนย์กลาง 1-1.5 เซนติเมตร

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า พบตามป่าโปร่งหรือป่าเบญจพรรณทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	รับประทานเนื้อในเมล็ด รสมัน

Luffa acutangula Roxb. บวบเหลี่ยม

พืชล้มลุก มีลำต้นเลื้อยเกาะ มีขนนุ่มๆปกคลุมลำต้น มี tendrils ที่ปลายแยกเป็น 2-5 แฉก มีต่อมที่มีลักษณะคล้ายเกล็ด อยู่ที่บริเวณซอกใบ ใบเดี่ยว รูป broadly ovate หรือ ovate-reniform ขนาด 7.5-22 x 7-25 เซนติเมตร มี 5-7 เหลี่ยม หรือ 5-7-lobes โคนใบ รูปหัวใจ ปลายใบ acute ดอกแยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกัน ดอกตัวผู้ มีช่อดอกแบบ raceme มีดอกย่อย 15-20 ดอก ก้านดอกยาว 1-4 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 lobes กลีบดอก รูปประฆัง สีเหลือง เกสรตัวผู้ มี 3 อัน อยู่แยกกัน อับเรณูยื่นออกมาเป็นรูปตัว S ดอกตัวเมีย อยู่ในช่อดอกแบบ raceme หรือ อาจอยู่ระหว่างดอกตัวผู้ 2 ดอก กลีบเลี้ยงมี discoid gland ขนาดใหญ่ เกสร ตัวเมียมีรังไข่แบบ

inferior ค่อนข้างยาว เป็นเหลี่ยม ประมาณ 10 เหลี่ยม ภายในมีแบ่งเป็น 3 carpels มี ovule จำนวนมาก ผลแบบ capsule แตกที่รูเปิดด้านบน รูปทรงระบอบ มีเหลี่ยมตามยาว หัวท้ายแหลม ขนาด 5-10 x 16-30 เซนติเมตร เมล็ดจำนวนมาก ไม่มีปีก

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก ในสวน
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ฝักและยอดอ่อนใส่แกงหรือต้มจิ้มน้ำพริก

Momordica charantia Linn. มะระขี้นก

พืชล้มลุกมีลำต้นเลื้อยเกาะ มี tendril ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูป orbicular ขนาด 5-8 x 10-15 เซนติเมตร มีขอบใบหยักลึก 5-9 lobes โคนใบ รูปหัวใจ มีขนแบบ pilose ปกคลุมทั้งสองด้านของแผ่นใบ ดอกเดี่ยว แยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกัน ก้านดอกยาว 5-15 เซนติเมตร ใบประดับ รูปหัวใจหรือรูป reniform กลีบเลี้ยง สีเขียวอ่อน กลีบดอก สีเหลือง รูป oblong ขนาด 8-13 x 15-20 เซนติเมตร มีเกล็ดอยู่ข้างใน ดอกตัวผู้ มีเกสรตัวผู้ 5 อัน ดอกตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior มีขนาดยาว มีขนแบบ pilose ปกคลุม ยอดเกสรตัวเมียแยกออกเป็น 2 แฉก หรืออาจเป็นก้านชูดเกสรตัวเมีย ที่มียอดเกสรตัวเมียเดี่ยวและเรียบ ผลแบบ berry รูป oblong-fusiform-cylindrical มี 8-10-ribbed สีส้ม ผลแตกตามยาว เมล็ดจำนวนมาก มี aril สีแดง

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า เป็นวัชพืชขึ้นทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ผลอ่อนใส่แกง หรือเป็นผักจิ้ม

วงศ์ Dilleniaceae

Dillenia indica Linn. ส้านใหญ่ มะตาด ส้มปรุ ส้านกว้าง ส้านท่า แล่น

เป็นพรรณไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูง 15 - 30 เมตร เรือนยอดเป็นพุ่มกลม ลำต้นคดง เปลือกหนาสีเทาหรือน้ำตาลแดง ใบ เป็นใบเดี่ยว ออกสลับ รูปไข่แกมใบหอกหรือรูปไข่กลับ ขนาด 7 - 12 x 15 - 30 เซนติเมตร โคนและปลายใบแหลม ขอบใบหยักเป็นฟันเลื่อย เนื้อใบบาง ดอกเป็นดอกเดี่ยว ออกตามซอกใบ มีสีขาว กลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ รูปไข่กลับ ร่วงง่ายขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 15 - 20 เซนติเมตร มีจำนวน คาร์เพิล 15 - 20 อัน เกสรตัวผู้จำนวนมาก ผล รูปกลม มีเส้นผ่าศูนย์กลาง 10 - 15 เซนติเมตร มีกลีบเลี้ยง 5 กลีบติดอยู่ที่ผล

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบขึ้นตามป่าดงดิบชื้นและป่าพรุ บางครั้งพบในป่าเบญจพรรณ
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน ให้ผลเป็นระยะเวลานานตั้งแต่เดือนตุลาคมถึงพฤษภาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ผลแก่จัดจะมีรสหวานอมเปรี้ยวเล็กน้อย กลิ่นหอม ใช้ใส่แกงเพื่อให้รสเปรี้ยว หรือจะกินสด นิยมใช้กาบสองกาบข้างในสุด กาบข้างนอกสามกาบมีรสเปรี้ยวอมฝาด ผลชนิดนี้สามารถเก็บไว้นานโดยไม่เสียหาย

วงศ์ Dioscoreaceae

Dioscorea alata Linn. มันเสา

พืชล้มลุก มีลำต้นใต้ดินแบบ tuber ลำต้นเหนือดิน เลื้อยพันต้นไม้อื่น มีลักษณะเป็นปีกหรือครีบก้นแผ่ออกมาเล็กน้อย ใบเดี่ยว เรียงแบบ spiral ใบที่อยู่ส่วนปลายยอด เรียงตัวแบบตรงกันข้าม ใบรูป ovate ขนาด 3-15 x 6-27 เซนติเมตร โคนใบ รูปหัวใจ ปลายใบ acuminate ขอบใบเรียบ เส้นใบ 7-9 เส้น ออกจากโคนใบ ดอกช่อแบบ spike แยกเพศ ช่อดอกตัวผู้ มีดอกย่อยอยู่ ไม่หนาแน่น perianth 6 กลีบ สีเหลืองอ่อนปนเขียว เกสรตัวผู้ 6 อัน ช่อดอกตัวเมียห้อยลง มีขนาดสั้นกว่าช่อดอกตัวผู้ ดอกย่อยมี perianth 6 กลีบ เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 3 locules แต่ละ locule มี 2 ovules ผลแบบ capsule มี 3 ปีก

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้หัวใต้ดินใส่แกง หรือทำขนมหวาน

วงศ์ Dipterocarpaceae

Dipterocarpus obtusifolius Teijsm. ex Miq ยางเหียง

เป็นพรรณไม้ยืนต้นผลัดใบ สูงประมาณ 7-25 เมตร เปลือกมีสีเทาหรือสีน้ำตาล แตกเป็นร่องลึก ลำต้นเปลาตรง ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับรูปไข่หรือรูปรี ขนาด 10-20x13-25 เซนติเมตร ขอบใบมีขน ใต้ใบมีขนนุ่ม ยาวเป็นรูปดาว มีเส้นใบย่อยชัด 10-15 คู่ ดอก เป็นดอกช่อ มีสีชมพู ออกตามช่อใบ และตอนปลายกิ่ง กลีบดอกมี 5 กลีบ โคนกลีบเชื่อมติดกัน ปลายกลีบเว้าแบบก้านหั้น เกสรตัวผู้จำนวนมาก รังไข่มี 3 locules ผล แบบ samara รูปร่างแบบผลกลม เกี้ยง แข็ง มี

สีน้ำตาลเป็นมัน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 เซนติเมตร มีปีกยาว 2 ปีก ขนาด 4x13 เซนติเมตร รูปขอบขนาน และสอบเรียวไปทางโคน

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบขึ้นในป่าเบญจพรรณ และขึ้นทั่วไปในป่าเต็งรัง ที่ระดับความสูง 100–1,000 เมตร จากระดับน้ำทะเล
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม ติดผลเดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม
ประโยชน์	พืชสร้างที่อยู่อาศัย พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ไม้สร้างบ้านเรือน ดอกสดใช้แทนผักประกอบอาหาร เช่น ผัด แกง หรือนำมาต้ม จิ้มน้ำพริก

Shorea siamensis Miq. รัง

ไม้ยืนต้นขนาดกลาง ผลัดใบ สูง 10-20 เมตร เปลือกต้นสีเทา แตกเป็นร่องตามความยาวลำต้น ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูป ovate ขนาด 5-8 x 10-15 เซนติเมตร โคนใบหยักเว้าลึก ปลายใบมน ขอบใบเรียบ เห็นเส้นใบชัดเจน ใบอ่อนแตกใหม่เป็นสีแดง ช่อดอกแบบ panicle ขนาดใหญ่ ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อย สีเหลือง ออกหลังจากใบได้หลุดร่วงไปหมดแล้ว กลีบเลี้ยงและกลีบดอก มีอย่างละ 5 กลีบ เรียงเวียนซ้อนกันเป็นรูปกังหัน ปลายกลีบม้วนซ้อนกัน กลีบดอกหลุดร่วงง่าย เกสรตัวผู้จำนวนมาก เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 3 locules ผลแบบ samaroid กลีบเลี้ยงเจริญขึ้นเป็นปีก มี 2 ปีกที่มีขนาดสั้น ส่วนอีก 3 ปีกยาว อาจยาวได้ถึง 10 เซนติเมตร รูปใบพาย โคนปีกห่อหุ้มตัวผลไว้ มี 1 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า พบในป่าเต็งรังทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม
ประโยชน์	พืชสร้างที่อยู่อาศัย
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ไม้สร้างบ้านเรือน

วงศ์ Ebenaceae

Diospyros mollis Griff. มะเกลือ ฝีเฒ่า มะเกีย

เป็นไม้ยืนต้นสูงได้ถึง 30 เมตร ไม้ผลัดใบ เรือนยอดเป็นพุ่มกลม กิ่งอ่อนมีขนนุ่มทั่วไป เปลือกนอกสีดำ แตกเป็นสะเก็ดเล็ก ๆ ตามยาว ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ หรือรูปไข่แกมขอบขนาน ขนาด 2–3x4–7 เซนติเมตร โคนใบสอบ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ สีเขียวเข้ม เมื่อแห้งมีสีดำ ดอก ออกที่ซอกใบ แยกเพศ อยู่คนละต้น ดอกตัวเมียเป็นดอกเดี่ยว กลีบดอกสีเหลือง

ดอกตัวผู้ออกเป็นช่อสั้น ๆ ประมาณ 3 ดอก ผล เป็นผลสด รูปกลมเกลี้ยงเกสรผลดิบสีเขียว ผลสุก สีดำ มีก้านเลี้ยง 4 ก้าน ติดอยู่ที่ขั้วผล ขนาด 1.5–2.3 เซนติเมตร

นิเวศวิทยาและการกระจาย พบได้ในป่าดิบแล้งและป่าผสมผลัดใบทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม
ติดผล มิถุนายน-พฤศจิกายน

ประโยชน์ พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ ผลดิบ รับประทานได้ ทั้งหมดมีรสมัน

ตำราสมุนไพรไทย ลำต้นและเปลือกต้นต้มน้ำดื่มแก้ชางตานขโมย ถ่ายพยาธิไส้เดือน, ผล ใช้ผลดิบตำให้ละเอียดผสมน้ำช่วยถ่ายพยาธิตัวดีด ปากขอ ห้ามใช้กับเด็กอายุต่ำกว่า 10 ขวบ และผู้หญิงมีครรภ์

วงศ์ Erythroxylaceae

Erythroxylum cuneatum Kurz ไกรทอง มะหกโตน เข็ดมุล เจตมุล ไม้แก่นแดง ต้านฮ้วนหด

เป็นไม้ยืนต้นสูง 5–15 เมตร เปลือกสีน้ำตาล แตกเป็นร่อง เล็ก ๆ ตามยาว แก่นต้นสีแดงถึงน้ำตาลแดง กิ่งมักตั้งฉากกับลำต้น กิ่งอ่อนค่อนข้างแบน ใบ ใบเดี่ยว เรียงสลับรูปไข่กลับ รูปรีหรือรูปขอบขนาน ขนาด 2–4x3–11 เซนติเมตร ปลายใบมนหรือหยักเว้าเล็กน้อย ขอบใบเรียบ แผ่นใบด้านบนเป็นมัน ด้านล่างมีนวลเล็กน้อย ดอก สีขาวอมเขียว ดอกเดี่ยวหรือเป็นกลุ่ม ตามซอกใบ มีดอกย่อย 2–8 ดอก ดอกย่อยมีก้านเลี้ยง 5 ก้าน กลีบดอก 5 กลีบ รูปขอบขนาน หรือรูปขอบขนานแกมรูปไข่ เกสรตัวผู้มี 10 อัน เกสรตัวเมียรังไข่ 3 locules ผล รูปรี แกมรูปขอบขนาน ขนาด 3–6x7–12 มิลลิเมตร ผลแก่สีแดงสดเป็นมัน มี 1 เมล็ด เมล็ดแบนโค้ง ขนาด 1–3x5–10 มิลลิเมตร

นิเวศวิทยาและการกระจาย มีเขตการกระจายพันธุ์ในประเทศไทยทั่วทุกภาค ขึ้นตามป่าดิบใกล้ชายทะเลและป่าดิบแล้ง ในต่างประเทศพบที่พม่า เวียดนามตอนใต้ และภูมิภาคมาเลเซีย

ระยะเวลาการออกดอก ออกดอกระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนสิงหาคม
ติดผลเดือนกรกฎาคมถึงเดือนกันยายน

ประโยชน์ พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ ผลสุกรับประทานเป็นผลไม้ มีรสหวาน

วงศ์ Euphorbiaceae

Antidesma bunius Spreng. มะเฒ่าหลวง

เป็นไม้พุ่มขนาดกลางสูง 2-3 เมตร ลำต้นอ่อนมีสีม่วงแดง เมื่อแก่จะมีสีเทาและจะให้ผลโตกว่ามะเฒ่าชนิดอื่น ๆ ใบ ใบเดี่ยวเรียงแบบสลับรูปไข่ถึงรูปรี ขนาด 4-5x7-9 เซนติเมตร เนื้อใบหนา ใบอ่อนมีสีม่วงแดงเป็นมัน โคนใบ สอบ ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอก ออกดอกเป็นช่อตอนปลายกิ่ง ช่อดอกแบบ spike ดอกแยกเพศ เกสรตัวผู้มี 2-7 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่ 1 locule ผลผลติบสีเขียว เมื่อสุกสีดำ รูปร่าง globose ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 5 มิลลิเมตร

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบในป่าดิบแล้งทั่วประเทศไทย

ระยะเวลาการออก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน

จะให้ผลสุกเดือนตุลาคมถึงธันวาคมหรือปลายฤดูฝน

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ยอดอ่อนกินเป็นผักหรือแกง มีรสเปรี้ยว และผลสุกเป็น

ผลไม้ มีรสหวานอมเปรี้ยว

Antidesma ghaesembilla Gaerth เม่าไข่ปลา มะเฒ่าผา มะเฒ่าข้าวเบา มังเฒ่า เม่าทุ่ง

เป็นไม้พุ่ม หรือไม้ยืนต้นขนาดเล็ก ลำต้นตั้งตรง สูง 2-6 เมตรกิ่งอ่อนและยอดอ่อนมีขน ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่ถึงรูปรี ขนาด 3.5-4.5x5-7 เซนติเมตร ผิวด้านบนเกลี้ยงหรือมีขนประปราย ด้านล่างมีขนสั้น ๆ ปกคลุม ดอก เป็นดอกช่อ ออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยจำนวนมากมีสีเขียว ขนาดเล็ก เกสรตัวผู้มี 4-7 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่ 1 locule ผล ผลสด รูปทรงกลมเบี้ยว เมื่อสุกสีแดงคล้ำถึงดำ มีเมล็ดเดียว

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบได้ในป่าเบญจพรรณ และป่าดิบแล้งทั่วไป

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม

ติดผล เดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ผลสุกรับประทานได้มีรสหวานอมเปรี้ยว และใบอ่อนเอา

ใส่แกงเพื่อให้มีรสเปรี้ยว

Antidesma Sootepense Craib. มะเฒ่าสาย แมงเฒ่า มะเฒ่า ป่าเฒ่า

เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 2-3 เมตร ลำต้นมีเปลือกสีน้ำตาลแตกเป็นสะเก็ด ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ ใบรูปหอก ขนาด 2-4x6-10 เซนติเมตร ปลายใบแหลมขอบใบเรียบ มีหูใบ ดอก

เป็นดอกช่อแบบ raceme ขนาด 4-10 เซนติเมตร ดอกออกที่ซอกใบและปลายยอด รั้งไข้อยู่บนฐานรองดอก มี 2 ห้อง เกสรตัวผู้มี 3-7 อัน เกสรตัวเมียมีจำนวนมากรั้งไข่ 1 locule ผล เป็นแบบ drupe รูปรี หรือรูปไข่ ขนาด 3 x 4 มิลลิเมตร มี 1 เมล็ด ผิว ขรุขระ รูปไข่ ขนาด 2 x 3 มิลลิเมตร มี endosperm

นิเวศวิทยาและการกระจาย พบได้ในป่าเบญจพรรณแล้ง และป่าดิบแล้งทั่วไป

ระยะเวลาการออกดอก ออกดอกระหว่างเดือนกรกฎาคมถึงเดือนสิงหาคม

ติดผลเดือนพฤศจิกายนถึงมกราคม

ประโยชน์ พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ ผลสุกมีสีดํา-แดงใช้รับประทานมีรสเปรี้ยว

Baccaurea ramiflora Lour. มะไฟ

(*B. sapida* Muell. Arg.)

ไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูง 5-10 เมตร ไม้ผลัดใบ ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูป oblong-lanceolate ขนาด 5-8 x 10-22 เซนติเมตร โคนใบ cuneate ปลายใบ acute-acuminate ขอบใบเรียบหรือหยักตื้นๆ มีเส้นแขนง 5-8 คู่ ด้านล่างนูน ก้านใบยาว 5-7.5 เซนติเมตร ดอกช่อแบบ panicle ออกที่ซอกใบ ดอกแยกเพศ ดอกตัวผู้ มีกลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน เกสรตัวผู้ 4-8 อัน ดอกตัวเมียมีช่อดอกยาว ใบประดับมีขนาดเล็กอยู่ที่บริเวณโคนด้านนอก กลีบเลี้ยง รูป linear-lanceolate เกสรตัวเมียมีรั้งไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 3-4 locules ผลแบบ baccate สีเหลือง-แดง ผิวเกลี้ยง มี 1-4 เมล็ด เนื้อหุ้มเมล็ดมีสีขาวขุ่น

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า ขึ้นใกล้ลำธารหรือขึ้นในป่าผลัดใบ

ระยะเวลาการออกดอกและผล ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ติดผลเดือนเมษายนถึงมิถุนายน

ประโยชน์ พืชสมุนไพร พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ รากทาแก้พิษขาง และกินแก้ไอ ผลสุก กินเป็นผลไม้ มีรสหวานอมเปรี้ยว

Croton sublyratus Kurz เปล้าน้อย

ไม้พุ่มหรือไม้ยืนต้นมีความสูงประมาณ 1-4 เมตร เป็นไม้ผลัดใบ เปลือกผิวเรียบเกลี้ยงสีน้ำตาลอ่อน ใบเป็นใบเดี่ยวขนาดเล็ก เรียงสลับ รูปใบหอกกลับ ขนาด 4-6 x 10-15 เซนติเมตร ดอกออกเป็นดอกช่อ ออกตามซอกใบและปลายกิ่ง ดอกย่อยมีขนาดเล็ก แยกเพศอยู่ในช่อเดียวกัน

ดอกมีสีนวล เกสรตัวผู้มี 2 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior รังมี 3 ช่อง ผลเป็นผลแห้ง แตกได้ มี 3 พู ผลรูปไข่ กว้าง 7-8 มิลลิเมตร มี 1-3 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย เป็นพรรณไม้ที่ชอบขึ้นตามป่าเบญจพรรณ

ระยะเวลาการออกดอกและผล

ประโยชน์ พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ นำใบมาต้มน้ำดื่มรักษาโรคกระเพาะ ขับพยาธิ

ตำราสมุนไพรไทย เปลือกต้น ช่วยย่อยอาหาร บำรุงเลือด ขับเสมหะ, แก่น ขับเลือดหนอง ช่วยย่อยอาหาร กระจายลม, ใบ ใช้บำรุงธาตุ แก้โรคกระเพาะอาหาร บำรุงโลหิตประจำเดือน, ใบและราก แก้โรคผิวหนัง กลากเกลื้อน แก้พยาธิ ริดสีดวงทวาร เป็นยาปฏิชีวนะ ขับลม, ดอก ช่วยขับพยาธิ ใช้ฆ่าพยาธิในท้อง, ผล ใช้ช้บน้ำคาวปลาในเรือนไฟ ขับเลือดเสีย ขับหนอง

Glochidion sp. ไคร้มด ชุ่มเลือด ตานเข้า

เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูงประมาณ 1 – 2 เมตร ที่กิ่งอ่อนมีขนสีน้ำตาลปกคลุม ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปขอบขนานแกมใบหอก รูปวงรีแกมไข่กลับหรือรูปขอบขนานแกมไข่กลับ ขนาด 3 – 5 x 7 – 12 เซนติเมตร มีขนนุ่มละเอียดปกคลุมทั้งสองด้าน ดอก เป็นดอกช่อ ออกเป็นกระจุกที่ซอกใบ ดอกย่อยจำนวนมากกลีบดอกสีเหลืองแกมเขียวดอกแยกเพศ ผล เป็นผลแห้ง แตกได้ รูปกลมแป้น สีเขียว มีหลายพู

นิเวศวิทยาและการกระจาย พบตามป่าผลัดใบผสม ป่าเบญจพรรณ และป่าละเมาะ

ระยะเวลาการออกดอก ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน ติดผลเดือนเมษายนถึงมิถุนายน

ประโยชน์ พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ ยอดอ่อนและใบอ่อนนิยมนำมารับประทานกับยำ มีรสฝาดเล็กน้อย

Phyllanthus emblica Linn. มะขามป้อม

เป็นพรรณไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูงประมาณ 7-12 เมตร ลักษณะเปลือกค่อนข้างเรียบเกลี้ยง สีน้ำตาลอมเทา มีปมเกิดตามกิ่ง ใบประกอบแบบขนนก ใบย่อยออกเรียงกันเป็นสองแถวคล้ายขนนก ลักษณะของใบย่อย เป็นใบขนาดเล็ก ขนาด 0.4-0.7 x 1-1.2 เซนติเมตร ปลายใบแหลมยาวรี โคนใบมน ขอบใบเรียบ ดอกออกเป็นช่อ หรือเป็นกระจุกเล็ก ๆ ออกบริเวณกิ่งและซอกใบดอกย่อยขนาดเล็ก มีสีเหลืองนวล ก้านดอกสั้น ผลแบบ drupe ค่อนข้างกลม เกลี้ยง มี

ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 เซนติเมตร มีรอยหยักแบ่งเป็น 6 ซีก ผลอ่อนสีเขียวออกเหลือง มีเมล็ดสีน้ำตาล

นิเวศวิทยาและการกระจาย พบตามป่าผลัดใบผสม ป่าเบญจพรรณ
 ระยะเวลาการออกดอก ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน
 ประโยชน์ สมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ ผล รับประทานแก้อาการเจ็บคอ แก้กระหายน้ำ
 ตำราสมุนไพรไทย เปลือกลำต้น ที่แห้งแล้วนำมาบดให้เป็นผงละเอียด ใช้โรยบาดแผลเลือดออก แผลฟกช้ำ หรือต้มน้ำกินเป็นยารักษาโรคบิด, ใบ ใช้ใบสด ประมาณ 15-30 กรัม นำมาต้มน้ำกินเป็นยาแก้ตัวบวม น้ำ หรือใช้ภายนอก โดยการนำเอาใบบดตำให้ละเอียดใช้พอกหรือทาบริเวณแผลที่ผื่นคัน มีน้ำหนอง น้ำเหลือง ผิวหนังอักเสบ, ปมที่ก้น ใช้ปมที่ก้นประมาณ 10-30 อัน นำมาต้มน้ำกินเป็นยาแก้ปวดเมื่อยกระดูก ปวดท้องน้อย ปวดกระเพาะอาหาร

Phyllanthus pulcher Wall. ex Muell. Arg. ว่านธรณีสาร

ไม้พุ่ม สูง 0.40-1.50 เมตร ใบเดี่ยวเรียงแบบ distichous บนกิ่งขนาดเล็ก ใบรูป ovate-oval ขนาด 0.5-1.5 x 1-2.5 เซนติเมตร โคนใบแบบ cuneate ขอบใบเรียบ ปลายใบ mucronate ดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ มีขนาดเล็ก แยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกัน ดอกตัวผู้ มีก้านดอกยาวประมาณ 0.5-1.0 เซนติเมตร มี perianth ที่เชื่อมกันบริเวณฐาน ปลายแยกเป็น 4-6 lobes เรียงแบบ imbricate สีเขียวและมีสีแดงเข้มบริเวณฐาน เกสรตัวผู้ 2-5 อัน ดอกตัวเมียมี perianth 4-6 lobes ติดอยู่แบบ persistent เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 2 locules สีแดงเข้ม แต่ละ locule มี 2 ovules ก้านชูดอกเกสรตัวเมียแยกเป็น 2 แฉก ผลแบบ capsule

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า ขึ้นบริเวณที่ชื้น มีร่มเงา
 ระยะเวลาการออกดอก ออกดอกระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม
 ประโยชน์ พืชสมุนไพร
 ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ ต้น และใบต้มน้ำดื่มแก้ปวดท้อง

Sauropus androgynus (L.) Merr. ผักหวานบ้าน

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 2-3 เมตร เมื่อแตกกิ่งจะโน้มลงด้านล่าง ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ ก้านใบสั้น ใบรูป ovate ขนาด 1.5-3 x 2-7 เซนติเมตร โคนใบ cuneate ขอบใบเรียบ ปลายใบ acute ผิวใบด้านบนสีเขียวเข้ม ด้านล่างสีเขียวอ่อน ดอกเดี่ยวออกที่ซอกใบ ดอกแยกเพศ แยกต้นหรืออยู่บนต้นเดียวกัน ก้านดอกห้อยลง perianth ขาวนํ้า ติดอยู่แบบ persistent ดอกตัวผู้มีเกสรตัวผู้ 3 อัน ดอก

ตัวเมีย มีรังไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 3 locules แต่ละ locule มี 2 ovules ผลแบบ capsule มี 3 lobes แห้งแล้วแตก รูปกลมแป้น สีเขียว-ขาว เมล็ดสีดำ

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก ในที่ค่อนข้างชื้นและมีร่มเงา
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใบอ่อน ยอดอ่อน นำมาประกอบอาหารได้ เช่น แกงจืด
แกงเลียงหรือ เป็นผักจิ้มน้ำพริก	

วงศ์ Fagaceae

Castanopsis diversifolia King ก่อหลวง

ไม้ยืนต้น สูง 10-30 เมตร ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ ใบรูป lanceolate ขนาด 3-5 x 10-12 เซนติเมตร โคนใบ obtuse ขอบใบเรียบ ปลายใบ acute ผิวใบมีขนสีน้ำตาลปกคลุมทั้งสองด้าน ดอกช่อแบบ catkin มีดอกย่อยขนาดเล็ก แยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกัน ดอกตัวผู้มี perianth 5-6 lobes เกสรตัวผู้ 10 อัน ดอกตัวเมียมี perianth 5-6 lobes มีรังไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 3 carpels ก้านชูยอดเกสรตัวเมียแยกเป็น 3 แฉก ovule ติดกับผนังรังไข่แบบ axile placentation ผลแบบ nut มี cupule เจริญหุ้มผลไว้ ผิวด้านนอกมีหนามปกคลุม ภายในมี 1-3 ผล รูป globose-subglobose

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบทั่วไปในป่าดิบเขา ป่าผลัดใบผสม และป่าเต็งรัง
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ไม้
ประโยชน์	ก่อนจะให้ผลแก่ใช้เป็นอาหารได้ประมาณเดือนพฤศจิกายน
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	พืชอาหาร
หรือคั่ว	เนื้อในของผลมีแป้งอยู่มาก รับประทานได้ โดยการต้ม

วงศ์ Flacourtiaceae

Flacourtia indica (Burm.f.) Merr. ตะขบป่า ดานเสี้ยน มะกวนป่า

เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูง 2 – 15 เมตร ตามลำต้นและกิ่งใหญ่มีหนามแหลม ยาว 2 – 4 เซนติเมตร ปลายกิ่งโค้งลง เปลือกสีเหลืองอมเทาแตกเป็นร่องลึก แตกกิ่งก้านสาขามากมาย ใบเป็นใบเดี่ยวออกเวียนสลับ ส่วนใหญ่เป็นรูปไข่กลับ ขนาด 1.5 – 3 x 2 – 4 เซนติเมตร ปลายใบกลม โคนใบสอบแคบ ขอบใบเรียบหรือหยัก มักหยักใกล้ปลายใบ ก้านใบยาวประมาณ

3.5 มิลลิเมตร สีแดงมีขนปกคลุม ดอก ออกเป็นช่อสั้น ๆ ตามซอกใบ ที่ปลายกิ่งมีขน แต่ละช่อมี ดอกย่อยจำนวนน้อย โคนช่อมีใบประดับ บางที่มีหนาม กลีบเลี้ยงมี 4 – 6 กลีบ สีขาว กลีบดอกมี 5 – 6 กลีบ รูปไข่ปลายมน เกสรตัวผู้จำนวนมาก เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior มี 7 – 9 carpel ผลสดแบบ drupe รูปผลกลมหรือรี ออกเดี่ยวหรือเป็นกลุ่มตามกิ่ง ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.8 – 1 เซนติเมตร เมื่อแก่มีสีแดงคล้ำ มี 5 – 8 เมล็ด เมล็ดรูปรี ขนาด 3 – 4 มิลลิเมตร

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบขึ้นตามป่าดิบแล้งและป่าผสมผลัดใบ
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม ติดผลเดือนมิถุนายนถึงเดือนตุลาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ผลสุกใช้รับประทานเป็นผลไม้มีรสหวานปนฝาด

วงศ์ Graminaeae

Cymbopogon citratus Stapf ตะไคร้

พืชล้มลุกในวงศ์หญ้า อายุหลายปี มีลำต้นใต้ดินแบบ rhizome มีซี่ผึ้งสีขาวเคลือบตามลำต้น ใบเดี่ยวออกจากโคนต้น ก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้นที่โผล่เหนือดิน (culm) ไร่ ใบมีขนสั้นๆอยู่ประปราย ขอบใบสากคม รูป linear ขนาด 2-3 x 80-120 เซนติเมตร ปกติมักไม่ค่อยพบดอก

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก เป็นพืชสวนครัว
ระยะเวลาการออกดอก	ไม่ค่อยพบดอก
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้กาบใบเป็นเครื่องเทศปรุงอาหาร

Dendrocalamus strictus Nees ไผ่ชาง

ไผ่ขนาดกลาง มีลำต้นใต้ดินแบบ rhizome ทอดเลื้อย ลำต้นเหนือดินสูง 6-18 เมตร หรืออาจสูงกว่านี้ ลำต้นมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 3-9 เซนติเมตร ขึ้นเป็นกอแต่ไม่แน่นมาก บริเวณโคนของลำต้นมีการแตกกิ่ง กิ่งที่เกิดตรงกลางมีขนาดใหญ่กว่ากิ่งอื่นและตั้งฉากกับลำต้น เมื่อยังอ่อนกิ่งมีสีเขียวอมม่วงแก่ขึ้นมีสีเขียวอมเหลือง บริเวณข้อจะพองออกเล็กน้อย ใบมีจำนวนมาก ย้อยลง กิ่งอาจจะเริ่มมีตั้งแต่โคนต้นขึ้นไป ข้อลำล่างๆมักจะมีรากโผล่มาโดยรอบ ดอกออกเป็นกระจุกกลม จะเป็นหนามแหลมคมเมื่อแก่ ปกติมักไม่ค่อยพบดอก

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบขึ้นทั่วไปตามป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าแดง จะแตกหน่อมาในช่วงฤดูฝน หรือเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม
ระยะเวลาการออกดอก	ไผ่ไม่ออกดอกบ่อย และพบว่าหลังจากไผ่ออกดอกแล้ว ไผ่จะตาย
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	หน่อของไผ่สามารถนำมาประกอบอาหารได้หลายอย่าง ทั้งแกงและผัดโดยนำหน่อมาหั่นเป็นชิ้นเล็กก่อนประกอบอาหาร บางครั้งนิยมนำมาทำหน่อไม้ดองก่อนรับประทาน สามารถใช้จิ้มน้ำพริกกินได้

Gigantochloa albociliata Munro ไผ่ไร่

ลำต้นใต้ดินแบบ rhizome ที่ทอดเลื้อยไป มีลำต้นเหนือดินกลวง เนื้อไม้แข็ง ลำต้นตั้งตรง สูง 7-10 เมตร ลำมีเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 2.0-4.0 เซนติเมตร มีข้อและปล้องชัดเจน ปล้องยาว 15-40 เซนติเมตร มีขนสั้น ๆ ปกคลุมทั่วไป ใบเดี่ยวเรียงแบบสลับ รูป linear-lanceolate ขนาด 2-5 x 15-20 เซนติเมตร โคนใบโค้งมน ปลายใบ acute มีเส้นใบ 6-8 คู่ ท้องใบไม่มีขน หลังใบสาก ดอกช่อแบบ spike ดอกย่อยขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ มี glume 2 แผ่นรองรับ มี perianth ลดรูป เกสรตัวผู้ 6 อัน อับเรณูติดกับก้านเกสรตัวผู้แบบ versatile เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 1 locule มี 1 ovule ยอดเกสรตัวเมียมี 2-3 แฉก ผลแบบ caryopsis

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า ขึ้นในป่าไผ่ทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ไม่ค่อยออกดอก
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	หน่อไผ่หรือหน่อไม้ สามารถประกอบอาหารได้หลายชนิด เช่น แกง ผัก ชุบ หรือ ต้มจิ้มน้ำพริก และมีขายในตลาดทั่วไป

Imperata cylindrica (L.) P. Beauv. หญ้าคา

มีลำต้นใต้ดินแบบ rhizome ทอดเลื้อย ลำต้นที่อยู่เหนือดินมีลักษณะ แข็ง ตั้งตรง สูง 30-70 เซนติเมตร ใบเดี่ยว เรียงเวียนซ้อนกัน รูป linear-lanceolate ขนาด 1-2 x 20-40 เซนติเมตร โคนและปลายใบ acuminate เนื้อใบสาก ขอบใบสากคม เส้นกลางใบแข็งและเห็นชัด 1 เส้น ดอกช่อแบบ

spike ออกที่ปลายยอด ช่อดอกยาว 15-25 เซนติเมตร มีดอกย่อยขนาดเล็ก จำนวนมาก ติดเป็นคู่ ๆ ซิดกัน ที่ปลายมีพู่เป็นมันสีขาว ก้านช่อดอกเรียวยาวประมาณ 20 เซนติเมตร เมล็ดเรียวยาวเล็ก

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า ขึ้นทั่วไปบริเวณทุ่งหญ้าโล่งแจ้ง
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม
ประโยชน์	พืชสร้างที่อยู่อาศัย
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ทั้งต้นตากแห้งมุงหลังคาและฝาบ้าน

Oryza sativa Linn. ข้าว

พืชล้มลุกฤดูเดียว รากเป็นระบบรากฝอย สูง 30-60 เซนติเมตร มีลำต้นใต้ดินเป็น rhizome ที่ทอดเลื้อยไป มีลำต้นเหนือดินแบบ culm ตั้งตรง กลมและกลวง มีข้อปล้องชัดเจน ใบเดี่ยวรูป linear-lanceolate ออกสองข้างของ culm ก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้ม culm ไว้ รอยต่อระหว่างกาบใบและแผ่นใบมี ligule ดอกช่อแบบ panicle ประกอบด้วย spikelet จำนวนมาก แต่ละ spikelet มีขนาด 3-3.5 มิลลิเมตร รูป obovate หรือ linear-oblong มี glume รองรับ ดอกย่อยมีขนสั้น ๆ สากคายปกคลุม มี glume 2 อัน รองรับ คือ lemma และ palea มีขนเล็กน้อย ตรงปลายหัก เกสรตัวผู้ 6 อัน อับเรณูรูป linear เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 3 carpels มี 1 locule มี 1 ovule ก้านชูยอดเกสรตัวเมียมี 2 อัน แยกกันอิสระ ยอดเกสรตัวเมียแบบ plumose ผลแบบ caryopsis รูป ovate หรือ oblong มีเปลือกผลสีน้ำตาลเหลือง มี endosperm แข็ง สีขาว

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมิถุนายนถึงตุลาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้เมล็ดข้าวหุง หรือต้มกินเป็นอาหารหลักของชาวบ้าน

Zea mays Linn. ข้าวโพด

พืชล้มลุก มีระบบรากเป็นแบบรากฝอย ลำต้นตั้งตรง สูง 1.5-2 เมตร มีลำต้นใต้ดินแบบ rhizome ที่ทอดเลื้อย มีลำต้นเหนือดินแบบ culm กลมและกลวง ข้อปล้องชัดเจน ใบเดี่ยว รูป linear-lanceolate ขนาด 5-6 x 30-40 เซนติเมตร ออกจากสองข้างของ culm ก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้ม culm ไว้ โคนใบโค้งมน ปลายใบแบบ acuminate มีขนปกคลุม ดอกช่อแบบ spike มีดอกย่อยขนาดเล็ก แยกเพศ ดอกตัวผู้และดอกตัวเมียมักแยกกันอยู่คนละช่อดอก อยู่บนต้นเดียวกัน ช่อดอกตัวผู้ออกที่ปลายยอด ดอกย่อยมี glume 2 อันรองรับ เกสรตัวผู้มี 3 อัน มีอับเรณูสีม่วงหรือเหลือง ช่อดอกตัว

เมื่อยอกที่ชอกใบ มีแกนที่มีลักษณะคล้ายฟองน้ำเป็นตัวยึด spikelet เอาไว้ ดอกย่อยมี glume 2 อัน
รองรับ เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 1 locule มี 1 ovule ผลแบบ caryopsis สีเหลือง

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูกในไร่

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงพฤษภาคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ฝักต้ม หรือนำไปทำขนมหวานได้หลายชนิด

วงศ์ Ixonanthaceae

Iringia malayana Oliv. ex. A. Benn. กระบก มะมื่น จะบก ตระบก จำเาะ หมากบก

เป็นไม้ยืนต้น สูง 10 – 30 เมตร ผลัดใบ ลำต้นตั้งตรง เรือนยอดแน่นทึบ ใบเป็นใบเดี่ยว รูป
รีแกมรูปหอก ขนาด 2.5 – 9 x 8 – 20 เซนติเมตรเนื้อใบหนา ผิวเกลี้ยงโคนใบมน ขอบใบเรียบ ดอก
ออกเป็นช่อบริเวณซอกใบ สีเขียวอ่อนเกือบขาว ดอกย่อยขนาดเล็ก เป็นดอกสมบูรณ์เพศ กลีบเลี้ยง
และกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ ปลายกลีบดอกม้วนออกเกสรตัวผู้ 10 อัน รังไข่ มี 1 ช่อง ผลเป็นผล
สด แบบ drupe รูปป้อมรี เมื่อแก่เปลือกผลจะแข็งมีขนสั้น ๆ สีน้ำตาลปกคลุม มีเนื้อแบ่งสีขาวใน
เมล็ด มี 1 เมล็ด มี endosperm

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบได้ในป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าดิบแล้งทั่วไป

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม

ติดผลเดือนกุมภาพันธ์ถึงเมษายน

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

เมล็ดรับประทานได้ มีรสมันโดยการนำเมล็ดมาคั่ว

วงศ์ Lamiaceae

Mentha cordifolia Opiz. สะระแหน่

พืชล้มลุก สูง 15-20 เซนติเมตร ลำต้นขนาดเล็กทอดเลื้อย ใบเดี่ยว เรียงเป็นคู่ตรงข้ามกัน
รูป ovate หรือ elliptic ขนาด 2.5-3 x 3-4 เซนติเมตร โคนใบโค้งมน ขอบใบหยักแบบ crenate
ปลายใบ acute ดอกย่อยขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงติดกันเป็นรูปถ้วย มีขนปกคลุม กลีบดอก 4 กลีบ
สีขาวติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 4 แฉก ขนาดไม่เท่ากัน มีขนาดเล็ก 3 กลีบ ขนาดใหญ่ 1 กลีบ
เกสรตัวผู้ 4 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 2 locules แต่ละ locule มี 2
ovules ก้านชูยอดเกสรตัวเมียเป็นเส้นเล็กๆ ปลายแยกเป็น 2 แฉก ผลแบบ nutlet

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก เป็นพืชผักสวนครัว

ระยะเวลาการออกดอก	ไม่ค่อยพบดอก
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ใบเป็นเครื่องเทศปรุงในอาหาร

Orthosiphon grandiflorus Bold. พยับเมฆ หญ้าหนวดแมว

เป็นพืชล้มลุก ลำต้นเป็นเหลี่ยมสูงประมาณ 50-100 เซนติเมตร โคนต้นอ่อนโค้ง ปลายตั้งตรง ใบเป็นใบเดี่ยวออกตรงข้ามกันเป็นคู่ๆ รูปไข่ หรือข้าวหลามตัด ขนาด 2-4.5x5-12 เซนติเมตร ปลายใบเรียวยาวแหลม โคนใบสอบ ขอบใบหยักเป็นฟันเลื่อยห่าง ๆ ยกเว้นขอบที่โคนใบจะเรียบ เนื้อใบหนา ก้านใบยาว 1-2 เซนติเมตร มีขน ดอกเป็นดอกช่อ กระจุกที่ยอดเป็นรูปฉัตร ยาว 10-15 เซนติเมตร รั้วประดับรูปไข่ ยาว 1-2 มิลลิเมตร ไม่มีก้าน กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นรูประฆัง กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอดตรงเล็กยาวประมาณ 10 มิลลิเมตร ปลายแยกเป็นปาก เกสรตัวผู้มี 4 อัน ผล รูปขอบขนานกว้างแบน ยาวประมาณ 15 มิลลิเมตร ตามผิวมีรอยย่น

นิเวศวิทยาและการกระจาย เป็นพรรณไม้ที่ชอบขึ้นในที่ชื้นมีแดดรำไรนิยมปลูกประดับ ถิ่นกำเนิดในประเทศอินเดีย พม่า และแหลมอินโดจีน

ระยะเวลาการออกดอก	ตลอดปี
ประโยชน์	พืชสมุนไพร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใบ ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคไตและโรคกระเพาะอาหาร
ตำราสมุนไพรไทย	ใช้รักษาโรคไต ขับปัสสาวะ รักษาจุดตะรุติ ใช้ใบกับกิ่งต้มน้ำอาบ รักษาโรคหนองใน โดยใช้ใบและกิ่งต้มน้ำกับสารส้มกินวันละ 3 ครั้ง ก่อนอาหาร แก้โรคกระเพาะ

วงศ์ Lauraceae

Cinnamomum sp. อบเชย

ไม้ยืนต้น สูง 5-10 เมตร เปลือกไม้และเนื้อไม้มีกลิ่นหอม ใบเดี่ยว เรียงแบบตรงข้ามกัน รูป ovate ขนาด 7-9 x 20-22 เซนติเมตร โคนใบสอบ ขอบใบเรียบ ปลายใบ acuminate แผ่นใบมีเส้นใบ 3 เส้น ออกจากโคนใบ ใบอ่อนมีสีแดง แผ่นใบมีจุด punctate ดอกช่อแบบ panicle ออกที่ปลายกิ่งและซอกใบ ดอกย่อยขนาดเล็ก สมบูรณ์เพศ มีทรงดอกแบบ actinomorphic มี perianth 6 กลีบ เรียงเป็นสองชั้น ชั้นละ 3 กลีบ สีเหลืองหรือเหลืองอมเขียว เกสรตัวผู้มี 9 อัน เรียงเป็น 3 ชั้น ชั้นละ 3 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 1 locule ก้านชูยอดเกสรตัวเมียมี 1 อัน ยอดเกสรตัวเมียแยกเป็น 3 แฉก ผลแบบ drupe มี hypanthium หนาหุ้มบางส่วนของผลไว้

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชป่า พบในป่าดิบเขาทั่วไป

ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม
ประโยชน์	พืชสมุนไพร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	เปลือกต้นต้มน้ำอาบให้ผู้หญิงคลอด

Litsea glutinosa (Lour.) C.B. Robinson หมี่เหม็น

ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูงประมาณ 5-15 เมตร กิ่งก้านมีสีเทา ลำต้นเรียบ ใบเป็นใบเดี่ยวออกเรียงสลับ รูปรีหรือรูปไข่กลับหรือค่อนข้างกลม ขนาด 4-10x 7-20 เซนติเมตร ปลายใบเรียวแหลมหรือกลม โคนใบสอบเป็นครีบกหรือกลม ขอบใบเรียบหรือเป็นคลื่นเล็กน้อย ก้านใบยาว 1-2.5 เซนติเมตร มีขน ดอกเป็นดอกช่อแบบซี่ร่ม ออกตามง่ามใบ ก้านช่อดอกยาว 2-6 เซนติเมตร มีขน ใบประดับมี 4 ใบ ก้านดอกย่อยยาว 5-6 มิลลิเมตร ดอกแยกเพศอยู่คนละต้น กลีบดอกรูปขอบขนาน ขอบกลีบมีขน เกสรตัวผู้มี 9-20 อัน รังไข่รูปไข่ ผลเป็นผลสดรูปทรงกลมสีเขียว เมื่อแก่สีดำ ผิวเป็นมัน ก้านผลมีขน

นิเวศวิทยาและการกระจาย

ขึ้นตามป่าเบญจพรรณทางภาคเหนือของประเทศไทย

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม ติดผล

ตั้งแต่เดือนมิถุนายนถึงตุลาคม ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด

ประโยชน์

พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใบและเปลือกต้น นำมาทุบหรือตำนำมาสระผมขจัดรังแค

ตำราสมุนไพรไทย ราก เป็นยาฝาดสมานและบำรุง, ต้น ยางเป็นยาฝาดสมานแก้บิดท้องเสีย กระตุ้นความรู้สึกทางเพศ แก้พิษแมลงกัดต่อย ทาแก้แผลอักเสบ และเป็นยาห้ามเลือด, ใบ มีเยื่อเมือกมาใช้เป็นยาฝาดสมาน และแก้อาการระคายเคืองของผิวหนัง, ผล เป็นยาถอนแสบแก้ปวด, เมล็ด ตำเป็นยาพอกฝี

วงศ์ Lecythidaceae

Careya sphaerica Roxb. กระโดน ปุย ปุยขาว พุย สุย เส้เจ๊อะบะ กะบอน

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ถึงขนาดใหญ่ ผลัดใบ สูงประมาณ 8-25 เมตร เปลือกหนา แตกปริเป็นสะเก็ดทั่วไป มีกิ่งก้านสาขามาก กิ่งก้านเปราะ เรือนยอดเป็นพุ่มกลม ทึบ ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงสลับ รูปไข่กลับ ขนาด 6-12 x 12-20 เซนติเมตร โคนใบสอบแคบเป็นรูปลิ้ม เนื้อใบหนา ขอบใบหยักถี่ และตั้ง ผิวเกลี้ยง ปลายใบมีติ่งแหลม ดอกเป็นดอกเดี่ยว ขนาดใหญ่ออกที่ปลายกิ่งหรือเหนือรอยแผลใบใกล้ปลายกิ่งกลีบดอกสีเขียวอ่อน ขอบกลีบสีชมพู เกสรตัวผู้สีขาวจำนวนมาก โคนก้านเกสรตัวผู้เชื่อมติดกัน สีชมพูเข้ม เกสรตัวเมียจำนวนมาก รังไข่มี 4 ช่อง ดอกบานกลางคืน ผล

เป็นผลสด รูปร่างกลม แข็ง ขนาดเส้นผ่านศูนย์กลาง 6-7 เซนติเมตร ที่ปลายผลมักปรากฏ กลีบ
เลี้ยงและก้านเกสรตัวเมีย ติดอยู่เป็นกระจุก

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบในป่าเบญจพรรณและตามชายห้วยป่าโล่งทั่วทุกภาค ของประเทศไทย ที่สูงจากระดับน้ำทะเล 50-500 เมตร
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม ติดผล เดือนพฤษภาคมถึงสิงหาคม
ประโยชน์	พืชสมุนไพร พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	น้ำจากดอกและเปลือกสดกินแก้หวัด แก้ไอ แก้เจ็บคอ ดอก ยอดอ่อน เป็นผักสด มีรสฝาด

ตำราสมุนไพรไทย เปลือก ต้นและผล ใช้เป็นยาฝาดสมาน, ใบ มีสาร tannin 19% ซึ่งจะมีรสฝาด
ใช้ปรุงเป็นน้ำมันสมานแผลหรือใช้ผสมเครื่องยาอื่น ๆ , ดอกและน้ำจากเปลือกสด ใช้ผสมกับน้ำผึ้ง
ใช้ทาเป็นยาแก้หวัด แก้ไอ ทำให้ชุ่มคอ เป็นยาบำรุงสำหรับสตรีหลังคลอด, ผล เป็นยาช่วยย่อย
อาหาร เมล็ด แก้พิษ, ราก เปลือก และใบ เป็นยาเบื่อปลา

วงศ์ Leguminosae

Azelia xylocarpa Craib มะค่าโมง

ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ สูงได้ถึง 30 เมตร เป็นทรงพุ่มขนาดใหญ่ เปลือกเรียบ สีเทา กิ่งอ่อนมี
ขนปกคลุม ใบประกอบแบบ paripinnate เรียงแบบตรงข้ามกัน มีใบย่อย 3-5 คู่ รูป oblong-ovoid
ขนาด 4-5 x 5-9 เซนติเมตร โคนใบแบบ truncate ขอบใบเรียบ ปลายใบ slightly emarginate
ดอกช่อแบบ panicle ขนาด 5-15 เซนติเมตร มีขนสีเทาปกคลุม ใบประดับ รูป ovate-oblong
มีขนสีเทาปกคลุม ฐานรองดอกขยายขนาด มีกลีบเลี้ยง 4 กลีบ รูป oblong มีกลีบดอก 1 กลีบ
เท่านั้นที่พัฒนา สีชมพู เกสรตัวผู้ 7 อัน มีขนปกคลุมที่บริเวณฐาน ก้านเกสรตัวผู้ ยาวประมาณ
3 เซนติเมตร เกสรตัวผู้ที่เป็นหมันมี 3 อัน ขนาดสั้นรูป filiform เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior มี
ขนปกคลุมหนาแน่น ภายในมี 1 locule ผลแบบ legume สีน้ำตาล เปลือกแข็ง ขนาด 7-9 x 15-20
เซนติเมตร เมล็ดรูป cup-shaped ขนาด 2-2.5 x 2.5-3 เซนติเมตร มี aril สีเหลือง หนา 0.8-1.2
เซนติเมตร

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า พบตามป่าเบญจพรรณทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน
ประโยชน์	พืชสร้างที่อยู่อาศัย
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	เนื้อไม้ใช้สร้างที่อยู่อาศัย

Bauhinia variegata Linn. เสี้ยวดอกขาว

ไม้ยืนต้น ผลัดใบ สูงได้ถึง 15 เมตร กิ่งอ่อนมีขนปกคลุม ใบเดี่ยว รูป ovate-subrotundate เส้นผ่าศูนย์กลาง 6-16 เซนติเมตร ใบมีลักษณะเป็น 2 lobes ปลายเว้าลึก โคนใบเว้าเป็นรูปหัวใจ เส้นใบออกจากบริเวณโคนใบ 11-13 เส้น ผิวใบด้านบนเกลี้ยง ด้านล่างอาจมีขนปกคลุม หูใบขนาดเล็ก ดอกช่อแบบ raceme เป็นช่อขนาดสั้น จำนวนดอกย่อยน้อย ใบประดับขนาดเล็ก รูปสามเหลี่ยม ดอกย่อยมีกลีบเลี้ยง 5 กลีบ รูป cup-shaped หรือ spathaceous กลีบดอก 5 กลีบ สีขาวรูป obovate กลีบด้านในสุดมีเส้นริ้วสีแดงเหลืองชัดเจน เกสรตัวผู้ 5 อัน ขนาดไม่เท่ากัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 1 locule ก้านเกสรตัวเมีย 1 อัน ยอดเกสรตัวเมียขนาดเล็ก capitate มี ovule ติดกับผนังรังไข่แบบ marginal placentation ผลแบบ legume ขนาด 2-2.5 x 20-30 เซนติเมตร มี 10-25 เมล็ด รูปร่างแบน ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 10-15 เซนติเมตร

การกระจายและนิเวศวิทยา

พืชม้า พบทั่วไปตามป่าเบญจพรรณ

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ดอกและยอดอ่อนใส่แกงหรือเป็นผักจิ้ม

Caesalpinia sappan Linn. ฝาง

ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก อาจสูงได้ถึง 10 เมตร ลำต้นมีหนามแหลมโค้งปกคลุมทั่วไป หูใบหลุดร่วงง่าย ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น เรียงแบบสลับ มี pinnae 8-16 คู่ แต่ละคู่ มีใบย่อย 10-12 คู่ รูป oblong ขนาด 6-10 x 10-20 มิลลิเมตร โคนใบ oblique ขอบใบเรียบ ปลายใบ rounded-emarginate ดอกช่อแบบ raceme ออกที่ปลายกิ่งและซอกใบ ใบประดับ รูป lanceolate-acuminate หลุดร่วงง่าย ก้านดอกย่อย มีขนนุ่มปกคลุม กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เกี้ยง ไม่มีขนปกคลุม กลีบที่อยู่ด้านล่างสุดมีขนาดใหญ่ และโค้งเข้าหาด้านใน กลีบดอก สีเหลือง มี 5 กลีบ รูป obovate กลีบที่เป็น standard มีขนาดเล็กที่สุด กลีบปิด มีขนด้านในบริเวณใจกลางกลีบดอก เกสรตัวผู้ 10 อัน แยกกันอิสระ ก้านเกสรตัวผู้ มีขนปกคลุม เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior มีขนปกคลุม ภายในมี 1 locule มี 3-6 ovules ผลแบบ legume รูปร่างแบน ขนาด 0.5-1 x 7-12 เซนติเมตร มี 2-4 เมล็ด รูป elliptic ขนาด 10-18 มิลลิเมตร

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก / และขึ้นในป่าธรรมชาติในที่โปร่ง

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม

ประโยชน์

พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ ใช้แก่นต้นต้มน้ำรวมกับต้นฮ่อสะพายควาย และมะเขือแจ้ดิน ต้มแก้ปวดหลัง ปวดเอว

Cassia alata Linn. ชุมเห็ดเทศ

ไม้พุ่ม สูง 1-2.5 เมตร หรืออาจสูงได้ถึง 5 เมตร ลำต้นมีขนแบบ pubescent ปกคลุม แตกกิ่งในแนวขนานกับพื้นดิน ใบประกอบแบบ paripinnate มีใบย่อย 8-20 คู่ รูป oblong-elliptic ขนาด 3-7 x 5-15 เซนติเมตร โคนใบและปลายใบ rounded ขอบใบเรียบเกลี้ยง ไม่มีขนปกคลุม หูใบ auriculate ติดอยู่แบบ persistent ดอกช่อแบบ raceme ออกที่ซอกใบ ช่อดอกยาว 20-50 เซนติเมตร มีใบประดับหลุดร่วงง่าย กลีบเลี้ยง 5 กลีบ ขนาดไม่เท่ากันรูป oblong เมื่อดอกตูมมีการเรียงตัวของกลีบดอกแบบ imbricate กลีบดอก 5 กลีบ สีเหลืองสด รูป ovate-orbicular หรือ spatulate เกสรตัวผู้มี 9-10 อัน มี 2 อันที่มีขนาดใหญ่และมีก้านเกสรตัวผู้หนา ส่วนอีก 4 อันมีขนาดเล็ก และ 3-4 อัน ลดรูปไป เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 1 locule ผิวเกลี้ยง ไม่มีขน ยอดเกสรตัวเมีย มีขนาดเล็ก ผลแบบ legume หนาและแบน มี 4 ปีก ขนาด 1.5-2 x 10-15 เซนติเมตร เมล็ดมีรูปร่างแบน ขนาด 5-8 x 7-10 มิลลิเมตร

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชป่า พบทั่วไปในป่าโปร่งบริเวณค่อนข้างชื้น

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนธันวาคม

ประโยชน์

พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ต้มน้ำดื่ม เป็นยาระบาย ยาถ่ายพยาธิ

Cassia fistula Linn. ราชพฤกษ์ คุณ ลมแล้ง

ไม้ยืนต้น ผลัดใบ สูงประมาณ 8-15 เมตร ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ออกสลับ มีใบย่อย 3-8 คู่ รูปป้อมรูปไข่ หรือรูปขอบขนาน ขนาด 4-8 x 7-15 เซนติเมตร ปลายใบแหลม โคนใบมน เส้นใบแขนงถี่ เนื้อใบค่อนข้างบาง ดอกเป็นช่อห้อยตามซอกใบ หรือตามกิ่งยาวประมาณ 20-45 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงรูปรีแกมรูปไข่ กลีบดอกมี 5 กลีบ รูปไข่หรือรูปไข่กลับสีเหลือง เส้นผ่านศูนย์กลาง 5-8 เซนติเมตร เกสรตัวผู้ 10 อัน มีรังไข่แบบ superior รังไข่และเกสรตัวเมียมีขนคลุม ผลเป็นฝักรูปทรงกระบอก ยาว 20-60 เซนติเมตร เส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2.5 เซนติเมตร ฝักแก่สีดำ มีเมล็ดจำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

กำเนิดในเอเชียเขตร้อน ขึ้นตามป่าเบญจพรรณแล้งทั่วไป

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม

ประโยชน์

พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ ราก ใบ แก่น ฝัก ต้มเอาน้ำดื่มเป็นยาถ่ายพยาธิและเป็น ยาระบาย

ตำราสมุนไพรไทย ราก ใช้เป็นยาบำรุง โรคเกี่ยวกับหัวใจ โรคเกี่ยวกับน้ำดี เป็นยาถ่ายอย่างแรง แก้ไข้ไขภายนอกตำพอกรักษาอาการบวมปวดตามข้อ, ฝัก เก็บตอนสีดำ นำมาตากแห้ง ใช้ฝัก ประมาณ 30 กรัม ต้มน้ำกิน ใช้เป็นยาระบายสำหรับผู้ท้องผูกเป็นประจำ ขับพยาธิ รักษาเด็ก เป็นตาลขโมยและโรคไข้มาลาเรีย, ใบ ใช้ใบสดหรือตากแห้ง ใช้เป็นยาถ่าย ใช้ภายนอกนำมาตำ พอกหรือคั้นเอาน้ำมาทารักษาโรคกลากเกลื้อน, ดอก ใช้เป็นยาถ่าย สำหรับหล่อลื่นลำไส้ รักษาโรค ที่เกี่ยวกับกระเพาะอาหาร และแผลเรื้อรัง, เปลือกราก ใช้สดหรือแห้ง ทำเป็นยาระบาย รักษาโรคไข้ มาลาเรีย, แก่น ใช้เป็นยาขับพยาธิได้เดือน, เปลือกต้น เป็นยาช่วยเร่งคลอด รักษาอาการท้องร่วง

Cassia siamea Lamk. ขี้เหล็กบ้าน ขี้เหล็กแก่น ขี้เหล็กหลวง ขี้เหล็กใหญ่

ไม้ยืนต้น สูงประมาณ 10-15 เมตร แตกกิ่งก้านเรื้อนยอดเป็นพุ่มทึบ เปลือกสีเทาถึงสีน้ำตาล ใบ เป็นใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียว เรียงสลับ ใบย่อยรูปขอบขนาน ขนาด 1.5x4 เซนติเมตร ใบอ่อนมีขนสีน้ำตาลแกมเขียวปกคลุม ดอกออกเป็นช่อแบบ panicle ตามปลายกิ่ง กลีบดอก 5 กลีบ สีเหลือง เกสรตัวผู้ 10 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior มี 1 carpel ดอกตูมกลม ดอก บานขนาด 1.5-2.5 เซนติเมตร ผลเป็นฝักกลมแบนยาวและหนา เป็นร่องมีสีคล้ำ เมล็ดรูปไข่ยาว แบน สีน้ำตาล เรียงตัวตามขวาง ขนาด 1-2x20-30 เซนติเมตร มี 20-30 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย เป็นพรรณไม้ที่พบอยู่ทั่วไปในประเทศไทย ศรีลังกา และ มาเลเซีย นิยมปลูกไว้เป็นไม้ร่มตามริมถนน หรือตาม บ้านเรือนและสวนทั่วไป

ระยะเวลาการออกดอก ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนสิงหาคม

ประโยชน์ ฝักสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ ใบอ่อน นำมาต้มน้ำกินแก้อาการท้องผูก ฝัก ขับพยาธิ

ตำราสมุนไพรไทย ใบอ่อน รับประทานช่วยขับปัสสาวะ รักษาฝี ระบุชาวตทหั่น และยังรักษา อาการท้องผูก โดยต้มน้ำดื่มก่อนที่จะรับประทานอาหารเช้าหรือก่อนนอน, ดอก ในดอกมีสารอัล คอลอยด์ มีคุณสมบัติช่วยเป็นยาระบาย, ฝัก ภายในจะมียาฝาดสมาน ใช้รักษาท้องร่วง, ราก ใช้ ผลสมในยาขับพยาธิและช่วยระงับอาการชักได้

Indigofera sp. คราม นระฆ

เป็นไม้พุ่มสูงประมาณ 1.5 – 2 เมตร ลำต้นสีน้ำตาลผิวเกลี้ยง ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 10 – 14 คู่ ใบย่อยรูปรีหรือรูปไข่กลับขนาด 0.5 – 0.9 x 1.5 – 2.0 เซนติเมตร ขอบใบเรียบ ดอกเป็นดอกช่อแบบ raceme ดอกย่อย มี 15 – 20 ดอก มีสีชมพูอมม่วง เกสรตัวผู้มีจำนวนมาก ผลเป็นฝักแบบ legume แห้งแล้วแตก ขนาด 0.3 – 0.5 x 5.6 เซนติเมตร มี 4 – 10 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบทั่วไปตามป่าเบญจพรรณละเมาะและป่าเต็งรัง ที่ระดับความสูง 300 – 800 เมตร

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม

ติดผลระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ดอกสดใช้เป็นอาหารโดยแคงหรือต้มจิ้มน้ำพริก

Phyllodium longipes (Craib) Schindl. เกล็ดปลา ลูกลิบต้น

เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 1-2 เมตร กิ่งและก้านมีขนอ่อนนุ่มสีเทา หรือน้ำตาลอ่อน ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 3 ใบ เรียงสลับก้านสันใบ มีหูใบแต่เล็กมาก ใบย่อยด้านบนมีขนสั้น ๆ ประปราย ด้านล่างมีขนนุ่มหนาแน่น ก้านใบยาว 1.5-2 เซนติเมตร ใบเป็นรูปหอก รูปขอบขนานแกมรูปไข่ ขนาด 4-8 x 10-25 เซนติเมตร ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ ดอกเป็นแบบดอกช่อกระจุก ออกตามปลายกิ่ง ยาว 10-30 เซนติเมตร ดอกเล็ก รูปดอกถั่ว ออกเป็นกระจุก 5-15 ดอก มีใบประดับรูปรีถึงกลมรีปลายมน ขนาด 2-3.5 x 2.5-4.5 เซนติเมตร กลีบเลี้ยง 4 กลีบ ติดกันเป็นรูปถ้วย กลีบดอกมี 5 กลีบ สีขาวถึงเหลืองอ่อน เกสรตัวผู้ 10 อัน ผลเป็นฝักแบน รูปขอบขนาน ขนาด 0.4 x 2-2.5 หยักเป็นข้อระหว่างเมล็ด มี 4-5 ข้อ เมล็ดเล็ก รูปไต

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบในเขตภาคเหนือ ขึ้นตามชายป่าทั่วไป ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ดและปักชำกิ่ง สูงจากระดับน้ำทะเลเล็กน้อยประมาณ 1000 เมตร

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน

ประโยชน์

พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ต้น และราก นำมาต้มน้ำให้สตรีตั้งครรภ์อาบเพื่อช่วย

คลอดง่ายขึ้น

ตำราสมุนไพรไทย ราก แก้พิษสำแดงโดยต้มน้ำดื่ม และบำรุงโลหิตสตรีหลังการอยู่ไฟ

Pterocarpus macrocarpus Kurz ประดู่

ไม้ยืนต้น สูง 5-15 เมตร ใบประกอบแบบ odd-pinnate เรียงแบบสลับ ใบย่อยรูป ovate ขนาด 3-5 x 7-10 เซนติเมตร โคนใบโค้งมน ขอบใบเรียบ ปลายใบ acute เนื้อใบค่อนข้างเหนียว (thinly coriaceous) ผิวใบเป็นมันวาว ดอกช่อแบบ raceme ช่อที่ปลายยอดหรือช่อใบ ดอกย่อยมีกลีบเลี้ยงเชื่อมกันเป็นรูป campanulate-tubular ปลายแยกเป็น 5 แฉกสั้นๆ ติดอยู่แบบ persistent กลีบดอกย่น มี 5 กลีบ สีเหลือง papilionaceous เกสรตัวผู้ 10 อัน อับเรณูติดกับก้านชูอับเรณูแบบ modifixed เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 1 locule มี 2-6 ovules ยอดเกสรตัวเมียแบบ terminal ผลแบบ samara รูปร่างกลมแบน มี 1 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชป่า พบทั่วไปตามป่าเบญจพรรณ

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน

ประโยชน์

พืชสมุนไพร พืชสร้างที่อยู่อาศัย

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

แก่น ต้มน้ำดื่มบำรุงโลหิต ใบตำพอกแผล ใช้เนื้อไม้สร้างบ้านเรือน

ตำราสมุนไพรไทย แก่น บำรุงโลหิต แก้กระษัย ปวดเมื่อย โลหิตจาง แก้เลือดกำเดาไหล, ใช้ใบอ่อนตำพอกแผล

Sesbania grandiflora Desv. แคน้าน

ไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูง 5-10 เมตร ไม้เนื้ออ่อน กิ่งก้านเปราะหักง่าย ใบประกอบแบบขนนก เรียงแบบสลับ ใบย่อยมีขนาดเล็ก รูป oblong ขนาด 1-1.5 x 3-4 เซนติเมตร โคนใบ oblique ขอบใบเรียบ ปลายใบมน ดอกช่อแบบ raceme ออกที่ซอกใบ ในช่อดอกหนึ่งๆมีดอกย่อย 2-4 ดอก กลีบเลี้ยง 5 กลีบ เชื่อมกันเป็นรูป campanulate กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว papilionaceous เกสรตัวผู้ 10 อัน โคนก้านเกสรตัวผู้หุ้มเกสรตัวเมียไว้ เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 1 carpel มี 1 locule มี ovule ติดกับผนังรังไข่แบบ marginal placentation ผลแบบ legume รูป cylindrical ยาว 30-50 เซนติเมตร

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก ในที่โปร่ง

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม

ประโยชน์

พืชสมุนไพร พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

เปลือกต้นและราก ต้มน้ำดื่มรักษาอาการท้องเดิน

ดอกและยอดอ่อนใส่แกงหรือเป็นผักจิ้ม

ตำราสมุนไพรไทย ยอดอ่อน ใช้รักษาไข้หัวลม, เปลือกต้น จะมีรสฝาด ใช้รักษาอาการท้องเดิน แต่ถ้ากินมาก ๆ ทำให้อาเจียนได้, ราก น้ำจากรากนำมาผสมกับน้ำผึ้ง ให้เป็นยาขับเสมหะ

Tamarindus indica Linn. มะขาม

ไม้ยืนต้นขนาดกลางจนถึงขนาดใหญ่ สูง 15-18 เมตร เปลือกต้นสีน้ำตาลอ่อน แตกสะเก็ดเป็นร่องเล็ก ๆ ใบประกอบแบบ paripinnate ออกเป็นคู่ แบบ distichous ก้านหนึ่ง ๆ มีใบย่อยประมาณ 10-15 คู่ รูป oblong ขนาด 0.5-0.8 x 1.2-1.6 เซนติเมตร โคนใบ oblique ขอบใบเรียบ ปลายใบ rounded ดอกช่อแบบ raceme ขนาดเล็ก ออกที่ปลายกิ่งหรือซอกใบ ช่อดอกหนึ่ง ๆ มีประมาณ 10-15 ดอก ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ มีทรงดอกแบบ zygomorphic กลีบเลี้ยงแยกเป็น 4 แฉก กลีบดอก 5 กลีบ 2 กลีบที่อยู่ด้านล่าง มีขนาดเล็กกว่าอีก 3 กลีบที่อยู่ด้านบน สีเหลือง มีจุดประสีแดงอยู่ใจกลางดอก เกสรตัวผู้ มี 3 อันที่ สมบูรณ์ ออกตรงข้ามกับกลีบเลี้ยง ส่วนเกสรตัวผู้ที่เป็นหมันมี 1-7 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior มีขนอ่อนปกคลุม ภายในมี 1 locule มี ovule จำนวนมาก ติดกับผนังรังไข่แบบ marginal placentation ก้านเกสรตัวเมียยาว ยอดเกสรตัวเมียเป็นตุ่มเล็กๆ ผลแบบ legume รูป linear-oblong แบน ขนาด 1.5-2.5 x 10-15 เซนติเมตร มี 5-8 เมล็ด สีน้ำตาลดำเป็นมัน

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก ในที่โปร่ง

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ดอก ยอดอ่อนและฝักใส่แกงหรือกินฝักสุก

Vigna sinensis Savi ถั่วฝักยาว

พืชล้มลุก มีลำต้นเลื้อยพัน ยาว 1.5-3 เมตร ใบประกอบแบบ trifoliolate เรียงแบบสลับ ใบย่อยรูป ovate หรือ rhomboidal ขนาด 3-4 x 6-8 เซนติเมตร โคนใบโค้งมน ขอบใบเรียบ ปลายใบ acute ดอกช่อแบบ raceme ออกที่ซอกใบ ดอกย่อยมีกลีบเลี้ยง 5 กลีบเชื่อมติดกันเป็นรูป campanulate กลีบดอก 5 กลีบแบบ papilionaceuos มีสีขาวยาวอ่อน เกสรตัวผู้ 10 อัน เชื่อมกันเป็นสองกลุ่ม เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 1 locule มี ovule จำนวนมาก ติดกับผนังรังไข่แบบ marginal placentation ผลแบบ legume รูป cylindrical ขนาด 0.8-1.2 x 20-30 เซนติเมตร มี 9-30 เมล็ด รูป oblong

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก ในไร่

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนมกราคม

ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ฝักใส่แกง ผัดหรือเป็นผักจิ้ม

Xylia xylocarpa (Roxb.) Taub. ไม้แดง

ไม้ยืนต้น ผลัดใบ สูงประมาณ 25 เมตร เปลือกต้นสีเทาอมแดง มี lenticel ชัดเจน ใบประกอบแบบขนนกสองชั้น ก้านใบยาว 3-6 เซนติเมตร มีขนนุ่มปกคลุม มี pinnae 1 คู่ ขนาด 10-30 เซนติเมตร ในแต่ละ pinnae มีใบย่อย 3-6 คู่ รูป ovate-broadly elliptic ขนาด 2.4-6.7 x 3.8-14 เซนติเมตร ผิวใบด้านบนเรียบ ด้านล่างมีขนนุ่มปกคลุม ดอกช่อแบบ head ออกที่ซอกใบ ก้านช่อดอกยาว 2.5-9 เซนติเมตร ช่อดอกหนึ่ง ๆ มีดอกย่อยอยู่หนาแน่น กลีบเลี้ยงเชื่อมกันเป็นรูปกรวย ปลายแยกเป็น 5 lobes มีขนนุ่มปกคลุม กลีบดอก 5 กลีบ แยกกัน เกสรตัวผู้ 10 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 1 locule ผลเป็นฝัก ขนาด 3.5-6 x 12-17 เซนติเมตร แตกจากด้านบนลงมา สีสน้ำตาลแดง มี 7-10 เมล็ด ขนาด 7 x 11 มิลลิเมตร รูป ellipsoid ค่อนข้างแบน

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า พบทั่วไปตามป่าเบญจพรรณ
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน
ประโยชน์	พืชสร้างที่อยู่อาศัย
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้เนื้อไม้สร้างบ้านเรือน

วงศ์ Liliaceae

Tupistra albiflora K. Larsen. นางแลว

พืชล้มลุก อายุหลายปี มีลำต้นใต้ดินแบบ rhizome ทอดเลื้อย ใบเดี่ยวเรียงแบบสลับซ้ายขวา ใบรูป elliptic-oblongate ขนาด 8.5-14 x 60-100 เซนติเมตร โคนใบเรียวสอบเข้าหาก้านใบที่แผ่เป็นกาบหุ้มลำต้นไว้ ขอบใบเรียบหรือหยักเล็กน้อย ปลายใบแบบ acute ดอกช่อแบบ spike ออกจากโคนต้น ยาว 15-25 เซนติเมตร ดอกย่อยสีม่วงจำนวนมาก สมบูรณ์เพศ ก้านดอกสั้น มี perianth 8 กลีบ เกสรตัวผู้ 8 อัน ติดบน perianth-tube ก้านชูอับเรณูสั้นมาก อับเรณูติดกับก้านชูเกสรตัวผู้แบบ medifixed เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ติดแบบ sessile ภายในแบ่งเป็น 4 locules แต่ละ locule มี 2-6 ovules ก้านชูยอดเกสรตัวเมีย หนา ยอดเกสรตัวเมียมีขนาดใหญ่มาก ปลายแยกเป็น 4 lobes ผลแบบ berry รูป globose มี 1 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า พบทั่วไปตามป่าดงดิบแล้งและดงดิบเขา ตามข้างลำธารหรือที่ชื้น
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนพฤศจิกายน

ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ช่อดอกอ่อนใส่แกง หรือจิ้มน้ำพริก

วงศ์ Loganiaceae

Strychnos nux-vomica Linn. แผลงใจ มะติง

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ มีความสูงประมาณ 12 เมตร ลำต้นสีเทา ใบเป็นใบเดี่ยวเรียงตรงข้ามรูปไข่กว้าง ขนาด 8-10 x 10-14 เซนติเมตร ปลายใบแหลมมน โคนใบมน ขอบใบเรียบเป็นคลื่นเล็กน้อย เป็นมัน ตัวใบมีเส้นใบเพียง 3 เส้นเท่านั้น ดอกออกเป็นช่อตรงบริเวณส่วนยอดและซอกใบ กลีบดอกสีเหลืองแกมเขียว ดอกลักษณะคล้ายแตง ปลายดอกมี 4 กลีบ บานออกคล้ายปากแตง มีเกสรตัวผู้ 5 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior รังไข่มี 2 ช่อง ผลสดรูปทรงกลม ผิวเรียบมันวาว ผลมีขนาดตั้งแต่ 4-8 เซนติเมตร สีเขียว เมื่อสุกมีสีส้ม เมล็ดกลมแบนคล้ายกระดุมเล็ก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบทั่วไปในป่าเบญจพรรณ ชอบขึ้นตามกองจอมปลวก กองดินที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติ

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนเมษายน

ประโยชน์

พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

เมล็ด ราก แก่น ดอกแห้งต้มเพื่อเจริญอาหาร และช่วยกระตุ้นความรู้สึกทางเพศ

ตำราสมุนไพรไทย เมล็ด ราก แก่น ดอกแห้งเพื่อเจริญอาหาร แก้ไข้มาลาเรีย ฝนน้ำทาแก้อักเสบจากงูสวัด, แก่น แก้ปวดเมื่อยตามร่างกาย, ใบ ตำพอกแก้ฟกช้ำบวม

วงศ์ Malvaceae

Sida acuta Burm.f. หญ้าขัดใบยาว

พืชล้มลุก สูง 20-30 เซนติเมตร ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูป acute ขนาด 1.5-4 x 3-6.5 เซนติเมตร โคนใบโค้งมน ขอบใบหยักแบบ serrate ปลายใบ acute แผ่นใบมีสีเขียวปนเหลือง มีหูใบ ดอกเดี่ยว ออกที่ซอกใบ กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นหลอดสั้นๆ ปลายแยกเป็น 5 แฉก กลีบดอกสีเหลืองอ่อน เชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 กลีบ เรียงแบบ imbricate เกสรตัวผู้จำนวนมาก สีเหลืองทอง เชื่อมกันเป็นมัดเดียว เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 2 locules มี ovule จำนวนมาก ovule ติดกับผนังรังไข่แบบ axile placentation ผลแบบ capsule รูป subglobose ขนาดเล็ก แห้งแล้วแตก

นิเวศวิทยาและการกระจาย	เป็นวัชพืชขึ้นทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม
ประโยชน์	พืชใช้ประโยชน์อื่น ๆ
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ทั้งต้นตากแห้งทำไม้กวาด กวาดลานบ้าน

วงศ์ Meliaceae

Azadirachta indica var. *siamensis* Valetou สะเดา สะเลียม

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง ผลัดใบ สูงประมาณ 12-15 เมตร เปลือกสีเทาอมน้ำตาล เรือนยอดเป็นพุ่มกลมทึบ ใบเป็นใบประกอบแบบขนนก ออกสลับ ใบย่อยมี 7-9 คู่ รูปไข่แกมรูปหอก โคน 3-4x 4-8 เซนติเมตร ปลายใบเรียวแหลม โคนเบี้ยว ขอบใบจะไม่เป็นระเบียบ ดอกออกเป็นช่อขนาดใหญ่ แบบ panicle ตรงปลายกิ่ง ยาว 5-30 เซนติเมตร กลีบดอกสีขาวนวล มี 5 กลีบ เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1 เซนติเมตร เกสรตัวผู้มี 10 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior รังไข่มี 3 ช่อง ผลแบบ drupe รูปทรงกลมรี ครอบน้ำ ขนาด 1.5-2 เซนติเมตร ผิวบาง ผลแก่สีเหลือง ภายในมี 1 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบในป่าเบญจพรรณและป่าแดง มักขึ้นปะปนกับไม้ใหญ่ที่ชาวบ้านปลูก ขยายพันธุ์ด้วยเมล็ด
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม
ประโยชน์	พืชสมุนไพร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใบ ตำพอกหรือกินแก้ น้ำเหลืองเสีย แผลพุพอง ดอก ผล เปลือก แก่น และราก ต้มน้ำดื่มช่วยเจริญอาหาร

ตำราสมุนไพรไทย ใบ แก้โรคผิวหนัง น้ำเหลืองเสีย พุพอง บำรุงธาตุ ช่วยย่อยอาหาร ฆ่าแมลง ศัตรูพืช, ดอก แก้พิษโลหิต พิษกำเดา แก้ริดสีดวง คั้นในลำคอ, ผล บำรุงหัวใจให้เต้นปกติ ฆ่าแมลงศัตรูพืช เจริญอาหารและฆ่าพยาธิ แก้ริดสีดวง, แก่น รสขมฝาดเย็น แก้คลื่นไส้อาเจียน แก้ไข้จับสั่น ไข้ตัวร้อน บำรุงโลหิต บำรุงธาตุ, เปลือกต้นแก้ท้องเดิน มูกเลือด แก้ไข้, ราก แก้แน่นในอก แก้เสมหะจุกคอ เป็นต้น

วงศ์ Memecylaceae

Memecylon edule Roxb. จั้วดำ พลองเหมือด พลองดำ เหมียด เหมือดแอ

เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก สูงประมาณ 5 – 10 เมตร กิ่งอ่อนเป็นสีเหลือง ใบเป็นใบเดี่ยว ออกตรงกันข้าม ใบหนา สีเขียวเข้มเป็นมันรูปขอบขนาน ขนาด 2 – 4 x 4 – 6 เซนติเมตร ปลายใบแหลม เส้นแขนงใบด้านข้างไม่ปรากฏชัดเจน ดอกออกตามข้อเป็นกระจุก ดอกย่อยมี 4 กลีบ บานเกือบพร้อมกันทั้งต้น กลีบดอกสีม่วง ฐานรองดอกรูปประฆัง ผลเป็นผลสด รูปร่างค่อนข้างกลม เมื่อสุกมีสีม่วงดำ ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1 เซนติเมตร มีเนื้อบาง ๆ หุ้มเมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบตามป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง และป่าผสมผลัดใบ
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ผลสุก รับประทานได้ มีรสหวาน ยอดอ่อนกินเป็นผัก

วงศ์ Moraceae

Artocarpus heterophyllus Lamk. ขนุน

ไม้ยืนต้นขนาดใหญ่ ผลัดใบ สูงได้ถึง 20 เมตรหรือมากกว่า ทุกส่วนของต้นมียางขาว ใบเดี่ยว เรียงแบบ spiral ต้นกล่ามีใบอ่อนหยักเป็น lobes ส่วนใบแก่มีขอบใบเรียบหรืออาจมี lobes ใบรูป elliptic-obovate เนื้อใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ขนาด 3.5-12 x 5-25 เซนติเมตร ดอกช่อแบบ staminate spikes รูป cylindrical-oblong ออกเป็นช่อเดี่ยวๆหรือเป็นกลุ่ม ดอกย่อยเป็นดอกแยกเพศ อยู่บนต้นเดียวกัน มี syncarp ขนาด 25-30 x 30-100 เซนติเมตร ผลเป็นผลรวม มี perianth fleshy สีเหลือง มีเมล็ดจำนวนมาก ขนาด 1.5-2 x 2.5-3 เซนติเมตร สีครีม

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูกในบริเวณที่โปร่ง
ระยะเวลาการออกดอกและผล	ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนกรกฎาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	กินผลสุกเป็นผลไม้ ผลดิบใส่แกงหรือเป็นผักจิ้ม

Ficus hispida Linn. F. เตื่อปล้อง เตื่อป่อง เตื่อปล้อง ฮะกอ

เป็นไม้ยืนต้นขนาดใหญ่สูงประมาณ 10 – 20 เมตร เปลือกสีเทาอ่อนข้างเรียบ มีน้ำยางสีขาว ผลัดใบ กิ่งแก่มีสีน้ำตาลและมีขนปกคลุม ใบเป็นใบเดี่ยว ออกแบบสลับ รูปไข่แกมขอบขนาน หรือรูปขอบขนานแกมไข่กลับ ขนาด 6 – 10 x 12 – 20 เซนติเมตร ผิวใบสาบมือ ดอกเป็นดอกช่อ เจริญอยู่ในฐานรองดอก ออกตามกิ่งและลำต้น ดอกย่อยแยกเพศอยู่บนต้นเดียวกัน สี

ชมพูอ่อน เกสรตัวผู้มี 1 – 3 อัน เกสรตัวเมีย รังไข่มี 1 carpel ผลมีสีเขียวอ่อน รูปลูกข่างคว่ำ เส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 3 – 4 เซนติเมตร ออกเป็นกระจุกตามกิ่งและลำต้น

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบทั่วไปตามชายป่าที่ใกล้ลำห้วย
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน ติดผลเดือนกรกฎาคมถึงตุลาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ผลสุก รับประทานเป็นผลไม้ มีรสฝาดเล็กน้อย หรือนำใบอ่อนมาทำห่อหมกแทนใบยอและใช้เป็นผักจิ้มน้ำพริกได้

Ficus virens Ait. ผักเลือด ผักอี เลียบ ไฮ ผักเหือด ผักเหือก

เป็นไม้ยืนต้น อยู่ในจำพวกไทรชนิดหนึ่ง สูง 8–15 เมตร เป็นไม้ผลัดใบ ใบเดี่ยวออกแบบสลับ ใบอ่อนมีสีชมพู ใบแก่สีเขียว เห็นเส้นแขนงใบชัดเจน ขนาด 5–8 x 9–16 เซนติเมตร ขอบใบเรียบ ดอกออกเป็นช่อ ตามกิ่งและลำต้น ดอกย่อยแยกเพศ ดอกตัวผู้มีเกสร 1–3 อัน สีขาว ผล เป็นผลรวม ตอนผลอ่อนมีสีขาวนวลถึงเขียว ผลสุกมีสีดำ รูปร่างกลมมน ออกตามกิ่ง เป็นกลุ่มหนาแน่น

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบขึ้นตามป่าเบญจพรรณ ป่าดิบแล้ง และป่าผสมผลัดใบ
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใบอ่อนยอดอ่อน สามารถนำมาประกอบอาหารได้ เช่น ผัด แกงกะทิ หรือ เป็นผักจิ้มน้ำพริก มีวางขายในตลาดทั่วไป

วงศ์ Myrsinaceae

Ardisia elliptica Thunb. ดินจ้ำ

เป็นไม้พุ่มเตี้ย ลำต้นสูงประมาณ 2 – 6 เมตร ยอดอ่อนมีสีเขียวอมชมพู ใบเป็นใบเดี่ยว ออกแบบสลับ รูปวงรีแกมใบหอก ขอบใบหยักโค้งขนาด 2 – 3 x 5 – 8 เซนติเมตร แผ่นใบเรียบเป็นมัน ดอกสีขาวแกมชมพู ออกเป็นช่อตอนปลายกิ่ง เกสรตัวผู้มีจำนวนมาก รังไข่มี 1 ผลเป็นผลสดแบบ drupe รูปกลม ขนาดเล็ก มีเมล็ดเดียว

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบทั่วไปในป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณทั่วไป
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนมิถุนายน

ประโยชน์	ติดผลเดือนมิถุนายนถึงกรกฎาคม พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใบอ่อนและยอดอ่อนใช้เป็นผักจิ้มได้สด มีรสฝาดเล็กน้อย

วงศ์ Myrtaceae

Psidium guajava Linn. ฝรั่ง

ไม้ยืนต้น สูง 3-6 เมตร เปลือกต้นแตกเป็นแผ่นๆ ผิวเกลี้ยง ใบเดี่ยว เรียงแบบตรงข้าม รูป oblong-elliptic ขนาด 4-6 x 10-15 เซนติเมตร โคนใบแบบ cuneate ขอบใบเรียบ ปลายใบ acute แผ่นใบด้านล่างเห็นเส้นใบชัดเจน ดอกช่อแบบ cyme ออกที่ซอกใบ มีดอกย่อย 2-3 ดอก กลีบเลี้ยง และกลีบดอกอย่างละ 5 กลีบ กลีบดอกสีขาว เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior ภายในแบ่งเป็น 4-5 locules มี ovule จำนวนมาก ผลแบบ berry รูป globose-ovoid เมล็ดจำนวนมาก รูปร่างกลม

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก ในที่โปร่ง
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	กินผลสด

Eugenia cumini (Linn.) Druce หน่า หน่าขึ้นนก

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ ทรงพุ่มแน่นทึบ เรือนยอดแผ่กว้าง ใบเดี่ยวเรียงแบบตรงกันข้าม ขนาด 4 – 7 x 8 – 12 เซนติเมตร ใบเหนียวหนา ผิวใบเป็นมัน และมีกลิ่นหอมของน้ำมันหอมระเหย โคนใบสอบ ขอบใบเรียบ ปลายใบแหลม ดอกมีสีขาวนวล ออกเป็นกระจุก ตามกิ่งย่อยเหนือตามรอยแผลใบ เกสรตัวผู้จำนวนมากเป็นกระจุกคล้ายดอกชมพู เกสรตัวเมียมีที่ตั้งรังไข่แบบ inferior รังไข่มี 2 ช่อง ผลสดแบบ drupe รูปไข่ ขนาด 1 – 1.5 เซนติเมตร ผิวของผลยังไม่สุกมีสีเขียวมัน เมื่อสุกสีม่วงแดงถึงม่วงดำ ภายในมี 1 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบขึ้นทั่วไปตามป่าเบญจพรรณทั่วไป และป่าดิบแล้ง
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนธันวาคมเดือนมกราคม ผลแก่เดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ผลสุกรับประทานเป็นผลไม้ มีรสหวานอมฝาดพบวางขายในตลาด

วงศ์ Opiliaceae

Melientha suavis Pierre ฝักหวานป่า

เป็นพรรณไม้ยืนต้น สูงประมาณ 6 – 15 เมตร ใบเป็นใบเดี่ยว ออกสลับในระนาบเดียวกัน แผ่นใบรูปรีถึงรูปไข่ ขนาด 2.5 – 5.0 x 6 – 12 เซนติเมตร ปลายใบทู่หรือเป็นติ่งแหลมโคนใบสอบแคบ ดอก สีเขียวอ่อน ขนาดเล็ก ออกเป็นช่อตามลำต้นและกิ่งขอบใบเรียบ บางครั้งตามซอกใบ กลีบดอกมี 4 – 6 กลีบ กลีบเลี้ยงมี 4 – 6 กลีบ เกสรตัวผู้มี 4 – 6 อัน รังไข่มี 1 ช่อง เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ผล ผลสดแบบ drupe รูปรีแกมรูปไข่ ขนาด 1.5 – 1.7 x 2.3 – 3.0 เซนติเมตร เมื่อสุกมีสีเหลือง

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบในป่าเบญจพรรณและในป่าเต็งรังจะแตกยอดอ่อน ประมาณเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนพฤษภาคม

ระยะเวลาการออกดอก

ผลสุกระหว่างเดือนเมษายน-มิถุนายน

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ผลสดรับประทานได้มีรสหวานหรือจะต้มให้สุกก่อน

สามารถกินได้ทั้งผล ยอดอ่อนกินได้เช่น ผัดหรือแกงกับเนื้อสัตว์แต่ต้องทำให้สุกเสียก่อน หากกินสด ๆ จะมีกลิ่นเหม็นเขียวเล็กน้อย

วงศ์ Piperaceae

Piper sp.

ไม้พุ่มเถา มีลำต้นขึ้นเลื้อยพัน บริเวณข้อมีรากสำหรับใช้ยึดเกาะ ใบเดี่ยว เรียงตัวแบบสลับ รูป ovate ขนาด 3-5 x 7-11 เซนติเมตร โคนใบแบบ obtuse ขอบใบเรียบ ปลายใบ acuminate เส้นใบที่อยู่ด้านท้องใบมีขนสั้นปกคลุม ดอกช่อแบบ spike สีขาว ออกจากซอกใบ ก้านช่อดอก ยาว 0.5-1.5 เซนติเมตร แกนช่อดอกยาว 1-2 เซนติเมตร ดอกย่อย แยกเพศ อยู่ต่างต้นกัน ดอกตัวผู้สีขาว มีเกสรตัวผู้สั้น ดอกตัวเมียมีรังไข่ติดกับฐานรองดอกแบบ sessile ยอดเกสรตัวเมียแยกเป็น 3-4 แฉก ผลแบบ berry มีใบประดับรองรับไว้ รูป obovoid ผลสุกสีดำ

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูกในสวนหรือขึ้นบริเวณที่ค่อนข้างชื้น

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใบหรือยอดอ่อนใส่แกง

Piper nigrum Linn. พริกไทย พริกน้อย โฉ่วเจีย

เป็นไม้เถาเนื้อแข็ง มีรากออกบริเวณข้อเพื่อใช้ยึดเกาะ ข้อโป่งนูน ต้นตัวผู้และต้นตัวเมียจะอยู่ต่างต้นกัน ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงสลับรูปไข่ ขนาด 5-8 x 8-11 เซนติเมตร ปลายใบแหลม ขอบใบเรียบ มีเส้นใบนูน ดอก ออกเป็นช่อแบบ spikes บริเวณซอกใบ ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ สีขาวแกมเขียวยาวประมาณ 10 เซนติเมตร ผลเป็นผลสดแบบ drupe รูปร่างกลม จัดเรียงตัวแน่นอยู่บนแกน ผลอ่อนสีเขียวเมื่อสุกสีแดง ภายในจะมีเมล็ดกลมเป็นสีขาวนวล

นิเวศวิทยาและการกระจาย พืชชนิดนี้มีปลูกกันทั่ว ๆ ไป ในประเทศที่มีอากาศร้อน เช่น บราซิล ใต้หวัน มาเลเซีย และในประเทศไทยมีปลูกกันมากที่จังหวัดจันทบุรี

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกตลอดทั้งปี

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ผลแก่เป็นเครื่องเทศ ใช้แต่งกลิ่นรส ใช้ใส่ในอาหาร

ประเภทต่าง ๆ รสเผ็ด และมีกลิ่นฉุนส่วนมากมีขายในท้องตลาด

วงศ์ Plantaginaceae

Plantago major Linn. หญ้าเอ็นยืด ผักกาดน้ำ หมอน้อย ชีแต่เข้า

พืชล้มลุก สูง 30-50 เซนติเมตร ลำต้นสั้นติดดิน ใบเป็นใบเดี่ยว ออกเป็นกระจุก รูปไข่กลับ ขนาด 12-16 x 20-30 เซนติเมตร ก้านใบยาวเท่ากับแผ่นใบ ขอบใบเรียบ ดอก เป็นดอกช่อ แบบ spikes ออกจากโคนต้น ทางข้อตั้งตรง ดอกย่อยขนาดเล็ก มีสีเขียวแกมน้ำตาล กลีบเลี้ยงมีหัยกลีบ 4 แฉก เกสรตัวผู้มี 4 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior มี 2 carpel ผลเป็นผลแห้ง แตกได้ มี 4-21 เมล็ด สีดำ

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบทั่วไปในป่าดิบชื้น ดิบแล้ง และป่าดิบเขา ชอบขึ้นในป่าที่พืชชั้นล่างโล่งเตียน

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกตลอดทั้งปี

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ยอดอ่อนและใบอ่อน นิยมใช้จิ้มน้ำพริกได้สด ๆ หรือนำ

มาเป็นผักเคียงกับยำชนิดต่างๆ

วงศ์ Plumbaginaceae

Plumbago indica Linn. เจตมูลเพลิงแดง*(P. rosea* Linn.)

พืชล้มลุก สูง 60-150 เซนติเมตร ลำต้นแตกกิ่งก้านมาก ใบเดี่ยว เรียงแบบ spiral ติดแบบ sessile รูป oblong ขนาด 2-5 x 5-11 เซนติเมตร ผิวด้านล่างมีจุดสีเทา ซึ่งได้จากการขับ calcium carbonate ออกมา ดอกช่อแบบ raceme ออกที่ปลายยอดและปลายกิ่ง ดอกย่อยติดแบบ sessile กลีบเลี้ยงสีแดง โคนกลีบเชื่อมกัน ปลายแยกเป็น 5 กลีบ มีขนที่มีต่อมปกคลุม กลีบดอกสีแดงเชื่อมกันเป็นรูปปากแตร เกสรตัวผู้ 5 อัน แยกกันเป็นอิสระ อับเรณูรูป linear เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior รูป ovoid-oblong ภายในมี 1 locule มี 1 ovule ก้านช่ยอดเกสรตัวเมียมี 1 อัน ยอดเกสรตัวเมียแยกเป็น 5 แฉก ส่วนฐานของก้านช่ยอดเกสรตัวเมีย มีขนสั้นๆปกคลุม ผลแห้งเปลือกบาง มีขน

นิเวศวิทยาและการกระจาย

เป็นไม้ชอบอยู่ที่ชื้น มีร่มรำไร พืชปลูก

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม

ประโยชน์

พืชสมุนไพร ดองเหล้าดื่มบำรุงกำลัง

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

รากและใบ ต้มน้ำดื่มรักษาอาการปัสสาวะขัด

เจริญอาหาร และบำรุงกำลัง

ตำราสมุนไพรไทย รากใช้เป็นยาขับประจำเดือน กระจายลม บำรุงธาตุ รักษาโรคริดสีดวงทวาร พบว่ามีสาร plumbagin ซึ่งมีฤทธิ์กระตุ้นการบีบตัวของมดลูก และถ้าได้ช่วยให้มีการหลั่งน้ำย่อยเพิ่มขึ้น เพิ่มความอยากอาหาร แต่ควรระวังในการใช้เนื่องจาก plumbagin ระคายเคืองต่อทางเดินอาหาร และอาจเป็นพิษได้ นอกจากนี้ยังใช้แก้ปวดข้อ ขับพยาธิ ทาแก้กลากเกลื้อน ระวังอาการปวดฟัน และแก้ท้องร่วง โดยการต้มน้ำแล้วดื่มกิน, ใบรักษาอาการปัสสาวะขัด

Plumbago zeylanica Linn. เจตมูลเพลิงขาว ปิดปิวขาว

เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูงประมาณ 2-3 เมตร แตกกิ่งก้านสาขารอบ ๆ ต้นมากมาย กิ่งอ่อนมีร่องเหลี่ยม ใบเป็นใบเดี่ยว ออกสลับตามข้อต้น รูปไข่ ขนาด 3-5 x 8-11 เซนติเมตร ปลายใบแหลม โคนใบมน ขอบใบเรียบเป็นคลื่นเล็กน้อย ดอกเป็นดอกช่อแบบ spike ออกที่ปลายยอด ปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงมี 5 กลีบ เป็นหลอดเล็กและมีต่อมน้ำเหนียว ๆ กลีบดอกมี 5 กลีบ เป็นหลอดเล็กสีขาว รูปไข่ขนาด 2-4 x 3-6 มิลลิเมตร เกสรตัวผู้ 5 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior มีรังไข่ 1 ช่อง ผลเป็นแบบ achene เมื่อแก่จะแตกออกจากกัน มีเมล็ดจำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

เป็นไม้ชอบอยู่ที่ชื้น มีร่มรำไร พืชปลูก

ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนมกราคม
ประโยชน์	พืชสมุนไพร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใบและรากต้มน้ำให้ผู้หญิงกินแก้ประจำเดือนไม่ปกติ และเป็นยาขับพยาธิ รักษาไข้มาลาเรีย รากตำทาแก้โรคผิวหนัง กลากเกลื้อน

ตำราสมุนไพรไทย รากใช้เป็นยาขับพยาธิ ขับประจำเดือน ทาแก้กลากเกลื้อนและแก้ปวดข้อ นำเนื้อหุ้ม 60 กรัมและรากแห้ง 30 กรัม มาต้มดื่ม เป็นยาขับประจำประจำเดือน รากสดตำละเอียดผสมกับเหล้าหรือน้ำดื่ม เพื่อรักษาโรคกลากเกลื้อน, ใบ นำมาตำพอกแก้ฟกช้ำหรือฝีบวม และใช้แก้โรคมมาลาเรีย (หญิงมีครรภ์ห้ามรับประทานเป็นอันตราย เพราะรากมีสารบางชนิดเหมือน ๆ กับเจตมูลเพลิงแดง ซึ่งทำให้แท้งได้)

วงศ์ Polygonaceae

Polygonum odoratum Linn. ผักไผ่

พืชล้มลุก เห็นข้อปล้องชัดเจน มีลำต้นทอดเลื้อยไปตามพื้นดิน สูง 20-25 เซนติเมตร มีรากงอกออกจากข้อ ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ หูใบมีเยื่อบางๆ อยู่ที่โคนก้านใบเรียกว่า ochrea ใบรูป linear-lanceolate ขนาด 1.5-2 x 3-4 เซนติเมตร โคนใบ cuneate ขอบใบเรียบหรือหยักแบบ undulate ปลายใบแบบ acute มีดอกช่อแบบ spike ออกที่ปลายยอด ดอกย่อย สมบูรณ์เพศ ทรงดอกแบบ actinomorphic มี perianth 5 กลีบ เชื่อมกันบริเวณโคนกลีบ สีชมพูอ่อน-สีขาว เกสรตัวผู้ 6-9 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 1 locule ผลแบบ achene รูปสามเหลี่ยม เมล็ดมี endosperm

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก ในสวนครัว

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนธันวาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ยอดอ่อนกินเป็นผักสดกับลาบ

วงศ์ Rhamnaceae

Zizyphus mauritiana Lamk. พุทรา พุดชา หมากกะทัน

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูงประมาณ 4-8 เมตร ลำต้นกลม แตกกิ่งทแยงขึ้นจากลำต้น แตกกระโดงใหม่จากโคนต้น มีหนามทั่วไป ใบเป็นใบเดี่ยวรูปกลมยาวและ ยาวรีบ้างคล้าย ๆ กัน ขนาด 2-3 x 2-4 เซนติเมตร หลังใบเป็นสีเขียวเข้ม โคนใบกลมมน ขอบใบเรียบ ปลายใบมน ดอก

ออกเป็นกระจุกที่ข้อประมาณ 10-12 ดอก สีขาวอมเขียวเป็นดอกสมบูรณ์เพศ เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ half inferior มี 2 carpel ผลรูปทรงกลมบ้างยาวบ้าง ในตอนแรกจะเป็นสีเขียว เมื่อแก่จะเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลอ่อน และเมื่อสุกงอมผลจะเขียว ผิวขรุขระ เปลือกนอกบาง เนื้อในสีขาวอมเหลือง

นิเวศวิทยาและการกระจาย พบในบริเวณป่าทุกประเภท โดยเฉพาะที่แห้งแล้ง

ระยะเวลาการออกดอก ออกดอกระหว่างเดือนสิงหาคมถึงเดือนตุลาคม และติดผลระหว่างเดือนกันยายนถึงเดือนธันวาคม

ประโยชน์ พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ ผลมีรสเปรี้ยวอมหวานมีรสฝาดเล็กน้อย ใช้รับประทานเป็นผลไม้

วงศ์ Rubiaceae

Gardenia erythroclada Kurz. มะคังแดง จาก่าขาว ตะลุมพุกแดง ชันยอด ตุมกาแดง มุยแดง (*Diocercis erythroclada* (Kurz) Tirveng.)

ไม้ยืนต้นสูงประมาณ 6-12 เมตร ลำต้นและกิ่งมีสีน้ำตาลแดง โคนต้นหงิกงอและมีหนามโดยรอบ ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามรูปร่างรีหรือรูปไข่กลับ ขนาดใบ 8-15x15-22 เซนติเมตร ปลายใบมน โคนใบสอบ ขอบใบเรียบ ผิวใบมีขนทั้ง 2 ด้าน มีหูใบอยู่ระหว่างก้านใบ ดอก เป็นดอกช่อ ออกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง กลีบดอกมี 5 กลีบ สีเหลืองแกมเขียว รังไข่แบบ superior รังไข่มี 1 ช่อง ผลเป็นผลสดรูปกระสวย มีเหลี่ยมหลายเหลี่ยม แต่ไม่ลึก มีกลีบเลี้ยงติดที่ปลายผล 3-4 กลีบ

นิเวศวิทยาและการกระจาย พบในป่าเบญจพรรณทั่วไป ป่าแดง ป่าเต็งรัง

ระยะเวลาการออกดอก ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมิถุนายน ติดผลระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกันยายน

ประโยชน์ พืชสมุนไพร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ ทั้งต้น หรือเปลือกต้น ต้มน้ำดื่ม รักษาโรคไต และแก้

อาการปวดท้อง

ตำราสมุนไพรไทย ต้น ต้มน้ำดื่ม แก้อาการเลือดลมเดินไม่ปกติ ผสมกับหัวยาข้าวเย็นแก้ไตพิการ

ปวดท้อง เปลือกต้น ตำพอกแผลสด ห้ามเลือด

Gardenia sootepensis Hutch. คำมอกหลวง ไซ้เนา คำมอกช้าง ผ่าด้าม แผลงหอมไก่

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลาง สูง 7-15 เมตร เปลือกลำต้นเป็นร่องทั่วไป มีน้ำยางสีเหลือง ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีขอบขนานแกมไข่กลับหรือรูปไข่กลับขนาด 12-18 x 22-30 เซนติเมตร มีหูใบแบบ interpetiolar stipule อยู่ระหว่างก้านใบ โคนใบมน ขอบใบเรียบ ปลายใบแหลม ดอกเป็นดอกเดี่ยว ออกดอกที่ซอกใบ กลีบดอกสีขาวนวล เมื่อบานแล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลืองสด มีกลิ่นหอม รังไข่มี 1 ช่อง ผลเป็นผลสดแบบ drupe ขนาด 1.8-2.5 x 2.2-2.4 เซนติเมตร มี 1 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบในป่าเบญจพรรณและป่าดิบชื้นทางภาคเหนือ

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนมิถุนายน ติดผล

ระหว่างเดือนเมษายนถึงกรกฎาคม

ประโยชน์

พืชสมุนไพร พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

เมล็ด นำมาต้มเอาน้ำสระผม ข่าเหา ใบอ่อน ยอดอ่อน

นำมาประกอบอาหาร เช่น ผัด แกง และ นำมาต้มจิ้มน้ำพริกได้

ตำราสมุนไพรไทย เมล็ด ต้มน้ำเป็นยาสระผม ข่าเหา

Wendlandia tinctoria A.DC. แข็งกวางดง แข็งฟ่าน มันปลา

เป็นไม้ยืนต้นขนาดเล็ก สูงประมาณ 3-5 เมตร ใบเป็นใบเดี่ยว ออกแบบตรงข้าม รูปรี หรือรูปไข่ ขนาด 5-6 x 7-8 เซนติเมตร โคนใบสอบแคบ ปลายใบแหลม เห็นเส้นใบย่อย ชัดเจน มีขนสั้นสีขาวปกคลุม ขอบใบเรียบ ดอก มีขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงรูปถ้วยสั้น ๆ สีเขียว กลีบดอกเชื่อมติดกันเป็นหลอด สีขาว รังไข่มี 2-3 ช่อง ผลเป็นผลแห้ง รูปทรงกลม แตกได้ตามพู มีเมล็ดจำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบตามป่าผลัดใบ หรือป่าเบญจพรรณ

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนมีนาคม ติดผล

ระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใบอ่อน ยอดอ่อนใช้ รับประทานเป็นผักต้มจิ้มน้ำพริก

วงศ์ Rutaceae

Citrus aurantifolia Swing. มะนาว

ไม้ยืนต้นขนาดเล็ก สูง 2-5 เมตร ลำต้นมีหนามแบบ thorn ปกคลุม ใบประกอบแบบ unifoliate เรียงแบบสลับ รูป ovate-elliptic ขนาด 2-3 x 3-5 เซนติเมตร มีข้อต่อ (joint) เชื่อมติดกับก้านใบ ขอบใบหยักเล็กน้อย แผ่นใบมี pellucid-dotted เป็นจุดใส ดอกช่อแบบ cyme ออกที่ซอกใบ

ใกล้ปลายกิ่ง ดอกย่อยมีกลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว เรียงแบบ imbricate เกสรตัวผู้จำนวนมาก เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี locule จำนวนมาก ผลแบบ hesperidium รูป globose ผิวเรียบ pericarp มี oil glands จำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย   พืชปลูก ในสวน

ระยะเวลาการออกดอก   ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม

ประโยชน์   พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้   ใช้ผลปรุงอาหาร

Citrus maxima Merr. ส้มโอ

ไม้ยืนต้น สูง 5-10 เมตร ลำต้นและกิ่งมีหนามแบบ thorn กระจายอยู่ทั่วไป ใบประกอบแบบ unifoliate เรียงแบบสลับ รูป obovate ขนาด 4-6 x 8-12 เซนติเมตร ขอบใบเรียบ มีรอยต่อ (joint) เชื่อมติดกับก้านใบที่แผ่เป็นปีก รูปร่างคล้ายใบ แต่ขนาดเล็กกว่า ดอกช่อแบบ cyme ออกตามซอกใบ ตอนปลายกิ่ง ดอกย่อยมีกลีบเลี้ยง 4-5 กลีบ ติดกันเป็นรูปถ้วย กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว รูป oblong เกสรตัวผู้จำนวนมาก เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี locule จำนวนมาก ผลแบบ hesperidium ขนาดใหญ่ รูป globose ผิวเรียบ pericarp มี oil glands จำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย   พืชปลูก ในสวน

ระยะเวลาการออกดอก   ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน

ประโยชน์   พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้   ผลกินเป็นผลไม้

วงศ์ Sapindaceae

Euphoria longan Lour. ลำไย

ไม้ยืนต้น สูงประมาณ 5-7 เมตร กิ่งและลำต้นมีขนรูปดาวปกคลุมทั่วไป ใบประกอบแบบ paripinnate เรียงแบบ spiral มีใบย่อย 6-10 ใบ รูป oblong-lanceolate ขนาด 3-4 x 8-10 เซนติเมตร โคนใบสอบ ขอบใบเรียบ ปลายใบ acute เนื้อใบเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ดอกช่อแบบ panicle ออกที่ปลายยอดและซอกใบ ดอกย่อยขนาดเล็ก มีกลีบเลี้ยง 5 กลีบ เรียงแบบ imbricate กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว มีฐานรองดอกแบบ disc รูปวงแหวน เกสรตัวผู้มี 8 อัน เกสรตัวเมียมี รังไข่แบบ superior ภายในมี 1 locule มี 1 ovule ผลแบบ drupe รูป globose มี 1 เมล็ด สีดำ-น้ำตาล เป็นมันวาว มี aril สีขาวหุ้มเมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก ในสวน
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน
ประโยชน์	พืชอาหาร พืชเศรษฐกิจ
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	กินผลสุก และจำหน่ายผล

Lepisanthes rubiginosa (Roxb.) Leenh. มะหวด กะขำ กำจำ กำขำ

เป็นไม้พุ่ม สูงประมาณ 3 – 8 เมตร เปลือกลำต้นสีน้ำตาล กิ่งก้านมีขนละเอียดปกคลุม ใบเป็นใบประกอบแบบขนนกชั้นเดียว ออกแบบสลับ ใบย่อยออกตรงกันข้าม ใบรูปไข่ถึงรูปขอบขนาน ขนาด 1.5 – 8 x 3 – 20 เซนติเมตร ปลายใบแหลมก้านใบยาว 2 – 3 มิลลิเมตร มีขนสีน้ำตาลปกคลุมตามแผ่นใบและก้านใบ ดอกเป็นดอกช่อแบบ Panicle ออกที่ปลายกิ่งหรือซอกใบ โกล่ปลายยอด กลีบดอกสีขาว ดอกย่อยมีขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงและกลีบดอกมี 5 กลีบเท่ากัน เกสรตัวผู้มี 8 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior มี 3 carpel ผลเป็นผลสดแบบ drupe รูปไข่ หรือ กลม เมื่อสุกจะมีสีแดง มี 1 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบได้ตามป่าเบญจพรรณ และป่าละเมาะ
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกตั้งแต่เดือนมีนาคมถึงเมษายน และติดผลตั้งแต่เดือนพฤษภาคมถึงมิถุนายน
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ผลสุกมีแดงดำเนื้อนุ่มเมล็ดอ่อนนุ่มรับผลสดมีรสหวานปนฝาด

Schleichera oleosa Merr. ตะคร้อ ค้อ กาช้อ คอส้ม มะเคาะ มะจัก บั้นโจง

เป็นไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงขนาดใหญ่ สูง 15 – 25 เมตร ทรงพุ่มกลมทึบ เปลือกต้นสีน้ำตาลปนเทา แตกเป็นสะเก็ดเล็ก ๆ ใบ เป็นใบประกอบชั้นเดียว ใบย่อยรูปไข่แกมขอบขนานหรือรูปรีค่อนข้างเบี้ยว ขนาด 3 - 5 x 8 – 12 เซนติเมตร โคนใบสอบถึงกว้าง ปลายใบกว้างจน มีติ่งแหลม ขอบใบหยัก เป็นคลื่นเล็กน้อย ดอก ออกเป็นช่อยาว ลักษณะห้อยลง ดอกย่อยขนาดเล็กสีเหลืองอ่อน กลีบเลี้ยง 4 – 6 กลีบ ไม่มีกลีบดอก เกสรตัวผู้ 5 – 6 อัน รังไข่มี 3 – 4 locules ดอกแยกเพศ ผลสดรูปทรงกลมรี เนื้อผลเกิดจากส่วนของเมล็ด เรียกว่า aril มีสีเหลืองส้ม ชุ่มน้ำ มี 1 เมล็ด รูปว่างกลม สีดำ

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พบทั่วไปในป่าเบญจพรรณ
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือน พฤษภาคม ติดผลระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงกรกฎาคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ผลสุก รับประทานสด มีรสเปรี้ยว

วงศ์ Saururaceae

Houttuynia cordata Thunb. คาวตอง คาวทอง พลุคาว ผักก้านตอง ผักเข้าตอง พลุแก

พืชล้มลุกเลื้อยขนาดเล็กสูงประมาณ 15 – 30 เซนติเมตร มีรากแตกออกตามข้อ ทั้งต้นมีกลิ่นคาวคล้ายกลิ่นคาวปลา ใบ เป็นใบเดี่ยว เรียงสลับรูปหัวใจ ขนาด 4 – 6 x 6 – 10 เซนติเมตร ก้านใบยาว ส่วนโคนแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ดอกเป็นดอกช่อ ออกตรงปลายยอด มีใบประดับสีขาว 4 ใบที่โคนช่อดอกย่อยขนาดเล็ก ไม่มีกลีบดอก และก้านดอก เกสรตัวผู้มี 3 อัน รังไข่มี 1 ช่อง ผลเป็นผลแห้ง แตกได้ มีขนาดเล็ก เมล็ดมีจำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พบได้ทั่วไปในป่าเบญจพรรณ ป่าเต็งรัง และป่าแดง โดยจะพบขึ้นพันไม้อื่นตามบริเวณที่ชื้น ๆ ตามหมู่บ้านปลูกไว้บริเวณเป็นผักสวนครัว

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกตลอดปี

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ยอดอ่อนใบอ่อนนำมาประกอบอาหารเช่น ผัด แกง หรือ

นำใบสด ๆ ใช้เป็นผักจิ้มน้ำพริกหรือกิน กับลาบ

วงศ์ Schizaeaceae

Lygodium sp. ย่านลิเภา

เป็นเฟินชนิดหนึ่ง มีลำต้น เลื้อยเกาะพันต้นไม้อื่น มีลำต้นแท้จริงเป็นแบบ rhizome อยู่ใต้ดิน ใบประกอบเรียงแบบสลับรูป ovate ขนาด 1-3 x 2-4 เซนติเมตร ขอบใบหยักไม่เท่ากัน มี spore อยู่ที่ขอบใบด้านท้องใบ

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชป่า พบในป่าเบญจพรรณ

ระยะเวลาการออกดอก

สปอร์ออกตลอดปี

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ยอดอ่อนลวกเป็นผักจิ้ม

วงศ์ Solanaceae

Capsicum frutescens Linn. พริก

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 50-120 เซนติเมตร ใบเดี่ยว เรียงแบบ spiral เป็นกระจุกอยู่บริเวณปลายกิ่ง รูป ovate-oblong-lanceolate ขนาด 1-5.5 x 1.5-10 เซนติเมตร โคนใบ cuneate ขอบใบเรียบหรือหยักเป็นคลื่น ปลายใบ acuminate ดอกออกเดี่ยวๆหรือเป็นช่อที่บริเวณซอกใบ ดอกย่อยมีขนาดเล็ก กลีบเลี้ยงเป็นรูปถ้วย กลีบดอกสีขาวอมเขียวอ่อน มี 5 กลีบ เชื่อมกันเป็นหลอดสั้นๆ รูป rotate ปลายแยกเป็น 5 lobes เรียงแบบ valvate กลีบดอกบางย่น เกสรตัวผู้ 5 อัน ติดอยู่ที่ปลายหลอดของกลีบดอก เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 2 locules มี ovule จำนวนมาก ติดกับผนังรังไข่แบบ axile placentation ผลแบบ berry รูปทรงกระบอกหัวท้ายเรียว ขนาดแตกต่างกัน pericarp เหนียว สีเขียวเมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีแดง เมล็ดจำนวนมาก รูปร่างแบน

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก สวนครัว

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนพฤษภาคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ผลประกอบอาหาร

Lycopersicon esculentum Mill. มะเขือเทศ

พืชล้มลุกกิ่งพุ่มเตี้ย สูง 50-150 เซนติเมตร ตามลำต้นมีขนแบบ pubescent ปกคลุมทั่วไป ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูป ovate ขนาด 2.5-3 x 4-6 เซนติเมตร โคนใบกว้าง ขอบใบหยักเป็น lobe แบบ pinnatifid ปลายใบ acute ดอกออกเดี่ยว ๆหรือเป็นดอกช่อแบบ panicle กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกัน ปลายแยก 5 แฉก ติดอยู่แบบ persistent กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอดสั้นๆ รูป rotate ปลายแยกเป็น 5 lobes สีเหลืองอ่อน เกสรตัวผู้มี 5 อัน มีอับเรณูเชื่อมกัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 2 locules มี ovule จำนวนมาก ติดกับผนังรังไข่แบบ axile placentation ก้านชูยอดเกสรตัวเมียรูปร่าง filiform ยอดเกสรตัวเมียแบบ capitate ผลแบบ berry รูป globose-oblong เมล็ดจำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก สวนครัว

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนมีนาคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ผลประกอบอาหาร

Solanum nigrum Linn. มะแว้งนง

พืชรัดมลูก สูง 40-100 เซนติเมตร ลำต้นเป็นร่องตามแนวยาว ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูป ovate-oblong หรือ oblong-lanceolate ขนาด 6-8 x 10-16 เซนติเมตร ดอกช่อแบบ raceme ในแต่ละช่อดอกมีดอกย่อย 2-20 ดอก ดอกย่อยมีกลีบเลี้ยง 5 กลีบ กลีบดอก 5 กลีบ สีขาว รูป oblong มีขนปกคลุมหนาแน่น เกสรตัวผู้มี 5 อัน ก้านชูอับเรณูสั้น อับเรณูแตกตามรูด้านบน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 2 locules มี ovule จำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรตัวเมียรูปร่าง filiform ผลแบบ berry รูป globose ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 0.4-0.8 เซนติเมตร สีเขียว เมื่อแก่จะมีสีม่วง-ดำ เมล็ดมีจำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชรัดม เป็นวัชพืชรัดมขึ้นทั่วไปในบริเวณหมู่บ้าน

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ถึงเดือนเมษายน

ประโยชน์

พืชรัดม

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ผลและยอดอ่อนใส่แกงหรือเป็นผักจิ้ม

Solanum torvum Linn. มะเขือพวง

ไม้พุ่มขนาดกลาง สูง 1-2 เมตร ลำต้นมีขนนุ่มสั้นๆ สีขาวปกคลุม ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูป oval-ovate-elliptic ขนาด 5-30 x 13-25 เซนติเมตร โคนใบโค้งมน ขอบใบเรียบหรือหยักเป็นคลื่นแบบ undulate ปลายใบ acute ดอกช่อแบบ cyme ก้านช่อดอกสั้นหรือติดแบบ sessile มีดอกย่อยจำนวนมาก ก้านดอกย่อยมีขนที่เป็นต่อมปกคลุมหนาแน่น และอาจพบขนรูปดาวด้วย กลีบเลี้ยงเชื่อมกันที่โคนกลีบ ปลายแยกเป็น 5 แฉก ยาว 4-6 มิลลิเมตร มีขนรูปดาวปกคลุม กลีบดอกเชื่อมกันที่โคนกลีบ ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูป rotate สีขาว ตรงกลางดอกเห็นสีเหลืองของเกสรตัวผู้ชัดเจน เกสรตัวผู้มี 5 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก ก้านชูอับเรณูอยู่อิสระจากกัน มีอับเรณูเชื่อมกัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior บริเวณที่ติดกับก้านชูยอดเกสรตัวเมีย มีขนที่เป็นต่อมขนาดเล็ก ๆ ปกคลุม ภายในมี 2 carpels มี 2 locules มี ovules จำนวนมาก ผลแบบ berry รูป globose ขนาด 1-1.5 เซนติเมตร เมล็ดมีจำนวนมาก รูปร่างกลมค่อนข้างแบน

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชรัดม สวนครัว

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม

ประโยชน์

พืชรัดม

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ผลต้มเป็นผักจิ้มหรือใส่แกง

Solanum xanthocarpum Schrad & Wendl. มะเขือขึ้น

พืชล้มลุกกิ่งไม้พุ่ม สูง 60-150 เมตร มีขนแบบ pubescent และหนามปกคลุมตามลำต้น ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูป ovate-oblong ขนาด 4-7 x 5-8 เซนติเมตร โคนใบ broadly rounded-truncate ขอบใบหยักเป็น lobes กว้าง ๆ ปลายใบ acute ผิวใบทั้งสองด้านมีหนามและมีขนรูปดาวปกคลุม ดอกออกเดี่ยว ๆ หรือเป็นช่อดอก มักออกที่ซอกใบ กลีบเกลี้ยงเชื่อมกันที่โคน ปลายแยกเป็น 5 กลีบ ติดอยู่แบบ persistent กลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 แฉก รูป rotate สีม่วง มีขนรูปดาวปกคลุม กลีบดอกยับย่น เกสรตัวผู้มี 5 อัน อับเรณูสีเหลือง เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในมี 2 locules มี ovule จำนวนมาก ก้านชูยอดเกสรตัวเมียรูปร่าง filiform ยอดเกสรตัวเมียแบบ capitate ผลแบบ berry รูป globose ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลาง 1.5-2 เซนติเมตร เปลือกผลเมื่อแก่เต็มที่มีสีเหลือง

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก บริเวณที่ขึ้น

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนพฤษภาคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ผลใส่แกงหรือเป็นผักจิ้ม

วงศ์ Taccaceae

Tacca integrifolia Ker – Gawl. เนระพูสีไทย ดิงหว้า มังกรดำ ว่านพังพอน ว่านหัวลา

พืชล้มลุก มีลำต้นใต้ดินแบบ rhizome ใบเดี่ยว ออกจากโคนต้น รูป elliptic หรือ oblong-lanceolate ขนาด 6-18 x 25-60 เซนติเมตร โคนใบ cuneate หรืออาจพบว่าเป็น oblique บ้าง ขอบใบเรียบ ปลายใบ acuminate-cuspidate ผิวใบเกลี้ยง ไม่มีขน มีเส้นใบย่อย 8-10 คู่ ก้านใบยาว 15-30 เซนติเมตร ก้านช่อดอกยาวได้ถึง 70 เซนติเมตร แต่ละช่อดอกมีดอกย่อย 4-6(-25) ดอก มีใบประดับรองรับช่อดอกไว้ 2 คู่ สีเขียวถึงสีม่วงดำ คู่นอกรูป ovate หรือ lanceolate คู่ที่อยู่ด้านในรูป ovate หรือ obovate ใบประดับรองรับดอกย่อยรูปร่าง filiform มี 6-25 อัน สีเขียวติดถึงสีม่วงดำ ดอกย่อยติดแบบ decussate sessile มี perianth 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น มี 3 กลีบ ที่อยู่ชั้นนอกรูป ovate หรือ triangular ขนาด 3-8 x 5-12 มิลลิเมตร อีก 3 กลีบอยู่ชั้นใน ขนาด 4-11 x 4-12 มิลลิเมตร เกสรตัวผู้มี 6 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior ภายในมี 3 carpels มี 1 locule มี ovule ติดกับผนังรังไข่แบบ parietal placentation ก้านชูยอดเกสรตัวเมียมี 1 อัน ยอดเกสรตัวเมียแยกเป็น 3 แฉก ผลแบบ berry-like รูปสามเหลี่ยม มี perianth ติดอยู่จนเป็นผล เมล็ดมีจำนวนมาก รูป reniform ขนาด 2-2.3 x 3-4 มิลลิเมตร

นิเวศวิทยาและการกระจาย

ชอบขึ้นในที่ที่มีความชื้น และมีร่มเพียงพอ

ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกติดผลระหว่างเดือนกุมภาพันธ์ ถึงเดือนสิงหาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ยอดอ่อน และใบอ่อน สามารถนำมาประกอบอาหาร
พวกแกง ผัดหรือนำมาต้มจิ้มน้ำพริก	

วงศ์ Umbelliferae

Centella asiatica Urban บัวบก

พืชล้มลุก มีอายุหลายปี เลื้อยขนานไปกับพื้นดิน มีรากพิเศษออกจากบริเวณข้อ ใบเดี่ยว เรียงเป็นกระจุกแบบ rosettes ในแต่ละ 1 rosette มีใบย่อย 1-4 ใบ รูป reniform ขนาด 0.5-4.5 x 0.8-5.5 เซนติเมตร ขอบใบ crenate ผิวใบเกลี้ยงไม่มีขนหรืออาจมีขนแบบ villous ปกคลุมผิวใบ ด้านล่าง ก้านใบยาว 0.5-25 เซนติเมตร โคนก้านใบแผ่ออกเป็นปีกเล็กน้อย เกลี้ยงไม่มีขนหรือมีขนแบบ villous ปกคลุมหนาแน่น ดอกช่อแบบ compound umbel ออกจากข้อใบ มีใบประดับรองรับไว้ รูป ovate-elliptic มีลักษณะเป็นแบบ scarious ก้านดอกย่อยสั้นมาก กลีบเลี้ยงรูป obsolete กลีบดอก 5 กลีบ สีม่วงถึงสีชมพู เกสรตัวผู้ 5 อัน อยู่สลับกับกลีบดอก เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior ภายในมี 2 carpels มี 2 locules แต่ละ locule มี 1 ovule ก้านชูยอดเกสรตัวเมียแยกเป็น 2 แฉก ผลแบบ schizocarp เมื่อแก่จะแตกเป็น 2 mericarps เปลือกผลค่อนข้างหนา

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชป่า พบบริเวณที่ชื้น

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกเป็นช่วงตลอดปี

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ทั้งต้นรับประทานเป็นผักจิ้มน้ำพริก หรือเป็นผักกับลาบ

Coriandrum sativum Linn. ผักชี

พืชล้มลุก ลำต้นเรียวเล็ก สูง 10-40 เซนติเมตร มักมีร่องตามแนวยาวของลำต้น มักแตกกิ่งก้านมาก ใบประกอบแบบขนนก 1-3 ชั้น รูปร่างเรียวยาว ใบที่อยู่ด้านล่างมักร่วงง่าย ส่วนใบที่อยู่ติดลำต้นมักมีก้านใบสั้น โคนของก้านใบแผ่เป็น sheath หุ้มลำต้นไว้ ดอกช่อแบบ compound umbel ออกที่ปลายยอดและปลายกิ่ง มีใบประดับรองรับไว้ 2-3 กลีบ กลีบเลี้ยงมีขนาดไม่เท่ากัน ติดอยู่แบบ persistent กลีบดอก 5 กลีบ สีขาวหรือสีชมพู เกสรตัวผู้มี 5 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior ภายในมี 2 carpels มี 2 locules แต่ละ locule 1 ovule ผลแบบ schizocarp รูปร่างกลม ขนาดประมาณ 3 x 3 มิลลิเมตร สีน้ำตาลซีด

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูก สวนครัว

ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมกราคมถึงเดือนกุมภาพันธ์
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ทั้งต้นประกอบอาหาร มีกลิ่นหอม

Eryngium foetidum Linn. ผักชีฝรั่ง

พืชล้มลุก อายุ 2 ปี ลำต้นตั้งตรง สูง 6-35 เซนติเมตร มักมีลักษณะเป็นร่องยาวตามแนวของลำต้น ใบที่อยู่ด้านล่างเรียงเป็นกระจุกแบบ rosette ขนาด 1-3.5 x 3.5-16 เซนติเมตร รูปใบแบบ elliptic-obovate ขอบใบ spinose-dentate ปลายใบ obtuse ก้านใบสั้นและกว้าง ใบที่เป็น cauline leaves ขนาดใหญ่ถึง 6.5 x 1.5 เซนติเมตร มีหนามแหลมปกคลุม ดอกช่อแบบ compound umbel แตกกิ่งมาก ดอกย่อยจำนวนมาก อยู่หนาแน่น มีใบประดับรองรับไว้ รูป elliptic ขนาดประมาณ 1-2.5 เซนติเมตร กลีบดอกขนาดเล็ก สีขาว เกสรตัวผู้มี 5 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior ภายในมี 2 carpels มี 2 locules แต่ละ locule มี 1 ovule ผลแบบ schizocarp รูปไข่ เมื่อแก่จะแตกเป็น 2 mericarps

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก สวนครัว
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ใบประกอบอาหาร เป็นเครื่องเทศ มีกลิ่นหอม

วงศ์ Verbenaceae

Clerodendrum viscosum Vent. นางแย้มขาว

ไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 0.30-1.50 เมตร กิ่งที่อยู่บริเวณยอดอ่อนเป็นรูปสี่เหลี่ยม ใบเดี่ยว เรียงแบบตรงข้ามกัน รูป broadly-ovate ขนาดใบ 7-9 x 10-14 เซนติเมตร โคนใบรูปหัวใจหรือ truncate ขอบใบหยักแบบ serrate หลังใบค่อนข้างเรียบ ท้องใบมีขนสั้นๆ กระจายทั่วใบ ดอกช่อแบบ cymose ออกที่ปลายยอด ดอกย่อยสมมาตรเพศ มีทรงดอกแบบ zygomorphic มีกลีบเลี้ยง 5-8 กลีบ กลีบดอกสีขาว เชื่อมกันเป็นหลอดทรงสูง ส่วนปลายแยกเป็น 5 แฉก เกสรตัวผู้ 4 อัน ติดอยู่บนกลีบดอก เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ภายในแบ่งเป็น 4 locules แต่ละ locule มี 1 ovule ก้านช่อยอดเกสรตัวเมียยาว ปลายแยกเป็นพู่ขนาดเล็ก 2 อัน ผลแบบ drupe รูปกลมหรือรูปไข่ ค่อนข้างแบน เห็นเป็น 4 พู ชัดเจน

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชป่า พบได้ทั่วไปในหมู่บ้าน และป่ารอบ ๆ หมู่บ้าน
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนตุลาคมถึงเดือนพฤศจิกายน

ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้ยอดอ่อนต้มจิ้มน้ำพริก

วงศ์ Labiatae

Gmelina arborea Roxb. ชื่อ

ไม้ยืนต้นขนาดกลางถึงใหญ่ สูง 12-25 เมตร เปลือกต้นมีผิวเรียบสีขาวอมเทา ใบเดี่ยว เรียงเป็นคู่ตรงกันข้าม รูปไข่หรือรูปหัวใจ ขนาด 8-10 x 20-25 เซนติเมตร โคนใบมน ขอบใบเรียบ ปลายใบ acute-acuminate ดอกช่อออกที่ซอกใบและปลายกิ่ง ก้านช่อดอกมีขนสีน้ำตาลปกคลุม ช่อดอกยาวประมาณ 30 เซนติเมตร กลีบเลี้ยงขนาดเล็กเชื่อมติดกันเป็นรูปถ้วย กลีบดอกเชื่อมกัน เป็นรูปกรวย ปลายแยกเป็น 5 lobes ขนาดไม่เท่ากัน สีเหลือง-น้ำตาล ขนาดบานเต็มที่ประมาณ 3 เซนติเมตร เกสรตัวผู้มี 4 อัน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ superior ผลแบบ berry รูป ovate หรือ oval ขนาดเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 1.8-2.2 เซนติเมตร เปลือกผล หนา เมื่อแก่ สีเหลือง มี 1-2 เมล็ด

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชป่า พบในป่าเบญจพรรณ

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายน

ประโยชน์

พืชสร้างที่อยู่อาศัย

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ไม้สร้างบ้านเรือน

วงศ์ Zingiberaceae

Alpinia galanga (L.) Willd. ข่า (*Languas galanga* Sw.)

พืชล้มลุก อายุหลายปี มีลำต้นใต้ดินแบบ rhizome กาบใบเรียงซ้อนกันคล้ายลำต้น สูง 1-1.5 เมตร ใบเดี่ยว เรียงแบบสลับ รูป oblong-lanceolate ขนาด 4-7 x 20-30 เซนติเมตร โคนใบ obtuse ขอบใบหยักเป็นคลื่นเล็กน้อย ปลายใบ acute ดอกช่อแบบ panicle ออกที่ ปลายยอด เป็นช่อดอกขนาดใหญ่ ก้านช่อดอกยาว มีดอกย่อยจำนวนมาก กลีบเลี้ยงเชื่อมติดกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 3 lobes กลีบดอกมี 3 lobes แบ่งเป็น 2 ปาก สีขาว เกสรตัวผู้มีทั้งหมด 3 อัน มี 2 อัน ที่เป็นหมัน มีลักษณะคล้ายกลีบดอก ก้านชูอับเรณูเป็นหลอดหุ้มก้านชูยอดเกสรตัวเมียไว้ เกสรตัว เมียมี่รังไข่แบบ inferior ผลแบบ berry รูป subglobose

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชปลูกในสวนครัว

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายน

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้ เหง้าเป็นเครื่องเทศ มีสีเหลือง และมีกลิ่นหอม ใสดำหรือแกง ดอกอ่อนต้มเป็นผักจิ้มน้ำพริก

Amomum sp. กุ๊ก

พืชล้มลุก มีอายุหลายปี ทุกส่วนของพืชมีกลิ่นหอม มีลำต้นใต้ดินแบบ rhizome มีลำต้นเหนือดินสีเขียวเข้ม อวบน้ำ สูงได้ถึง 2 เมตร ใบเดี่ยว เรียงเป็นสองแถวสลับซ้ายขวา ใบที่อยู่ด้านล่างรูป elliptic-lanceolate ส่วนใบที่อยู่ใกล้ปลายยอดรูป elliptic-ovate ขนาด 6-12 x 16-60 เซนติเมตร ขอบใบเรียบ ปลายใบ acuminate ก้านใบแผ่เป็นกาบหุ้มลำต้น ดอกช่อแบบ spike-radial ออกจากโคนต้น ดอกและช่อดอกมีใบประดับสีเขียวรองรับ ดอกย่อยสมบูรณ์เพศ สีขาว มีทรงดอกแบบ irregular กลีบดอกมี 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น ชั้นนอกเชื่อมติดกัน เป็น sepaloid ชั้นในมี 3 กลีบ เป็น petaloid เกสรตัวผู้ที่สมบูรณ์เพศมี 1 อัน เกสรตัวผู้ที่เป็นหมันมี 1 อัน ขนาดใหญ่ บริเวณใจกลางมีสีแดงชัดเจน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior ภายในแบ่งเป็น 3 locules แต่ละ locule มี ovule จำนวนมาก ติดกับผนังรังไข่แบบ axile placentation ยอดเกสรตัวเมีย มี 1 อัน ผลแบบ septicidal capsule เมล็ดจำนวนมาก

นิเวศวิทยาและการกระจาย

พืชป่า พบในป่าดิบเขา บริเวณค่อนข้างชื้น

ระยะเวลาการออกดอก

ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม

ประโยชน์

พืชอาหาร

ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้

ใช้ดอกอ่อนใส่แกง

Curcuma domestica Valetton ขมิ้นชัน

(*C. longa* Linn.)

พืชล้มลุก มีอายุหลายปี ขึ้นรวมกันเป็นกอใหญ่ rhizome มีสีเหลืองสดหรือสีส้ม ลำต้นเหนือดิน สูง 75-90 เซนติเมตร ต้นหนึ่งๆ มีใบทั้งหมดประมาณ 4-5 ใบ แผ่นใบรูป oblanceolate-linear ขนาด 8-12 x 30-50 เซนติเมตร ปลายใบ acuminate ฐานใบ obtuse ผิวใบทั้งด้านบนและล่างเกลี้ยง ก้านใบเป็นร่องยาวประมาณ 18-23 เซนติเมตร ช่อดอกยาวประมาณ 15 เซนติเมตร ใบประดับสีเขียวอมเหลืองหรือเหลืองอ่อน รูป elliptic ปลายมน ขนาดประมาณ 1-1.2 x 4-5 เซนติเมตร มีขนละเอียดปกคลุม ใบประดับที่อยู่บริเวณปลายช่อดอก มีสีขาวหรือขาวแกมเขียว ใบประดับย่อยรูปหอก ขนาดประมาณ 1.2 x 2 เซนติเมตร ปลายมน เกลี้ยงไม่มีขน กลีบเลี้ยงสีขาวเชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกเป็นรูปปากแตร มีชั้นของ corona สีขาว labellum รูป obovate มีสีเหลืองอ่อน กลางแผ่นมีสีเหลืองเข้มตั้งแต่ปลายจนถึงฐาน เกสรตัวผู้ที่เป็นหมันรูปร่าง oblong

ปลายมน เกสรตัวผู้มีก้านเกสรแบน อับเรณูมีระยางค์ที่ฐาน เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior มีขนปกคลุม stylode รูปทรงกระบอก ผลแบบ capsule

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูกในสวนครัว
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนมิถุนายนถึงเดือนกรกฎาคม
ประโยชน์	พืชอาหาร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	เหง้าเป็นเครื่องเทศ ใสดัมหรือแกงมีกลิ่นหอม

Zingiber cassumunar Roxb. ไพล

พืชล้มลุก อายุหลายปี ทุกส่วนของพืชมีกลิ่นหอม มีลำต้นใต้ดินแบบ rhizome ใบเดี่ยว เรียงเป็น 2 แถวตรงข้ามกัน รูป linear-lanceolate ขนาด 3-5 x 15-25 เซนติเมตร โคนใบ decurrent ขอบใบเรียบ ปลายใบ acute ดอกช่อแบบ spike ออกจากส่วนของ rhizome ดอกย่อยแต่ละดอกมีใบประดับรองรับไว้ มีกลีบเลี้ยง 3 กลีบ ขนาดไม่เท่ากัน กลีบดอก 3 กลีบ มี labellum 1 กลีบ มีขนาดใหญ่ สีเหลือง มีเกสรตัวผู้ที่สมบูรณ์ 1 อัน อับเรณูมี 2 locules เกสรตัวเมียมีรังไข่แบบ inferior ภายในแบ่งเป็น 3 locules มี ovule จำนวนมาก ผลแบบ loculicidal capsule

นิเวศวิทยาและการกระจาย	พืชปลูก ในที่มีความชื้น
ระยะเวลาการออกดอก	ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม
ประโยชน์	พืชสมุนไพร
ส่วนที่ใช้/สรรพคุณและวิธีการใช้	ใช้เหง้าไพล ทาแก้โรคผิวหนัง

สรุปและวิจารณ์ผลการวิจัย

1. ข้อมูลเกี่ยวกับชาวบ้านโป่ง และพื้นที่ศึกษา

เนื่องจากไม่มีหลักฐานเอกสารยืนยันแน่ชัด จากการบันทึกประวัติการตั้งหมู่บ้านของชาวบ้านโป่ง คณะผู้ศึกษาจึงได้ข้อมูลเฉพาะจากการสัมภาษณ์เท่านั้น พอสรุปได้ดังนี้

ชาวบ้านโป่งเป็นกลุ่มคนไทยเชื้อสายไทยใหญ่หรือเงี้ยว ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นอาศัยอยู่ใกล้เขตแนวป่าบ้านโป่ง เมื่อประมาณร้อยกว่าปีที่ผ่านมา (ไม่มีเอกสารยืนยันแน่ชัด) และมีการสืบเชื้อสายมาจนถึงปัจจุบัน ชาวบ้านจึงมีความรู้สึกรักใคร่และกลมเกลียวกันเป็นอย่างยิ่ง ส่วนการตั้งถิ่นฐานบ้านเรือน พบว่าบริเวณที่ตั้งหมู่บ้าน จะตั้งอยู่บนที่ราบที่ระดับความสูงประมาณ 350 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล มีพื้นที่ป่าชุมชนอยู่บริเวณใกล้หมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านได้รับประโยชน์จากพื้นที่ป่าทั้งทางตรงและทางอ้อม อาทิ ใช้เป็นแหล่งอาหารโดยตรง ได้แก่ พืชอาหาร พืชสมุนไพร เห็ด ส่วน

การใช้เพื่ออุปโภค เช่น การใช้ไม้พื้นเพื่อบ่มใบยาสูบ ไม้ใช้ในการซ่อมแซมสิ่งสาธารณประโยชน์ และ ไม้ใช้สอยทั่วไป การเผาถ่าน การเก็บหาของป่าและผลผลิตจากป่า ได้แก่ รั้งผึ้ง รั้งต่อ การนำที่ดินมาใช้ประโยชน์ด้านการเลี้ยงสัตว์ ล่าสัตว์ หรือเพาะปลูก และโครงการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ ซึ่งชาวบ้านได้รับงบประมาณจากรัฐบาลเพื่อดำเนินโครงการนี้ เป็นต้น

นอกจากนี้ชุมชนบ้านโป่ง ยังมีอ่างเก็บน้ำห้วยใจ สำหรับกักเก็บน้ำไว้ใช้ได้ตลอดปี ซึ่งเป็นประโยชน์มากต่อการดำรงชีพของชาวบ้าน ส่วนการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ก็เป็นไปตามอัตภาพ อาศัยธรรมชาติเป็นหลัก แม้ว่าจะเป็นหมู่บ้านที่อยู่ไม่ไกลจากชุมชนเมืองมากนักก็ตาม เช่น ชาวบ้านนิยมปลูกผักรับประทานเอง และมักจะเก็บพืชผักในป่ามาประกอบอาหาร มากกว่าการหาซื้อผักจากตลาดสด หรือกรณีที่เก็บมาได้จำนวนมาก ก็จะแบ่งไปจำหน่ายที่ตลาดใกล้หมู่บ้าน นอกจากนี้เมื่อมีอาการเจ็บไข้ได้ป่วยที่ไม่หนักหนามากนัก ก็จะใช้พืชสมุนไพรเพื่อรักษา ทั้งนี้จะพบในกลุ่มผู้สูงอายุมากกว่ากลุ่มวัยรุ่นหรือคนหนุ่มสาว เป็นต้น

ส่วนรูปแบบการตั้งบ้านเรือนนั้นมีการพัฒนาไปจากเดิมมาก เริ่มจากสมัยก่อนเมื่อมีการปลูกเรือนใหม่ จะยังไม่นิยมทำรั้วรอบขอบชิด มักนิยมปลูกเรือนใหม่ในรั้วเดียวกันกับบ้านเดิม ซึ่งมีความแตกต่างจากปัจจุบันมาก ทั้งนี้พบว่าในยุคปัจจุบัน มีการสร้างรั้วเพื่อแสดงขอบเขตบริเวณบ้านอย่างชัดเจน ส่วนลักษณะของตัวบ้านนั้น ส่วนใหญ่จะเป็นแบบยกพื้นสูงประมาณ 1-2 เมตร โครงสร้างของตัวบ้าน พื้นและฝาบ้าน มีการพัฒนาจากเดิมที่เคยใช้ไม้ เปลี่ยนมานิยมสร้างด้วยคอนกรีต ฉาบปูน มากขึ้น ส่วนหลังคาบ้านก็จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างสิ้นเชิง คือนิยมใช้กระเบื้องมุงหลังคา จะมีบางหลังเท่านั้นที่มุงด้วยสังกะสี และมีส่วนน้อยมากที่ยังคงใช้หญ้าคา และใบพลวงเหมือนสมัยก่อน แต่ยังคงนิยมใช้หญ้าคาและใบพลวงมุงหลังคาสำหรับโรงเลี้ยงสัตว์ขนาดเล็ก โรงเพาะเห็ด หรือเรือนเก็บของ เป็นต้น ส่วนการจัดพื้นที่ใช้สอยภายในบ้าน จะมีลักษณะคล้ายคลึงกัน โดยทั่วไปมักแบ่งพื้นที่ภายในบ้านออกเป็น 3 ส่วนใหญ่ ๆ คือ ห้องโถง ห้องครัว และห้องนอน โดยห้องนอนมักจัดให้เป็นสัดส่วน มีประตูปิดมิดชิด จำนวนห้องขึ้นอยู่กับจำนวนสมาชิก ส่วนห้องครัว และห้องโถงมักมีพื้นที่ใช้สอยเชื่อมต่อกัน ห้องโถงมักมีพื้นที่มากกว่าส่วนอื่นๆ ทั้งนี้นอกจากไว้เป็นที่รับรองแขกแล้ว ยังเป็นบริเวณนั่งพักผ่อนรวมของสมาชิกภายในบ้านอีกด้วย นอกจากนี้กรณีที่จำนวนห้องนอนไม่เพียงพอแก่สมาชิกภายในบ้าน หลายครัวเรือนมักแก้ปัญหาด้วยการเปลี่ยนมุมใดมุมหนึ่งของห้องโถง เพื่อเป็นห้องนอนชั่วคราว ซึ่งก็นับว่ามีประโยชน์มากทีเดียว ส่วนห้องครัวนั้นมักมีพื้นที่ไม่กว้างขวางนัก มีการกั้นพื้นที่ให้เป็นสัดส่วน และวัสดุที่ใช้สร้างก็มีความพิเศษ กล่าวคือ อาจมีการมุงฝา และหลังคาบ้านด้วยหญ้าคา หรือใบพลวง เนื่องจากยังนิยมใช้พื้นหรือถ่านในการหุงต้ม ดังนั้นจึงมีควันจำนวนมาก ทำให้ต้องมีการเปลี่ยนฝาหรือหลังคาบ้านในส่วนของห้องครัวบ่อยครั้ง ซึ่งเป็นการประหยัดมากกว่าเมื่อเทียบกับการการใช้ไม้ หรือวัสดุอื่น และที่น่าสนใจมากอีก

อย่างหนึ่งคือ เกือบทุกหลังคาเรือนจะมีการกันพื้นที่ส่วนหนึ่งไว้ปลูกพืชผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์เพื่อใช้เป็นอาหาร ซึ่งเป็นลักษณะที่ยังคงคล้ายคลึงกับการจัดพื้นที่ใช้สอยของครัวเรือนสมัยเก่าอยู่

หมู่บ้านโป่งเป็นชุมชนขนาดเล็ก ดังนั้นชาวบ้านจะให้ความร่วมมืออย่างดีในการเข้าร่วมกิจกรรมตามขนบธรรมเนียมประเพณีของท้องถิ่นต่างๆ เช่น กิจกรรมในเทศกาลสงกรานต์ (ปีใหม่เมือง) และพิธีแห่ดำหัวศาลเจ้าพ่อโป่ง นอกจากนี้ยังมีงานปอยหลวงวัดวิเวก และงานลอยกระทงยี่เป็ง (วันเพ็ญเดือนสิบสอง) ที่จัดขึ้นเป็นประจำทุกปี

เนื่องจากชาวบ้านส่วนใหญ่ มีความรู้ความเข้าใจ และตระหนักถึงความสำคัญของพืชสมุนไพรในท้องถิ่นมากพอสมควร เพราะได้รับความรู้การใช้ประโยชน์มาจากคนรุ่นปู่ตายาย และได้รับ ประโยชน์และความรู้จากสวนสมุนไพรของมหาวิทยาลัยแม่โจ้ ที่ตั้งอยู่ใกล้บริเวณหมู่บ้าน ทั้งทางด้านสรรพคุณ และชนิดของพืช ดังนั้นเมื่อเกิดอาการเจ็บป่วยเล็กน้อย ส่วนใหญ่ก็จะพึ่งยาสมุนไพรเป็นหลัก แต่หากเป็นความเจ็บป่วยหรือได้รับอุบัติเหตุขั้นรุนแรง ชาวบ้านจะเข้ารับการรักษาที่โรงพยาบาลอำเภอสันทราย

2. ข้อมูลเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์จากพืช

จากการศึกษาพฤกษศาสตร์พื้นบ้านของชาวบ้านโป่ง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ พบพืชที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์จำนวนทั้งสิ้น 131 ชนิด 118 สกุล 60 วงศ์ โดยจำแนกเป็น พืชอาหาร 92 ชนิด พืชสมุนไพร 37 ชนิด พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย 7 ชนิด พืชเศรษฐกิจ 5 ชนิด และพืชใช้ประโยชน์อื่นๆ 8 ชนิด นอกจากนี้เมื่อทำการจำแนกตามหลักอนุกรมวิธาน พบว่าพืชที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์มากที่สุด อยู่ในพืชวงศ์ Leguminosae ซึ่งพบทั้งสิ้น 13 ชนิด ส่วนวงศ์ที่พบรองลงมาได้แก่วงศ์ Euphorbiaceae พบ 9 ชนิด วงศ์ Cucurbitaceae พบ 7 ชนิด วงศ์ Asteraceae พบ 6 ชนิด วงศ์ Gramineae (Poaceae) และวงศ์ Solanaceae พบวงศ์ละ 5 ชนิด วงศ์ Zingiberaceae และ Acanthaceae พบวงศ์ละ 4 ชนิด วงศ์ที่พบ 3 ชนิด ได้แก่ วงศ์ Anacardiaceae, Araceae, Clusiaceae, Moraceae, Rubiaceae, Sapindaceae และวงศ์ Umbelliferae นอกจากนั้นพบวงศ์ละ สองและหนึ่ง ชนิด

จากข้อมูลที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ มีความหลากหลายในเรื่องการใช้ประโยชน์จากพืชมาก ซึ่งจะกล่าวถึงในหัวข้อการใช้ประโยชน์จากพืชดังต่อไปนี้

2.1 พืชอาหาร

พืชอาหารที่ชาวบ้านปองนำมาใช้ประโยชน์นั้น มีความหลากหลายสูงที่สุด คิดเป็นร้อยละ 62 เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพืชทั้งหมด พืชที่รวบรวมไว้ในหัวข้อนี้มีความหลากหลายมาก ทั้งส่วนของพืชที่นำไปใช้ และวิธีการใช้ประกอบอาหาร หรือปรุงอาหาร ดังตัวอย่างต่อไปนี้

ผักขม (*Amaranthus lividus* Linn.) ชาวบ้านนิยมนำต้นอ่อนทั้งต้น (อาจรวมส่วนของรากด้วย) ไปลวกจิ้มน้ำพริก หรือนำไปแกง ขณะที่ชาวบ้านใช้หัวเผือก (*Colocasia esculenta* Schott) หรือลำต้นสะสมอาหาร ไปใช้ประกอบอาหาร อาทิ แกง หรือทำขนมหวาน ส่วน ตู่น (*Colocasia cylindric* Hook.) ชาวบ้านจะใช้เฉพาะก้านใบเท่านั้น นำมาลวกผัดนึ่งนึ่งนึ่ง เป็นผักสดจิ้มน้ำพริก และเป็นผักกินกับลาบ ที่สำคัญนำมาใส่แกงตูน ซึ่งเป็นอาหารขึ้นชื่อของหมู่บ้านนี้เลยก็ว่าได้ ผักฮ้วน (*Dregea volubilis* Bth. Ex Hook. F.) ชาวบ้านจะใช้ส่วนของยอดอ่อน และดอกอ่อนมาใส่แกงเพกาหรือมะลิไม้ (*Oroxylum indicum* Vent.) ชาวบ้านจะใช้ส่วนของผักอ่อนมาย่างไฟ แล้วชูดเอาเปลือกนอกออก นำไปซอยเป็นชิ้นเล็กๆ ใช้เป็นผักกินกับยำหน่อไม้ ส่วนพืชที่น่าสนใจที่ชาวบ้านนำแทบทุกส่วนมาใช้ ประกอบอาหารได้แก่ มะกอกไทย (*Spondias pinnata* Kurz) โดยใบอ่อนและยอดอ่อน จะนำมาใช้เป็นผักจิ้มน้ำพริก และเป็นผักกินกับลาบ ผลสุกจะนำมาปรุงรสอาหารให้ออกรสเปรี้ยว เช่นใส่แกง และส้มตำ นอกจากนี้ ส่วนของเปลือกต้นยังชูดมาใส่ลาบเพื่อให้ลาบข้นน่ากินมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีผลไม้ป่าที่ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนให้ชาวบ้านได้ชิมรสตลอดปี เช่น มะขามป้อม (*Phyllanthus emblica* Linn.) ตะขบป่า (*Flacourtia indica* Merr.) พุทรา (*Zizyphus mauritiaan* Lamk.) มะหวด (*Lepisanthes rubiginosa* (Roxb.) Leenh.) ตะคร้อ (*Schleichera oleosa* Merr.) มะม่วง (*Mangifera indica* Linn.) มะเฟือง (*Averrhoa carambola* Linn.) มะเฒ่า (*Antidesma bunius* Spreng) และมะไฟ (*Baccaurea ramiflora* Lour.) เป็นต้น

จะเห็นว่าส่วนของพืชที่ชาวบ้านนำมาใช้ประโยชน์นั้นมีความหลากหลายมาก พบได้ตั้งแต่ลำต้นสะสมอาหาร เปลือกต้น ใบอ่อน ยอดอ่อน ดอกอ่อน ผล (ผัก) ตลอดจนเมล็ด เป็นต้น ส่วนวิธีการปรุงและประกอบอาหาร ก็มีความหลากหลายเช่นกัน อาทิ เป็นผักจิ้มสด และกินกับลาบ ผักลวก การนำผักไปย่าง การผัด วิธีการแกงแบบต่างๆ ซึ่งตรงนี้น่าใจมาก เพราะชาวบ้านมีเคล็ดลับในการตำเครื่องแกง และใส่ผักเครื่องเทศแตกต่างกัน ซึ่งคณะวิจัยมีความสนใจเป็นพิเศษ และจะทำการศึกษารายละเอียดในเรื่องนี้ในลำดับและโอกาสต่อไป

เมื่อมองในเรื่องคุณค่าทางสารอาหาร พบว่าชาวบ้านมีวิธีการรับประทานที่ไม่จำเจ และเน้นที่พืชผักเป็นส่วนใหญ่ จากการสอบถามพบว่าสำหรับอาหารในแต่ละมื้อนั้น จะมีน้ำพริก และผัก

ชนิดต่างๆ เป็นสำหรับอาหารหลัก ซึ่งพืชผักที่รับประทานนั้น ได้มาจากแปลงผักสวนครัวที่สามารถพบเห็นได้เกือบทุกหลังคาเรือน แต่แหล่งใหญ่จะได้มาจากป่าใกล้หมู่บ้าน โดยอาหารที่ชาวบ้านปรุงหรือประกอบภายในรอบปีนั้น จะมีความแตกต่างและหลากหลาย ขึ้นอยู่กับชนิดของชนิดพืชเป็นสำคัญ จะเห็นว่าพืชแต่ละชนิดได้ทำหน้าที่ ผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนในการแตกใบ ออกดอก ผล และเมล็ด ไม่ใช่เพียงแต่เพื่อรักษาชาติพันธุ์ของตนเองให้อยู่รอดเท่านั้น แต่ยังคงเอื้อประโยชน์ให้ชาวบ้านได้พึ่งพิงอีกด้วย

มีกลุ่มพืชที่มีความน่าสนใจ ซึ่งคณะวิจัยมีความมีความเห็นว่า น่าจะมีศักยภาพที่จะส่งเสริมให้มีการคัดเลือกเพื่อปรับปรุงพันธุ์ และพัฒนาเป็นพืชเศรษฐกิจในอนาคตได้ ตัวอย่างเช่น

- กระเจียว (*Curcuma sessilis* Gage) เป็นพืชอีกชนิดหนึ่งที่ยังออกดอกช่วงกลางฤดูฝน (กรกฎาคม-สิงหาคม) อยู่ในวงศ์เดียวกับขิง ข่า คือ วงศ์ Zingiberaceae ชาวบ้านนำดอกอ่อนมาประกอบอาหาร อาจใส่แกง หรือลวกจิ้มน้ำพริก ตัวพืชมีกลิ่นเครื่องเทศคล้ายข่า เมื่อรับประทานแล้ว ช่วยทำให้ระบบทางเดินหายใจโล่งขึ้น เหมาะสำหรับคนที่มีอาการหวัด กระเจียวนอกจากใช้ดอกเพื่อเป็นพืชอาหารแล้ว สีและรูปทรงของดอกก็มีความสวยงามมาก ปัจจุบันได้มีการศึกษาเพื่อพัฒนาเป็นพันธุ์ไม้ตัดดอกจำหน่ายที่สำคัญอีกชนิดหนึ่ง
- พลูดาว (*Houttuynia cordata* Thunb.) เป็นพืชที่อยู่ในวงศ์ Saururaceae ใบมีรสเผ็ดคาว ใช้ใบรับประทานเป็นผักสด กับน้ำพริก ลาบหมูเนื้อและก้อยเพื่อดับกลิ่นคาว ชาวบ้านนิยมนำไปปลูกเป็นพืชสวนครัว นอกจากเป็นพืชอาหารที่นิยมบริโภคแล้ว ยังมีคุณค่าเป็นพืชสมุนไพรที่สำคัญอีกด้วย กล่าวคือ สารสกัดที่ได้จะมีฤทธิ์ต้านแบคทีเรีย ไวรัส และมีฤทธิ์ขับปัสสาวะ นอกจากนี้ยังมีฤทธิ์ในการกระตุ้นภูมิคุ้มกัน และลดอาการบวม มีฤทธิ์ในการจับตัวของเกล็ดเลือดและมีความเป็นพิษต่อเซลล์อีกด้วย ปัจจุบันเป็นพืชอีกชนิดหนึ่งที่กำลังมีการศึกษาฤทธิ์เพื่อต้านไวรัส HIV
- ส้มป่อย (*Garcinia succifolia* Kurz.) เป็นพืชที่อยู่ในวงศ์ Guttiferae หรือ Clusiaceae อยู่ในสกุลเดียวกับชะมวง (*G. cowa* Roxb.) ยอดอ่อน มีรสออกเปรี้ยว ชาวบ้านนิยมนำมารับประทานเป็นผักกับลาบ ผักจิ้มน้ำพริก และที่สำคัญคือนำไปใส่แกงปลาส้ม รสชาติอร่อยมาก
- ผักหวานป่า (*Milientha suavis* Pierre) เป็นพืชอาหารที่นิยมรับประทานอีกชนิดหนึ่ง อยู่ในวงศ์ Opiliaceae ยอดอ่อนนำไปแกงใส่ปลาแห้ง อร่อยมาก มักแตกยอดอ่อนช่วงต้นฤดูฝน เป็นพืชเศรษฐกิจของชาวบ้านอีกชนิดหนึ่งเช่นกัน เนื่องจากชาวบ้านจะมีรายได้จากการเก็บยอดอ่อนไปขาย อย่างไรก็ตาม สำหรับวิธีการที่ชาวบ้านกระทำ เพื่อกระตุ้นให้ผักหวาน

ป่าแตกยอดมากขึ้น โดยการเผาป่า เป็นปัญหาสำคัญ สำหรับการปกป้องพันธุ์กรรมพืชในพื้นที่เป็นอย่างมาก

- ผักหนาม (*Lasia spinosa* Linn.) เป็นพืชล้มลุกอายุหลายปีที่มีการกระจายอยู่เกือบทุกภาคของประเทศ อยู่ในวงศ์ Araceae พบได้ทั่วไปตามบริเวณที่มีน้ำท่วมขัง ช้างล่าอาว ออกดอกระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกรกฎาคม ชาวบ้านนิยมใช้ดอกอ่อนกินเป็นผักกับขนมจีน ใบอ่อนมาลวกจิ้มน้ำพริก หรือนำไปแกงที่เรียกว่า "จ้อผักหนาม" มักใส่ยอดส้มป่อยหรือผลมะเขือเทศเพื่อเพิ่มรสเปรี้ยว
- นมควาย (*Uvaria rufa* Bl.) เป็นไม้เถาเลื้อย ลำต้นยาวได้ถึง 5 เมตร อยู่ในวงศ์ Annonaceae พบได้ในป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณ ทั่วไป ออกดอกและติดผลระหว่างเดือนเมษายนถึงเดือนกันยายน ชาวบ้านนิยมนำผลสุกสีแดงสดมารับประทาน รสหวานอมเปรี้ยว
- มะไฟป่า (*Baccaurea ramiflora* Lour.) ผลสุกรับประทานเป็นผลไม้ มีรสหวานอมเปรี้ยว เป็นพืชที่อยู่ในวงศ์ Euphorbiaceae ผลของมะไฟต้นที่อยู่ในพื้นที่ มีขนาดเล็กและรสเปรี้ยว ชาวบ้านจึงไม่นิยมเก็บมารับประทาน หรือจำหน่าย ซึ่งจะแตกต่างจากมะไฟที่พบในเขตป่าดิบโดยทั่วไปจะให้ผลผลิตต่อต้นมาก ผลมีขนาดใหญ่และมีรสหวานอีกด้วย
- มะเฒ่าหลวง (*Antidesma thwaitesianum* Muell. Arg) ยอดอ่อน ผลอ่อนนำไปใส่แกงเห็ด ถอบ เพิ่มรสเปรี้ยว ผลสุกรับประทานสด รสหวานอมเปรี้ยว เป็นพืชที่อยู่ในวงศ์เดียวกับมะไฟ คือวงศ์ Euphorbiaceae พืชในสกุลนี้ มีหลายชนิด ทุกชนิดกินได้เหมือนกันหมด ปัจจุบันมีการนำผลสุกของมะเฒ่าไปทำไวน์ คาดว่าในอนาคตถ้ามีการพัฒนาการผลิตที่ดี ไวน์มะเฒ่าน่าจะเป็นอีกทางเลือกหนึ่งของผู้ที่นิยมดื่มไวน์ในเมืองไทย

2.2 พืชสมุนไพร

จากผลการศึกษา จะเห็นว่าพืชสมุนไพรที่มีการใช้ประโยชน์ในหมู่บ้านโป่งนั้น มีความหลากหลายค่อนข้างสูง พบจำนวนพืชในกลุ่มนี้ทั้งหมด 37 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 25 เมื่อเปรียบเทียบกับจากจำนวนพืชทั้งหมด แต่เมื่อพิจารณาตามลักษณะการนำพืชสมุนไพรไปรักษาโรค พบว่าส่วนใหญ่ชาวบ้านใช้รักษาโรคที่ไม่ร้ายแรงมากนัก เช่น สมุนไพรที่รักษาโรคเกี่ยวกับระบบขับถ่ายและทางเดินอาหาร พบ 14 ชนิด สมุนไพรที่ใช้เกี่ยวกับโรคผิวหนัง พบ 8 ชนิด สมุนไพรที่ใช้เป็นยาบำรุง พบ 13 ชนิด สมุนไพรที่ใช้รักษาอาการไข้ พบ 9 ชนิด สมุนไพรที่ใช้กับสตรี พบ 4 ชนิด สมุนไพรที่ใช้กับบุรุษ พบ 3 ชนิด และสมุนไพรที่ใช้รักษาโรคอื่น ๆ พบ 11 ชนิด

จะเห็นว่านอกจากความหลากหลายของชนิดพืชและสรรพคุณในการรักษาโรคพื้นบ้านแล้ว สิ่งที่เหมาะสมเน้น และให้ความสำคัญมากคือ ต้องใช้ประโยชน์สมุนไพรนั้นให้ถูกชนิด ถูกส่วน และถูกอาการของโรค ดังนั้น จะพบว่าพืชหลากหลายชนิดที่นำมาเป็นพืชสมุนไพรนั้น อาจจะมีการใช้ส่วนของราก ลำต้น ใต้ดิน ลำต้น เปลือกต้น ใบ ดอก ผล ผัก หรือพืชสมุนไพรบางชนิดอาจใช้ทุกส่วน เพื่อเตรียมการใช้พืชสมุนไพรนั้น ๆ ในการรักษาอีกด้วย

พืชสมุนไพรบางชนิดเป็นพืชที่พบเห็นได้โดยทั่วไป ซึ่งชาวบ้านมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ถ่ายทอดกันมานาน ในการนำพืชมาใช้ประโยชน์ และพืชกลุ่มนี้ก็มีสรรพคุณที่น่าสนใจมากเช่น ขี้เหล็กบ้าน (*Cassia siamea* Lamk) ใช้ใบ ผัก ดอก และรากต้มน้ำดื่มแก้ท้องผูก และช่วยขับพยาธิ สะเลียมหรือสะเดา (*Azadirachta indica* var. *siamensis* Vailleton) ใช้ใบ ผล เปลือก แก่นรากกินหรือตำพอกแผลพุพอง แก้ น้ำเหลืองเสีย และต้มน้ำดื่มเพื่อช่วยเจริญอาหารอีกด้วย เมื่อพิจารณาจะเห็นว่าพืชที่กล่าวมาข้างต้นนั้น เป็นที่รู้จักคุ้นเคยอย่างดี ถึงจะไม่ใช้ในแง่พืชสมุนไพร แต่คุ้นเคยในแง่เป็นพืชอาหารที่มีความนิยมรับประทานมาก ซึ่งคนที่รับประทานพืชผักพวกนี้ ก็ได้รับประโยชน์จากสรรพคุณที่มีอยู่ในตัวพืชอีกด้วย

นอกจากนี้ยังพบว่าพืชสมุนไพรบางชนิดเป็นที่ต้องการมาก และปัจจุบันเริ่มขาดแคลน และหายากในพื้นที่ เช่น เจตมูลเพลิงแดง (*Plumbago indica* Linn.) ชาวบ้านใช้รากและใบ ต้มน้ำดื่มรักษาอาการปัสสาวะขัด ช่วยเจริญอาหาร และบำรุงกำลัง แก่นต้นฝาง (*Caesalpinia sappan* Linn.) นำมาต้มรวมกับแก่นต้นฮ่อสะพายควาย และมะเขือแจ้ดิน ต้มแก้ปวดหลัง ปวดเอว ช่วยบำรุงโลหิต และบำรุงร่างกาย สถานภาพของพืชทั้งสองชนิดที่กล่าวมาข้างต้น มีจำนวนลดลงมาก และเริ่มหายากมากขึ้นในพื้นที่ป่าบ้านโป่ง นี่คือการยืนยันจากหมอพื้นบ้าน สาเหตุที่เป็นเช่นนี้อาจเนื่องมาจากสวนใหญ่แล้วหมอพื้นบ้านจะไม่นิยมปลูกพืชสมุนไพรไว้ในเขตบ้าน หรือหมู่บ้าน เพราะเชื่อว่าจะไม่ได้สรรพคุณยาอย่างที่ต้องการ แต่จะออกไปเก็บพืชจากในป่า เพื่อนำมาเตรียมตัวยาล้างและเก็บไว้ใช้รักษาต่อไป กรณีนี้จะเห็นว่า เมื่อมีการนำพืชไปใช้ประโยชน์โดยไม่มีการปลูกทดแทน ยิ่งกรณีพืชที่มีสรรพคุณยาสำคัญและเป็นที่ต้องการมาก ปัญหาที่เกิดขึ้นคือพืชมีการเจริญเติบโต ขยายจำนวนไม่เพียงพอกับความต้องการของหมอพื้นบ้าน หรือชาวบ้านที่พอจะมีความรู้เรื่องพืชบ้าง ก็จะเก็บต้นเหล่านี้เพื่อนำไปขายอีกทอดหนึ่ง จึงเป็นเหตุให้พืชเหล่านี้เริ่มหายาก และมีแนวโน้มจะหมดไปจากพื้นที่ ถ้าไม่มีการสงวนพันธุ์ ขยายพันธุ์ และให้ความรู้เกี่ยวกับการสงวนและอนุรักษ์พันธุ์พืชแก่หมอพื้นบ้าน และชาวบ้านในอนาคตอันใกล้

ที่กล่าวมาข้างต้นว่าระยะเวลาในการเก็บรักษาพืชมีความสำคัญมาก เปรียบได้กับอายุของยาในการรักษาโรคแผนใหม่ ทั้งนี้การรักษาโดยหมอพื้นบ้านก็เหมือนกัน เราจะเห็นการเชื่อมกันอย่าง

ลงตัว ระหว่างสรรพคุณยาที่ได้มาจากตัวพืช และความรู้ความเข้าใจของหมอพื้นบ้านในการนำสรรพคุณยานั้นๆ มาใช้รักษา อย่างไรก็ตาม ประเด็นที่น่าเป็นห่วง ณ เวลานี้มีหลายประการ เช่น

1. ชนิดพืชที่มีสรรพคุณในการรักษาโรคต่างๆ เริ่มมีจำนวนลดลง และหายาก และอาจหมดไป ถ้าไม่มีระบบการอนุรักษ์ที่มีประสิทธิภาพ

2. หมอพื้นบ้านที่มีอยู่ในหมู่บ้านมีความสำคัญลดลง เนื่องจากแนวความคิดสมัยใหม่เริ่มเข้ามา มีบทบาทแก่เยาวชนคนรุ่นใหม่ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่าวิทยาการรักษาโรคแผนใหม่เท่านั้น แต่หมายถึงแนวความคิดสมัยใหม่ที่ชาวบ้านได้รับอิทธิพลจากสื่อวิทยุ โทรทัศน์ และอื่นๆ จากเดิมที่หมอพื้นบ้านเคยมีบทบาทและความสำคัญในการรักษาโรคในหมู่บ้าน เปลี่ยนมาเป็นแค่ทางเลือกหนึ่งของสังคม สิ่งที่ต้องคิดต่อก็คือ สังคมควรมีความเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่าไม่มีอะไรดีและสมบูรณ์แบบไปทั้งหมด ระบบการรักษาโรคก็เหมือนกัน ยุคเก่าเราอาศัยหมอพื้นบ้านช่วยรักษาและบำบัดโรค ปัจจุบันเรามีวิทยาการใหม่ๆ เข้ามา ก็จะต้องไม่ยึดติดและลบทุกอย่างที่เป็นของเก่าออกไป และเห็นว่าของที่มีอยู่เดิมนั้นไร้ประโยชน์ ตรงนี้คณะวิจัยได้ประสบมาด้วยตนเอง จากการสัมภาษณ์เยาวชนในหมู่บ้าน ถึงแนวคิดในเรื่องการรักษาโรคโดยหมอพื้นบ้าน สิ่งที่เราประทับใจก็คือ วิทยุส่วนใหญ่ในหมู่บ้านเห็นว่าตนเองมีทางเลือกมากกว่านั้น และมีความมั่นใจในระบบการรักษาแผนใหม่ สิ่งนี้เป็นสิ่งดี แต่พอเราถามว่ามีความเป็นไปได้มากน้อยแค่ไหนในการสืบทอดความรู้จากหมอพื้นบ้าน เพื่อสืบทอดเจตนารมณ์ต่อไป เยาวชนเกือบทั้งหมดจะบอกว่าตนเองไม่อยากจะอยู่เฉพาะในหมู่บ้านเท่านั้น อยากออกไปทำงานในเมือง และทำอะไรที่คนเมืองเค้าทำกัน นี่ก็คงจะเป็นคำตอบว่า ทำไมจำนวนของหมอพื้นบ้านถึงลดลง และจำกัดอยู่เฉพาะในวัยที่สูงอายุแล้วเท่านั้น

3. ควรสนับสนุนทางออกสำหรับผู้ที่อยู่กึ่งกลางระหว่างองค์ความรู้ในการรักษาแบบเก่า และแบบใหม่ ทำอย่างไรจึงจะเชื่อมองค์ความรู้ทั้งสองภาคให้ออกมามีประสิทธิภาพสูงสุด

4. ควรส่งเสริมงานวิจัยพื้นฐาน และสนับสนุนงานวิจัยต่อยอดให้มีผลงานออกมาในเชิงบวก เป็นที่ยอมรับว่าพฤกษศาสตร์พื้นบ้านมีบทบาทในการค้นพบตัวยาสำคัญๆ มากมาย และช่วยประหยัดเวลา ค่าใช้จ่ายอันมหาศาลในการค้นคว้าหาตัวยาใหม่ เพราะฉะนั้นคงถึงเวลาแล้วที่เมืองไทยจะให้ความสำคัญแก่องค์ความรู้ด้านนี้และมีการส่งเสริมกันอย่างจริงจัง ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างทำงานวิจัย แล้วเก็บผลงานไว้บนหิ้ง

2.3 พืชใช้สร้างที่อยู่อาศัย

จากจำนวนพืชที่นำมาใช้สร้างที่อยู่อาศัยทั้งหมด 7 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 5 เมื่อเปรียบเทียบกับจากจำนวนพืชทั้งหมด ตัวอย่างชนิดพืชที่ใช้ไม่ในการก่อสร้างเช่น เหียง (*Dipterocarpus cylindrica* Wall.) รั้ง (*Shorea siamensis* Miq.) ประดู่ (*Pterocarpus macrocarpus* Kurz) ไม้แดง (*Xylocarpus*

xylocarpa (Roxb.) Taub.) ซ้อ (*Gmelina arborea* Roxb.) นอกจากนี้พบว่ายังใช้หญ้าคา (*Imperata cylindrical* Beauv.) เพื่อมุงหลังคา แต่ไม่เน้นสำหรับตัวบ้านที่อาศัย แต่จะมุงหลังคาโรงเรือนต่างๆ เช่น โรงเรือนเก็บของ โรงเรือนเลี้ยงเห็ด โรงเรือนเลี้ยงสัตว์ เป็นต้น

สาเหตุที่เราพบจำนวนชนิดพืชในกลุ่มนี้น้อย อาจจะเป็นเนื่องมาจากว่า วัสดุสร้างบ้านในปัจจุบันมีประสิทธิภาพสูง ซึ่งเป็นทางเลือกให้แก่ชาวบ้าน นอกจากนี้ ชาวบ้านยังสามารถหาซื้อวัสดุสร้างบ้านได้ง่าย ตามศักยภาพที่ตนเองมีอยู่ ประกอบกับการมีกฎหมายที่เคร่งครัดในการควบคุมการตัดไม้ ทำให้ความเป็นไปได้ในการใช้ประโยชน์จากพืชเพื่อสร้างที่อยู่อาศัยไม่ได้ง่ายเหมือนในอดีตที่ผ่านมา

2.4 พืชเศรษฐกิจ

จำนวนพืชเศรษฐกิจที่มีการปลูกจำหน่ายในหมู่บ้านพบทั้งสิ้น 5 ชนิด คิดเป็นร้อยละ 3 เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพืชทั้งหมด ซึ่งเป็นตัวเลขที่น้อยมาก เมื่อเทียบกับพืชในกลุ่มใช้สร้างที่อยู่อาศัย ตัวอย่างพืชเศรษฐกิจ ได้แก่ มะม่วง (*Mangifera indica* Linn.) ข้าว (*Oryza sativa* Linn.) ข้าวโพด (*Zea mays* Linn.) ถั่วฝักยาว (*Vigna sinensis* Savi) และลำไย (*Euphorea longan* Linn.) พืชที่ยกตัวอย่างมาทั้งหมดนี้ถือว่าเป็นพืชเศรษฐกิจที่ก่อให้เกิดรายได้แก่ชาวบ้านทุกปี ดังนั้นจะเห็นว่าส่วนใหญ่แล้วชาวบ้านไปงมีอาชีพกสิกรรมเป็นหลัก และมีรายได้จากการจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร

สิ่งที่น่าสนใจก็คือ กลุ่มพืชที่ไม่ใช่พืชเศรษฐกิจหลัก แต่ก็ทำให้ชาวบ้านบางกลุ่มได้มีรายได้เพิ่มมากขึ้นตามฤดูต่างๆ เช่น ยอดอ่อน เปลือก และผลสุกมะกอกไทย (*Spondias pinnata* Kurz) ก้านใบตุน (*Colocasia cylindrical* Hook). ยอดอ่อน และดอกอ่อนผักหนาม (*Lasia spinosa* Thw.) ยอดอ่อนผักแปม (*Acanthopanax trifoliatum* Merr.) ยอดอ่อนหวาย (*Calamus* sp.) ยอดอ่อนและดอกอ่อนผักฮ้วน (*Dregea volubilis* Bth. Ex Hook. F.) ยอดอ่อนผักชีงาด (*Gymnema inodorum* Decne.) ยอดอ่อนผักบั้ง (*Emilia sonchifolia* DC.) ยอดอ่อนผักเผ็ด (*Spilanthes acmella* (Linn.) Murr.) ยอดอ่อนผักกูด (*Athyrium esculentum* Copel.) ผักอ่อนเพกา (*Oroxylum indicum* Vent.) ใบอ่อนกุ่ม (*Crateva religiosa* Kurz.) ยอดอ่อนตำลึง (*Cucumis sativa* Linn.) ยอดอ่อนและผลฟักทอง (*Cucurbita moschata* Decne.) ผลอ่อนบวบเหลี่ยม (*Luffa acutangula* Roxb.) ผลอ่อนมะระขี้นก (*Momordica charantia* Linn.) ยอดอ่อนผักหวานป่า (*Melientha suavis* Pierre) ผลก้อหลวง (*Castanopsis diversifolia* King) หน่อไม้ไร่ (*Gigantochloa albociliata* Munro) และใบอ่อนผักเลือด (*Ficus virens* Ait.) เหล่านี้ก็สามารถเก็บแล้วนำไปจำหน่ายในตลาดสดแม่โจ้ได้

2.5 พืชใช้ประโยชน์อื่นๆ

การจัดพืชในกลุ่มนี้ในกรณีที่มีการใช้ประโยชน์พืชที่ไม่แตกต่างกับกลุ่มที่กล่าวมาแล้วข้างต้น พบทั้งสิ้น 8 ชนิด หรือคิดเป็นร้อยละ 5 เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนพืชทั้งหมด ซึ่งมีจำนวนเท่ากับพืชเศรษฐกิจ ตัวอย่างการใช้ประโยชน์พืชในกลุ่มนี้ได้แก่ อบเชย (*Cinnamomum bejolghota* Sweet.) เปลือกต้นใช้ทำเครื่องหอม, ฝาง (*Caesalpinia sappan* Linn) แก่นต้นใช้ย้อมผ้า สีจะออกแดงส้ม, เกล็ดปลา (*Phyllodium longipes* Sehindl.) ใช้ทั้งต้นแช่น้ำอาบให้หญิงมีครรภ์เพื่อให้คลอดบุตรง่าย, หญ้าขัด (*Sida acuta* Burm.f.) ใช้ทั้งต้นตากแห้งทำไม้กวาด, ย่านลิเภา (*Lygodium* sp.), หนาด (*Blumea balsamifera* DC.) และคำมอกหลวง (*Gardenia sootepensis* Hutch.) กิ่งและใบให้วุ้น - ควาย กินช่วยเจริญอาหาร

จะเห็นว่าวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์จากพืชในกลุ่มนี้จะมีความหลากหลายมาก ครอบคลุมทั้งเรื่องการใช้ประโยชน์ ไม่เพียงแต่เพื่อประโยชน์สำหรับมนุษย์เองเท่านั้น ยังนำไปประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์กับสัตว์เลี้ยงอีกด้วย นอกจากนี้ยังครอบคลุมเรื่องความเชื่อ ซึ่งเป็นเรื่องของจิตใจอีกด้วย

อย่างไรก็ตาม เมื่อนำผลการวิจัยไปเปรียบเทียบกับงานวิจัยพฤกษศาสตร์พื้นบ้านอื่น ๆ แล้ว จะเห็นว่ามีความโน้มเป็นไปในทิศทางเดียวกัน กล่าวคือ พบว่าจำนวนพืชอาหาร และพืชสมุนไพรที่ได้จากการสำรวจจะมีความหลากหลายสูง (ทิพย์สุตา 2540, เยาวนิตย์ 2539 และ ปิยวรรณ 2538) ทั้งนี้อาจเนื่องจากประเด็นแรก ชาวบ้านมีวิถีชีวิตพึ่งพิงกับธรรมชาติอย่างใกล้ชิด และได้รักษาภูมิปัญญาที่มีการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษมาประยุกต์ใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันได้อย่างลงตัว ประเด็นที่สองคือ ประเทศไทยเป็นประเทศที่มีความหลากหลายของพันธุ์พืชสูง จึงมีความเป็นไปได้ว่า จำนวนพืชที่ชาวบ้านรู้จักและนำมาใช้ประโยชน์ เป็นผลเนื่องมาจากความหลากหลายของพันธุ์พืชที่เรามีอยู่เป็นทุนเดิม อย่างไรก็ตาม ไม่ควรมองผ่านประเด็นที่สามคือ ศักยภาพ และวิธีการถ่ายทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านของบรรพบุรุษ จากรุ่นสู่รุ่น และผลที่จะเกิดขึ้นในอนาคตอันใกล้นี้

เอกสารอ้างอิง

- คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. 2539. สมุนไพรพื้นบ้านล้านนา. อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, กรุงเทพฯ. 264 หน้า.
- ชัยยุทธ กล้าแวรวงศ์. 2539. พฤษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าถิ่น หมู่บ้านวังเส้า จ.น่าน. ปัญหาพิเศษปริญญาวิทยาศาสตรบัณฑิต, สาขาชีววิทยา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- เต็ม สมิตินันท์. 2520. พันธุ์ไม้อุทยานแห่งชาติเขาใหญ่. นิเวศมดการพิมพ์, กรุงเทพฯ.
- เต็ม สมิตินันท์. 2523. ชื่อพันธุ์ไม้แห่งประเทศไทย (ชื่อพฤษศาสตร์-ชื่อไทย). พันธุ์ไม้พับลิชชิ่ง จำกัด, กรุงเทพฯ.
- เต็ม สมิตินันท์ และ วีระชัย ณ นคร. 2538. พฤษศาสตร์พื้นบ้าน. เอกสารประกอบการสัมมนา เรื่อง พฤษศาสตร์ไทยในอนาคต, เชียงใหม่.
- ปรัชญา ศรีสง่า. 2536. พฤษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งลายในหมู่บ้านแม่สาใหม่ จังหวัดเชียงใหม่. ปัญหาพิเศษวิทยาศาสตรบัณฑิต, สาขาชีววิทยา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- ประเวศ วะสี. 2536. การศึกษาของชาติกับภูมิปัญญาท้องถิ่น. ภูมิปัญญาชาวบ้านกับการพัฒนาชนบท เล่ม 1. อัมรินทร์พรินต์ติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด, กรุงเทพฯ.
- ปิยวรรณ วิจิชัยนันท์. 2538. พฤษศาสตร์พื้นบ้านของชาวกะเหรี่ยงในเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต. สาขาชีววิทยา, คณะวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- พวงเพ็ญ ศิริรักษ์. 2532. รายงานการวิจัยเรื่อง การสำรวจพืชวงศ์ขิงในบริเวณภาคใต้ของไทย. ภาควิชาชีววิทยา, คณะวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, สงขลา.
- พิมพ์ใจ มณีนาถ. 2531. การสำรวจไม้ป่าที่มีผลรับประทานได้ในภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย. วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาชีววิทยา, คณะวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- เยาวนิตย์ พลพิมพ์. 2539. พฤษศาสตร์พื้นบ้านของชาวเขาเผ่าต่างๆ ในเขตศูนย์พัฒนาโครงการหลวงแก่งน้อยและหนองเขียว จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต, สาขาชีววิทยา, คณะวิทยาศาสตร์, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.
- รัชดา พงษ์สัตยาพิพัฒน์. 2535. พฤษศาสตร์พื้นบ้านของชาวม้งขาวในหมู่บ้านข้างเคียน จังหวัดเชียงใหม่. ปัญหาพิเศษวิทยาศาสตรบัณฑิต, สาขาชีววิทยา, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. เชียงใหม่.
- ราชบัณฑิตยสถาน. 2525. พจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน. อักษรเจริญทัศน์, กรุงเทพฯ.
- วิสุทธ์ ไบไม้. 2537. ทรัพยากรชีวภาพของชาติ ทางเลือกใหม่ในการพัฒนาแบบยั่งยืน. เอกสารประกอบการประชุมความหลากหลายทางชีวภาพ. กรุงเทพฯ.

- วีระชัย ณ นคร. 2537. ความหลากหลายทางชีวภาพด้านพืชในประเทศไทย. เอกสารประกอบการประชุมความหลากหลายทางชีวภาพ. กรุงเทพฯ.
- สมจิตร พงศ์พงษ์ และ สุภาพ ภูประเสริฐ. 2534. พืชกินได้และพืชมีพิษในป่าเมืองไทย. โอเอสพรีนติ้งเฮ้าส์, กรุงเทพฯ.
- อภิชาติ ขาวปลอด. 2537. ความหลากหลายทางพันธุกรรมพืช เรามีอะไร จะใช้อย่างไร. เอกสารประกอบการประชุมความหลากหลายทางชีวภาพ, กรุงเทพฯ.
- อำพล เสนาณรงค์. 2537. สถานภาพทางทรัพยากรพันธุกรรมพืชในประเทศไทย. ศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพแห่งชาติ, สำนักงานพัฒนาวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งชาติ, กรุงเทพฯ
- Adema, F., Leenhouts, P.W. and van Welzen, P.C. 1994. Sapindaceae. Flora Malesiana. Vol. 11(3) : 459-465. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague. Netherlands.
- Airy Shaw, H. K. 1971. The Euphorbiaceae of Siam. Kew Bulletin. vol. 26 (2):191-363.
- Aldunate, C. et. al.1983. Ethnobotany of Pre-Altiplanic Community in the Andes of Northern Chile. Econ. Bot. 37(1): 120-135.
- Anderson, E.F. 1993. Plants and People of the Golden Triangle: Ethnobotany of Hill Tribes of Northern Thailand. Dioscorides Press. Portland, Oregon.
- Backer, C.A. and Bakhuizen van den Brink JR, RC. 1963. Flora of Java. Vol. 1,2 and 3 N.V.P. Noordhoff Groningen. the Netherlands.
- Bailey, L.H. 1966. Mannual of Cultivated Plants. The Macmillan Company, New York.
- Benson, L. 1967. Plant Classification. D.C. Heath and Company, U.S.A.
- Cambie, R.C. and J. Ash. 1994. Fijian medicinal plants. CSIRO Cataloyuingin Publication, Australia.
- Chayamarit, K. 1991. Capparaceae. Flora of Thailand. Vol. 5 (3): 241-247. The Royal Herbarium, Royal Forest Department. Chutima Press, Bangkok.
- China Acadamy of Traditional Chinese Medicine. 1989. Medicinal Plants in China. World Health Organization, Singapore.
- Costantin, J. 1912. Asclepiadaceae. Flore Generale LIndo-Chine. Vol. 4: 87. Masson Et C,ie Editeurs, Paris.
- Courchet, L. 1910. Polygonaceae. Flore Generale LIndo - Chine. Vol. 5: 29. Masson Et C,ie Editeurs, Paris.

- Cox, P.A. and Michael J. Balick. 1994. The Ethnobotanical Approach to Drug Discovery: Medicinal plants discovered by traditional societies are proving to be an important source of potentially therapeutic drugs. *Scientific American*. Vol. 270 (6): 60-65.
- Cox, P.A., Rebecca Sperry, Mervi Tuominen and Lars Bohlin. 1989. Pharmacological Activity of the Samoan Ethnopharmacopoeia. *Economic Botany*. Vol. 43(4): 487-497.
- Cronquist, A. 1981. *An Integrated System of Classification of Flowering Plants*. New York.
- Duck, J.A. and Edward S. Ayensu. 1985. *Medicinal Plants of China*. Vol. 1. Reference Publication, USA.
- Dessaint, W.Y. 1981. The T'in or Mal. *Journal of the Siam Society*. Vol. 69(1,2): 107-137.
- Edward M. Croom, Jr. 1983. Documenting and evaluating Herbal Remedies. *Economic Botany*. Vol. 37(1): 13-27.
- Filbeck, D. 1971. Tin Culture. (เอกสารโรเนียว)
- Filbeck, D. 1978. T'in : A Historical Study. Department of Linguistics Research School of Pacific Studies, The Australian National University, Australia.
- Gagnepain. 1938. Beberidaceae. *Flore Generale L'Indo-Chine*. Vol. 1: 144. Masson Et C,ie Editeurs, Paris.
- Gordon Young, O. 1961. *The Hill Tribes of Northern Thailand*. Thailand-American Audio Visual Service, Bangkok.
- Harada, J., Paisooksantivatana, Y. and Zungsontiporn, S. 1987. Weed in the Highlands of Northern Thailand: Color illustrated. National Weed Science Research institute Project. Department of Agriculture, Bangkok, Bangkok.
- Hedge, I.C. and J. M. Lamond. 1992. Umbelliferae (Apiaceae). *Flora of Thailand*. Vol.5(4): 442-470. The Royal Herbarium, Royal Forest Department. Chutima Press, Bangkok.
- Hooker, J.F. 1875, 1879, 1882, 1885, 1890, 1897. *Flora of British India*. Vol. 1-7. L. Reeve & Co. Ltd., Great Britain.
- Hutchinson, J. 1959. *The Families of Flowering Plants*. Oxford University Press. London.
- Hutchinson, J. 1967. *The Genera of Flowering Plants*. Oxford University Press. London.

- Institute of Materia Medica Hanoi. 1989. Medicinal Plants. World Health Organization, Vietnam.
- Jacquat, C. and Bertossa, G. 1990. Plants from the Markets of Thailand. Duang Kamol. Bangkok.
- Jain, S.K. and S.K Borthakur, 1980. Ethnobotany of the Mikirs of India. Econ. Bot. 34(3): 264-272.
- Jain, S.K. and Robat A. DeFilipps. 1991. Medicinal Plants of India. Vol. 1. Reference Publications, USA.
- Jessop, J.P. 1983. Liliaceae-I. Flora Malesiana. Vol. 9: 189-235. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Netherlands.
- Keng, H. 1969. Orders and Families of Malayan Seed Plants. University of Malaya Press, Kuala Lumpur.
- Keng, H. Hong, De-Yuan and Chia-Jui Chen. 1993. Orders and Families of Seed Plants of China. World Scientific Publishing, Singapore.
- Kindscher, K. 1992. Medicinal Wild Plants of The Prairie. An Ethnobotanical Guide. University Press of Kansas, USA.
- Kindscher, K. 1989. Ethnobotany of Purple Coneflower (*Echinacea angustifolia*, Asteraceae) and Other *Echinacea* Species. Economic Botany. Vol. 43(4): 498 - 570.
- Larsen, K. and Chi-Ming Hu. 1996. Myrsinaceae. Flora of Thailand. Vol. 6 (2):81-178. The Royal Herbarium, Royal Forest Department. Chutima Press, Bangkok.
- Larsen, K. 1992. Amaranthaceae. Flora of Thailand. Vol. 5 (4): 375-405. The Royal Herbarium, Royal Forest Department. Chutima Press, Bangkok.
- Larsen, K., Larsen, S.S. and Jules E. Vidal. 1984. Leguminosae - Caesalpinioideae. Flora of Thailand. Vol. 1(1): 1 - 129. The Royal Herbarium, Royal Forest Department. Chutima Press, Bangkok.
- Martin, Gary. J. 1955. Ethnobotany. The University Press Cambridge, Great Britain.
- Motley, T. K. 1994. The Ethnobotany of Sweet Flag, *Acorus calamus* (Araceae). Economic Botany. Vol. 48(4): 397-412.
- Neogi, B., Prasad, M.N.V. and Rao, R.R. 1989. Ethnobotany of Some Weeds of Khasi and Garo Hills, Meghalaya, Northeastern India. Economic Botany. Vol. 43(4): 471-479.

- Nguyen Van Duong. 1993. Medicinal Plants of Vietnam, Cambodia and Laos. Mekong Printing.
- Nielsen, I.C. 1985. Leguminosae-Mimosoideae. Flora of Thailand. Vol. 4(2): 131-222. The Royal Herbarium, Royal Forest Department. Chutima Press, Bangkok.
- Niyomdham, C. 1994. Key to the Genera of Thai Papilionaceous Plants. Thai Forest Bulletin (Botany). No. 22:26-96. The Forest Herbarium, Royal Forest Department. Bangkok.
- Pal, D.C. and S.K. Jain. 1989. Notes on Lodha Medicine in Midnapur District, West Bengal, India. Economic Botany. Vol. 43(4): 464-470.
- Phengklai, C. 1993. Taccaceae. Flora of Thailand. Vol. 6(1): 1 - 9. The Royal Herbarium, Royal Forest Department. Chutima Press, Bangkok.
- Phengklai, C. 1993. Tiliaceae. Flora of Thailand. Vol. 6 (1);10 - 80. The Royal Herbarium, Royal Forest Department. Chutima Press, Bangkok.
- Phengklai, C. 1995. Studies in Thai Flora Sterculiaceae in Thailand. Thai Forest Bulletin (Botany).No. 23: 62-108.The Forest Herbarium, Royal Forest Department.Bangkok.
- Phengklai, C. et. al. 1988. The Vegetation in Bog Area. Thai Forest Bulletin (Botany). No. 17: 1-105. The Forest Herbarium, Royal Forest Department. Bangkok.
- Philipson, W.R. 1983. Araliaceae-I. Flora Malesiana. Vol. 9 : 1 - 106. Martinus Nijhoff Publishers, The Hague, Netherlands.
- Pitrad, J. 1929. Rubiaceae. Flore Generale LIndo - Chine. Vol. 5: 249. Masson Et C,ie Editeurs, Paris.
- Porter, C. L. 1967. Taxonomy of Flowering Plants. W.H. Freeman and Company. San Francisco.
- RAO, R.R. and N.S. Jamir. 1982. Ethnobotanical Studies in Nagaland: I. Medicinal Plant. Econ. Bot. 36(2): 176-181.
- Sleumer, H. 1989. Olacaceae. Flora Malesiana. Vol. 9:1-30. Kluwer Academic Publishers, Netherland.
- Santisuk, T. 1992. Sonneratiaceae. Flora of Thailand. Vol. 5(4): 434-441. The RoyalHerbarium, Royal Forest Department. Chutima Press, Bangkok.

- Siddiqui, M.B., Mashkoo, A. and Husain, W. 1989. Traditional Treatment of Skin Diseasea in Uttar Pradesh, India. *Economic Botany*. Vol. 43(4): 480-486.
- Srisavasdi, B. 1963. The hill Tribes of Siam. Khun Aroon, Bangkok.
- Trisonthi, C.1990.Utilization and Conservation of the Minor Forest Products in Chiangmai, Thailand. The challenges of Ethnobiology in The 21 st Century. Yunnan Science and Technology Press. Kunming, China.
- Trisonthi, C. 1995. Biodiversity in Swidden Agroecosystems in Northern Thailand. Regional Study on Biodiversity: Concepts, Framworks, and Methods. Yunnan University Press, Kunming, China.
- Trisonthi, C. 1996. Lawa and Tin in Northern Thailand : Their Culture and Useful Plants. 5 th. Congress on Ethnobiology. Nairobi, Kenya.
- van der Meijden, R. 1989. Polygalaceae. *Flora Malesiana*. Vol. 9 : 455-678. Kluwer Academic Publishers, Netherland.
- Backer, C.A. and Bakhuizen van den Brink JR., RC. 1963. *Flora of Java*. Vol.1,2 and 3 N.V.P. Noordhoff Gronigen. The Netherlands.

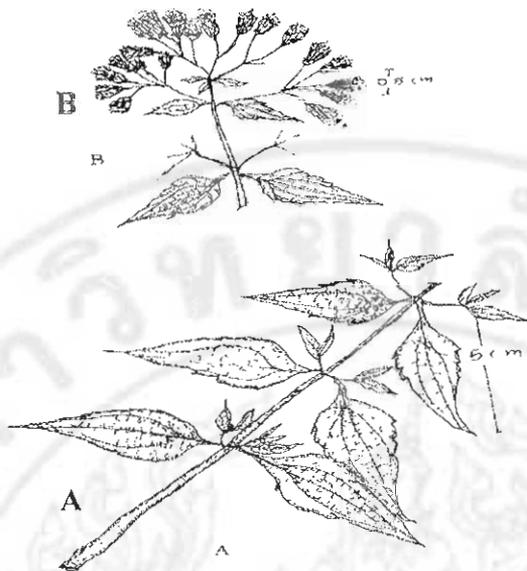
ภาคผนวก ก

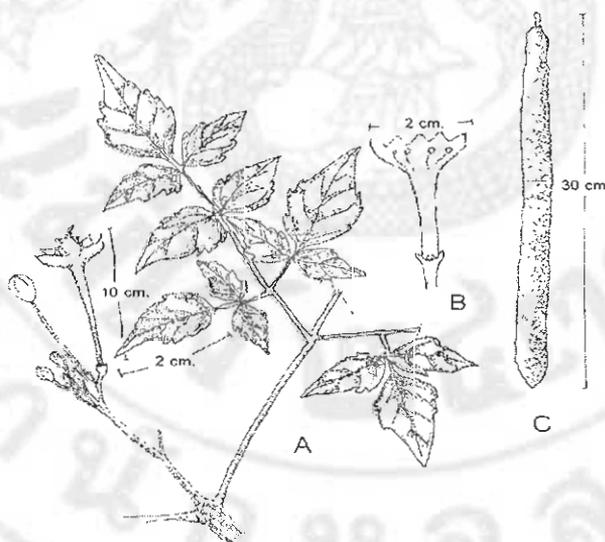
ภาพที่ 3 *Andrographis piniculata* Nees. ฟ้าทะลายโจร
A: กิ่ง ที่มีใบ และช่อดอก B: ดอกย่อย C: ผล

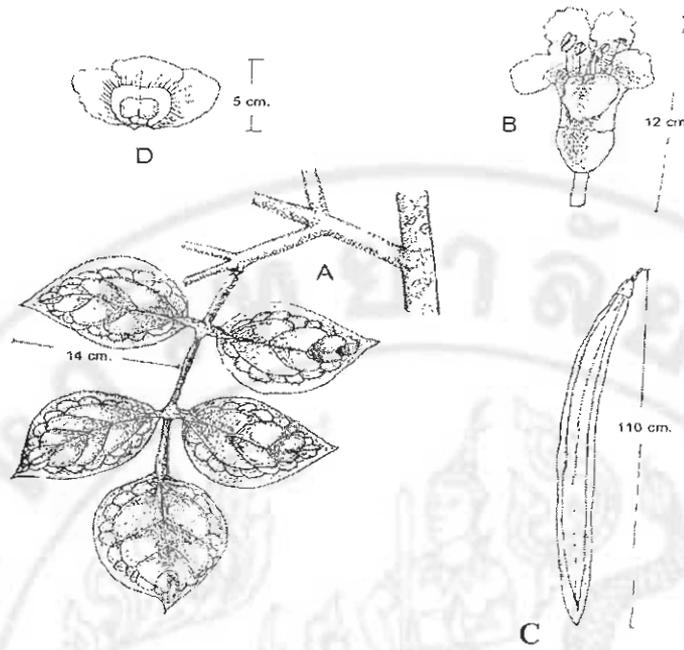
ภาพที่ 4 *Barleria lupulina* Lindl. เสลดพังพอน A: กิ่ง ที่มีใบ และช่อดอก B: ดอกย่อย

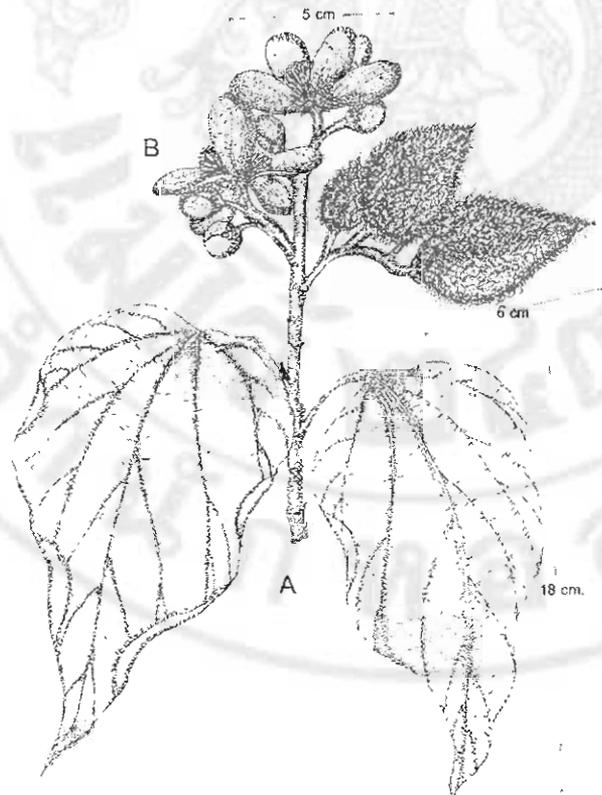
ภาพที่ 5 *Eupatorium odoratum* Linn. สบเส้า A: ใบ กิ่ง B: ช่อดอก

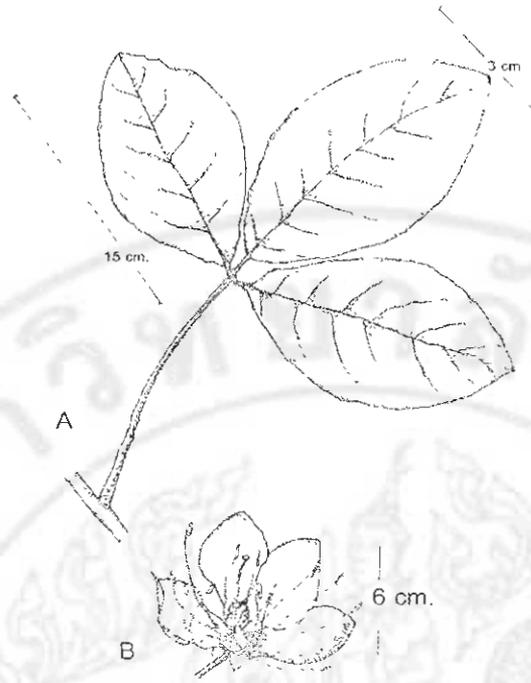
ภาพที่ 6 *Millingtonia hortensis* Linn.f. ป๊อบ A: กิ่ง ที่มีใบ และช่อดอก B: ดอกย่อย C: ผล

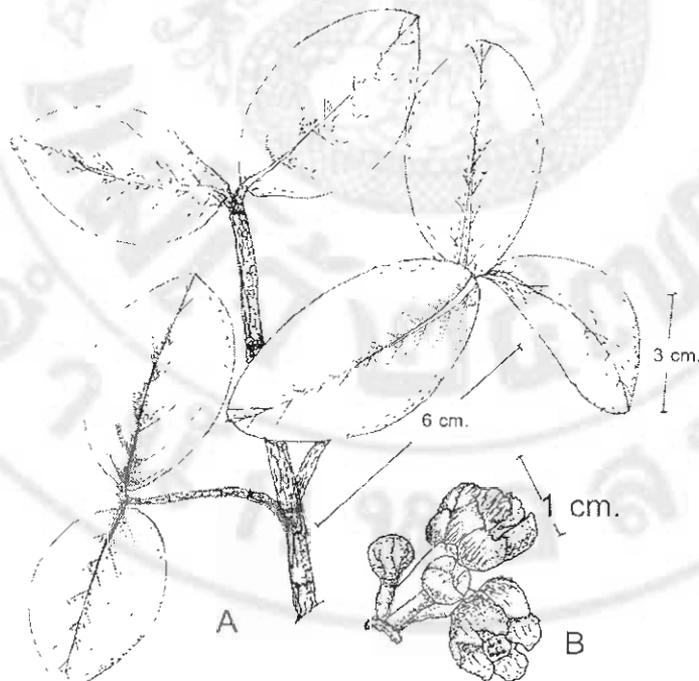
ภาพที่ 7 *Oroxylum indicum* Vent. เพกา A: กิ่ง ใบ B,D: ดอกย่อย C: ผล

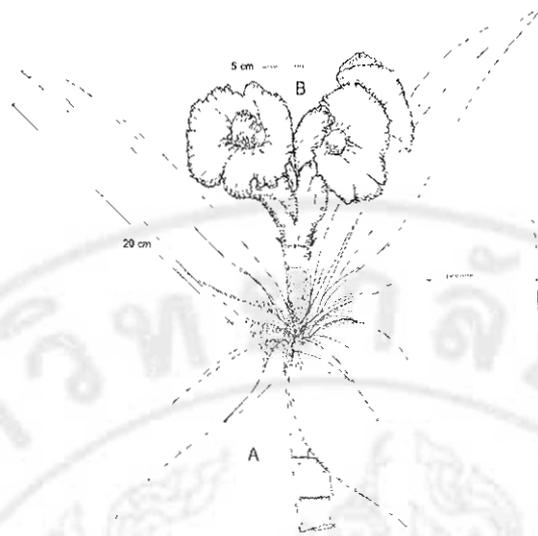
ภาพที่ 8 *Bixa orellana* Linn. คำเสด A: กิ่ง ที่มีใบ ช่อดอก และผล

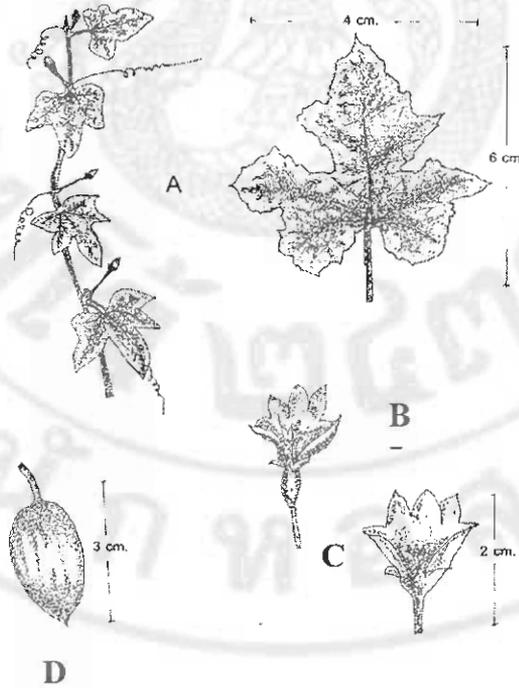
ภาพที่ 9 *Crateva religiosa* Kurz. กุ่มบก A: ใบ กิ่ง B: ดอกย่อย

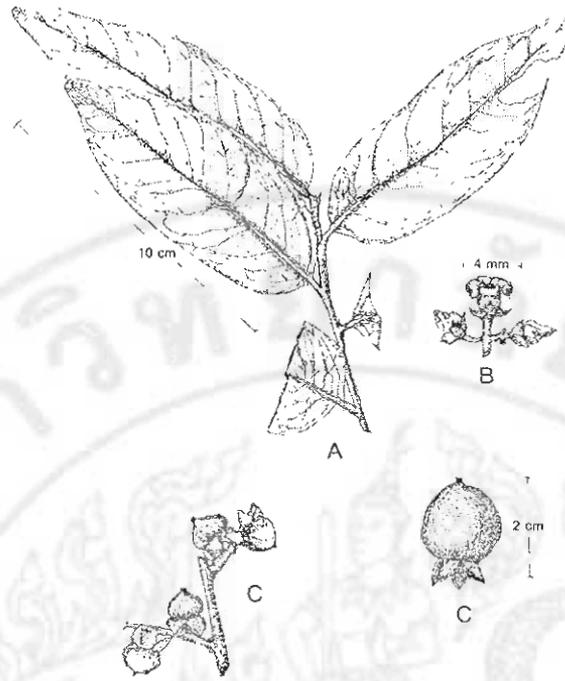
ภาพที่ 10 *Garcinia succifolia* Kurz. ส้มป่อย A: ใบ กิ่ง B: ช่อดอก

ภาพที่ 11 *Costus speciosus* Smith. เอื้องหมายนา A: กิ่ง ที่มีใบ และช่อดอก

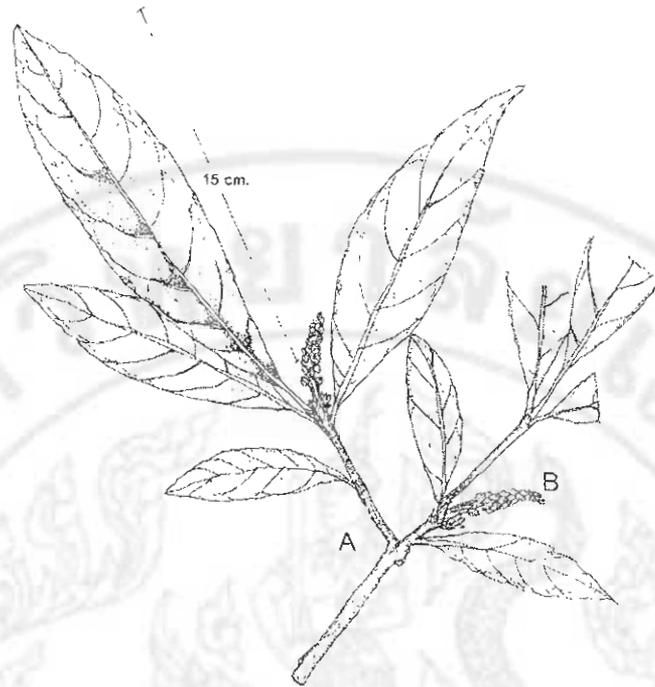
ภาพที่ 12 *Coccinia grandis* Voigt. ตำลึง A: ใบ กิ่ง B: ใบ C: ดอก D: ผล

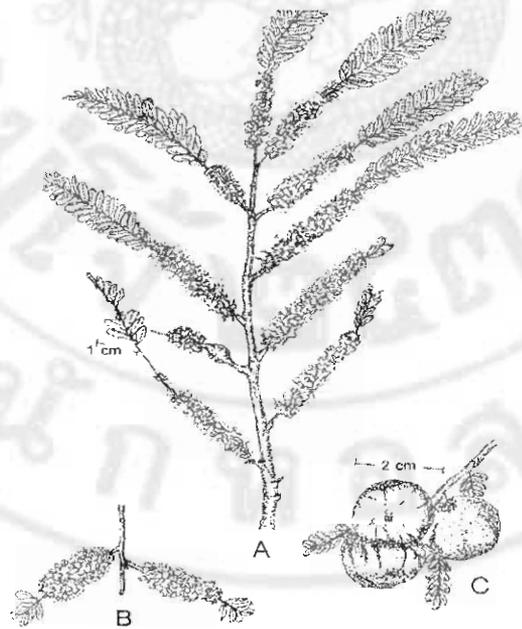
ภาพที่ 13 *Diospyros mollis* Griff. มะเกลือ A: ใบ กิ่ง B: ช่อดอก C, D: ผล

ภาพที่ 14 *Baccaurea ramiflora* Lour. มะไฟป่า A: ใบ กิ่งที่มีช่อดอก B: ผล

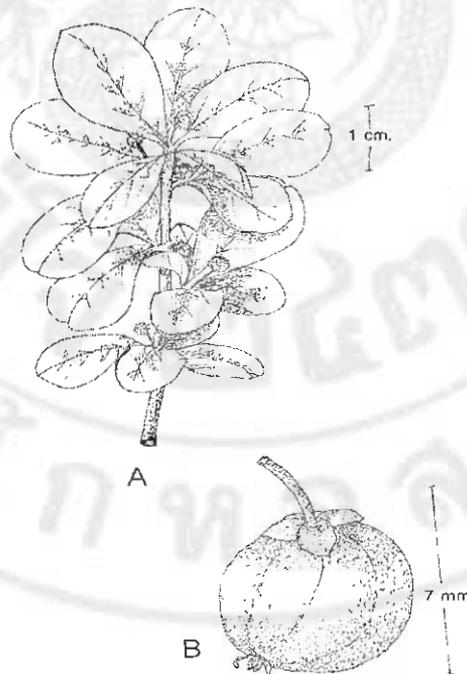
ภาพที่ 15 *Croton sublyratus* Kurz. เปล้าน้อย A: กิ่ง ที่มีใบและช่อดอก

ภาพที่ 16 *Phyllanthus emblica* Linn. มะขามป้อม A: กิ่ง ที่มีใบและช่อดอก B: ช่อดอก C: ผล

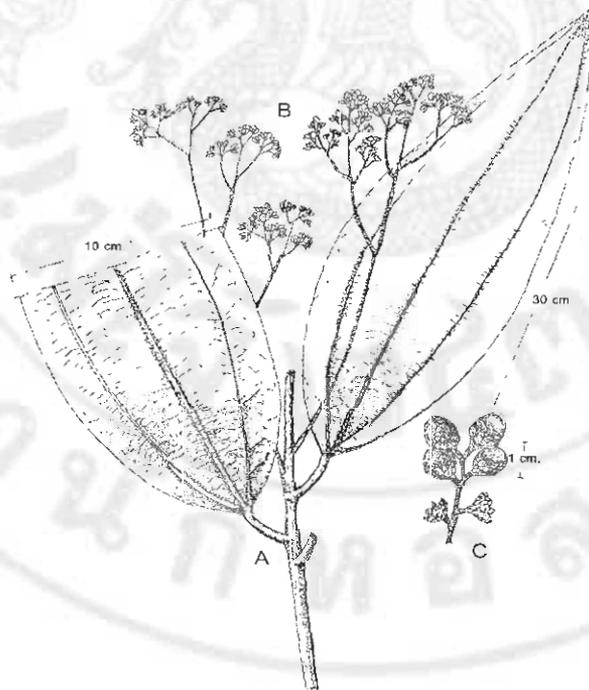
ภาพที่ 17 *Phyllanthus pulcher* Wall. ว่านธรณีสาร A: กิ่ง ที่มีใบและช่อดอก B: ดอกย่อย

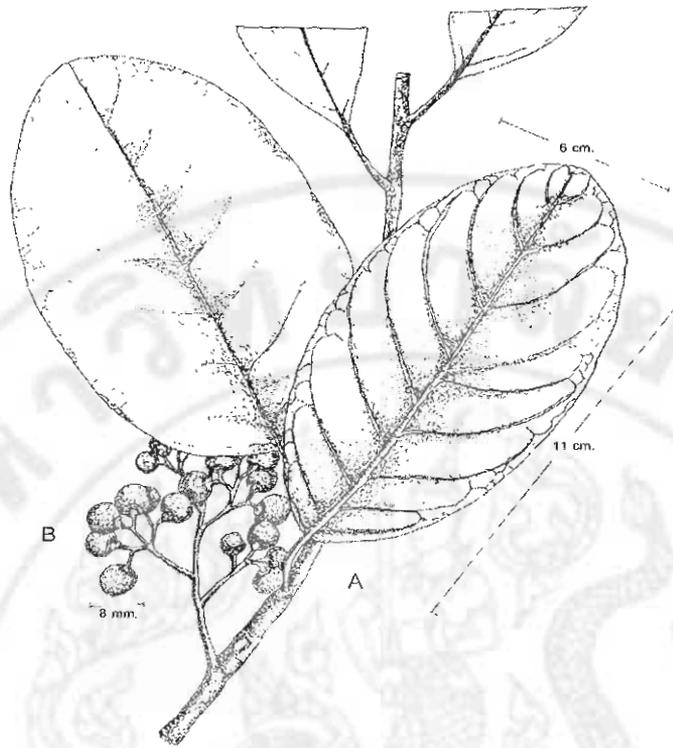
ภาพที่ 18 *Flacourtia indica* Merr. ตะขบป่า A: กิ่ง ใบ B: ผล

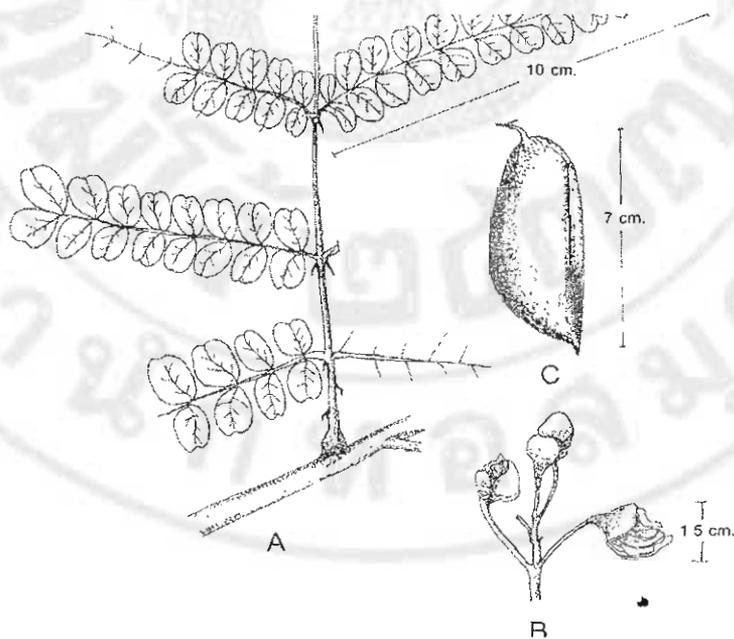
ภาพที่ 19 *Orthosiphon grandiflorus* Bloding. พยับเมฆ A: กิ่ง ใบ ที่มีช่อดอก B: ดอกย่อย

ภาพที่ 20 *Cinnamomum bejolghota* Sweet. อบเชย A: กิ่ง ใบ ที่มีช่อดอก B,C: ผลอ่อน

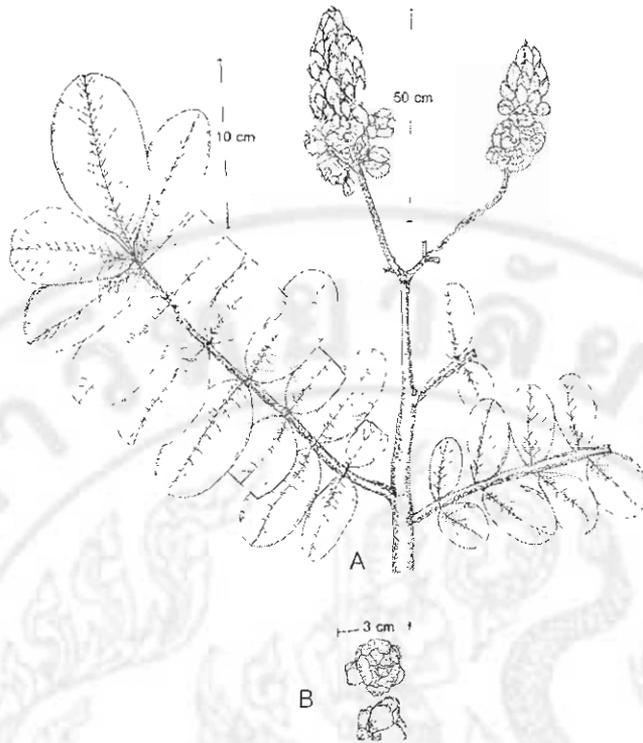

ภาพที่ 21 *Litsea glutinosa* (Lour.) C.B. Robinson นมี่เหม็น A: กิ่งที่มีใบ และผลอ่อน

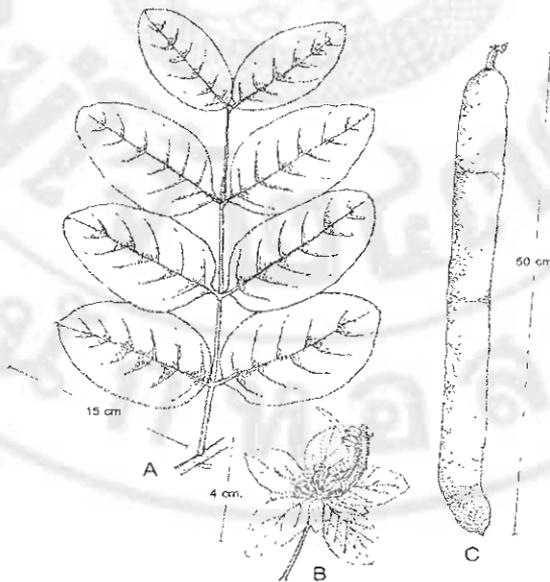

ภาพที่ 22 *Caesalpinia sappan* Linn. ผาง A: กิ่ง ใบ B: ดอกย่อย C: ผล

ก - 11

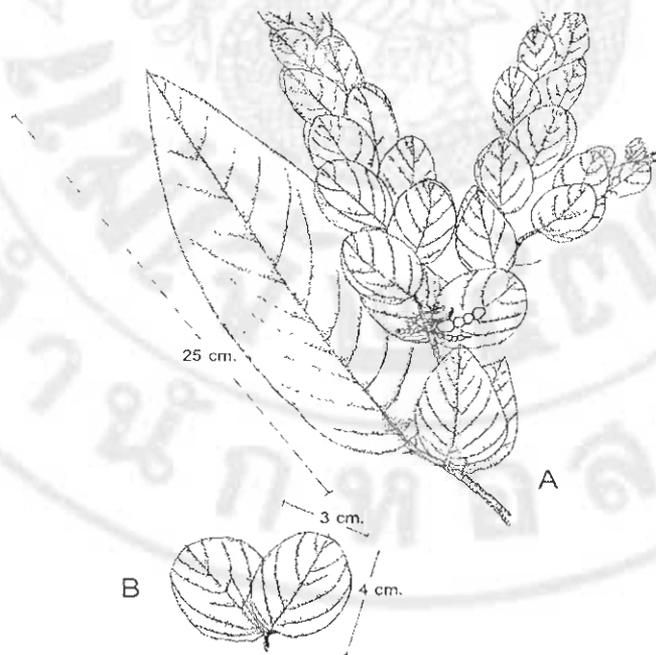
ภาพที่ 23 *Cassia alata* Linn. ชุมเห็ดเทศ A: กิ่ง ที่มีใบและดอก B: ดอกย่อย

ภาพที่ 24 *Cassia fistula* Linn. ราชพฤกษ์ A: กิ่ง ใบ B: ดอกย่อย C: ผล

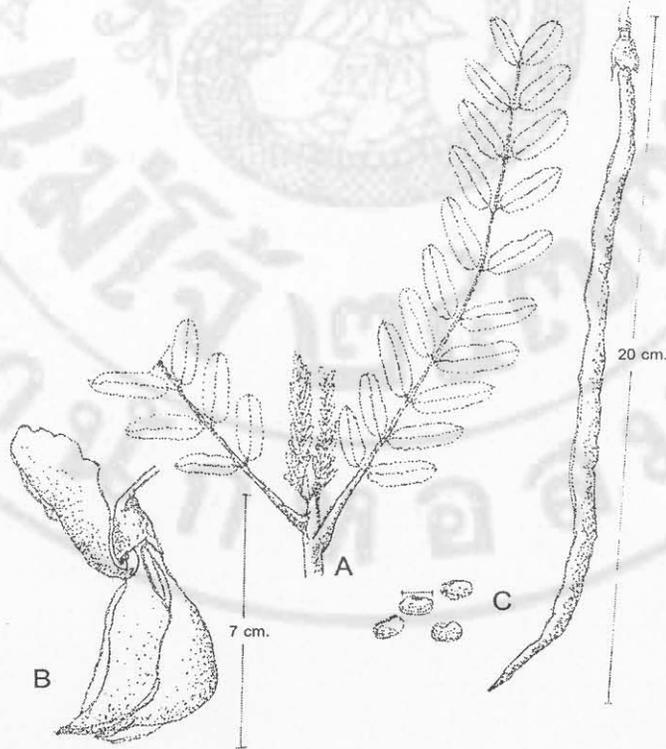
ภาพที่ 25 *Cassia siamea* Lamk. ชีเหล็กไทย A: กิ่ง ที่มีใบและช่อดอก B: ดอกย่อย

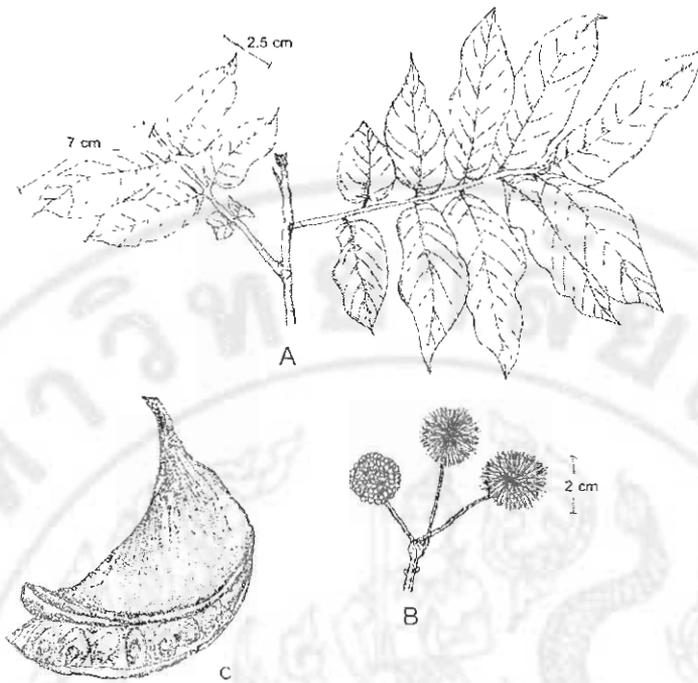
ภาพที่ 26 *Phyllodium longipes* Sehindl. เกล็ดปลา A: กิ่ง ที่มีใบ ช่อดอก และผลอ่อน
B: ใบประดับช่อดอก

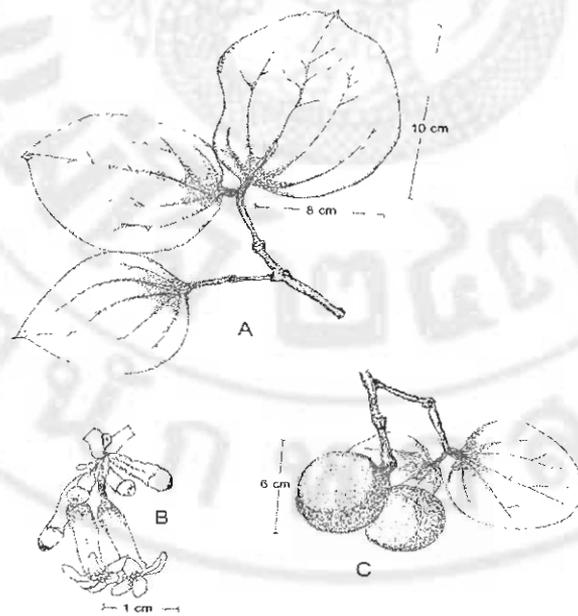
ภาพที่ 27 *Pterocarpus macrocarpus* Kurz ประดู่ A: กิ่ง ที่มีใบ และช่อดอก B: ผล

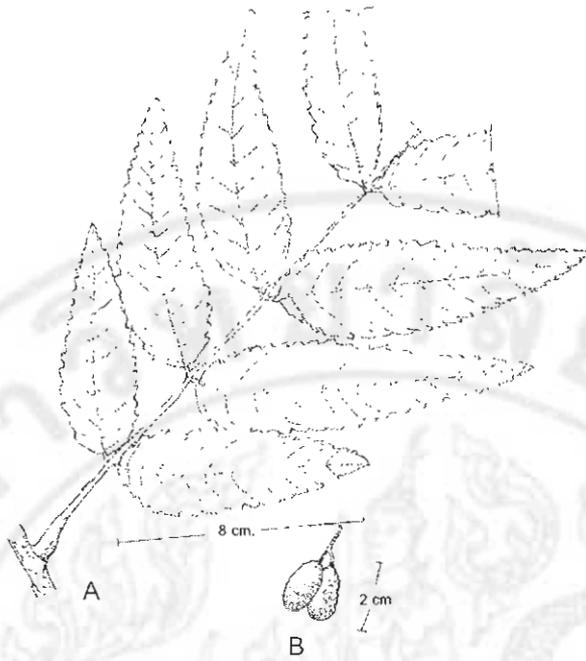
ภาพที่ 28 *Sesbania grandiflora* Desv. แดบ้าน A: กิ่ง ที่มีใบ และช่อดอก B: ดอกย่อย C: ผล

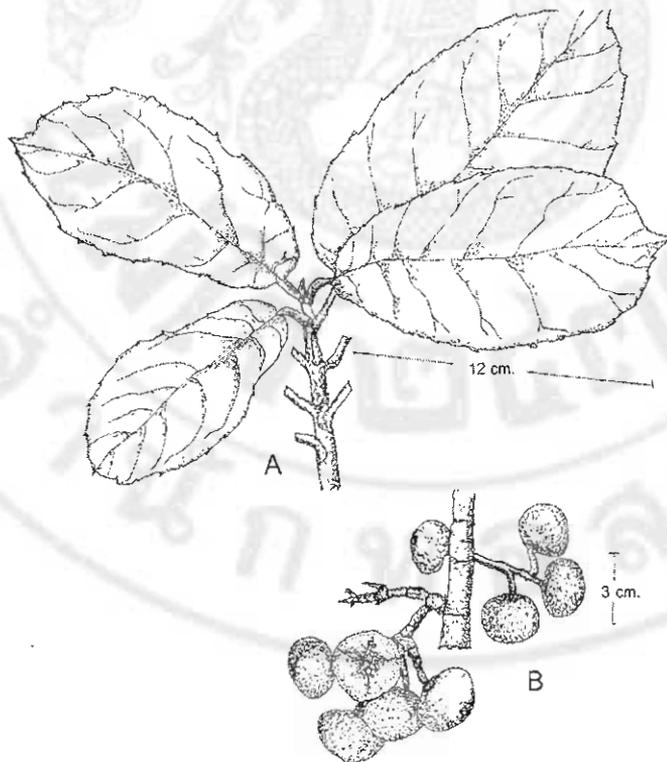
ภาพที่ 29 *Xylia xylocarpa* (Roxb.) Taub. ไม้แดง A: กิ่ง ใบ B: ช่อดอก C: ผล

ภาพที่ 30 *Strychnos nux-vomica* Linn. แผลงใจ A: กิ่ง ใบ B: ช่อดอก C: ผล

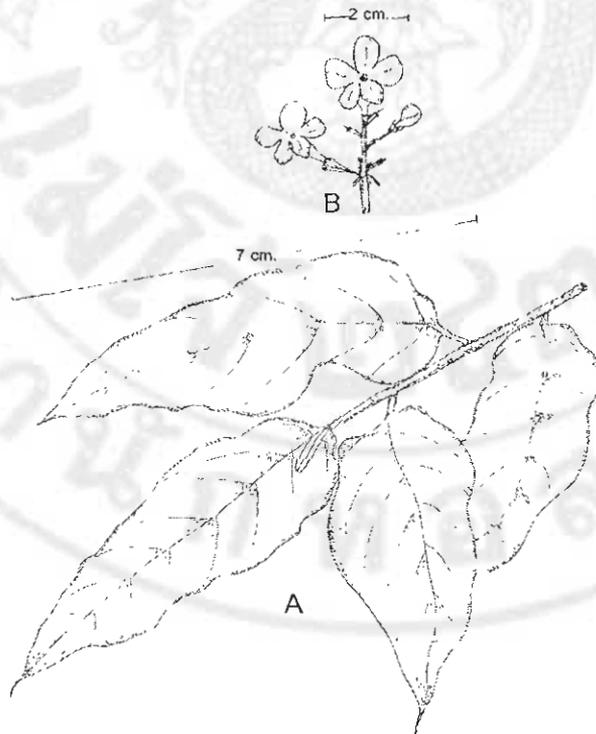
ภาพที่ 31 *Azadirachta indica* var. *siamensis* Valetton สะเดา A: กิ่ง ใบ B: ผล

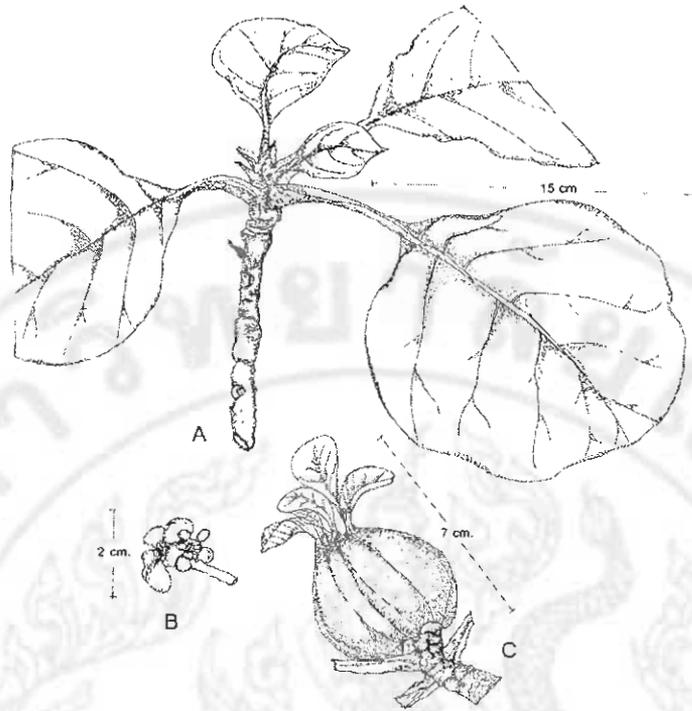
ภาพที่ 32 *Ficus hispida* Linn.f. มะเดื่อปลั่ง A: กิ่ง ใบ B: ผล

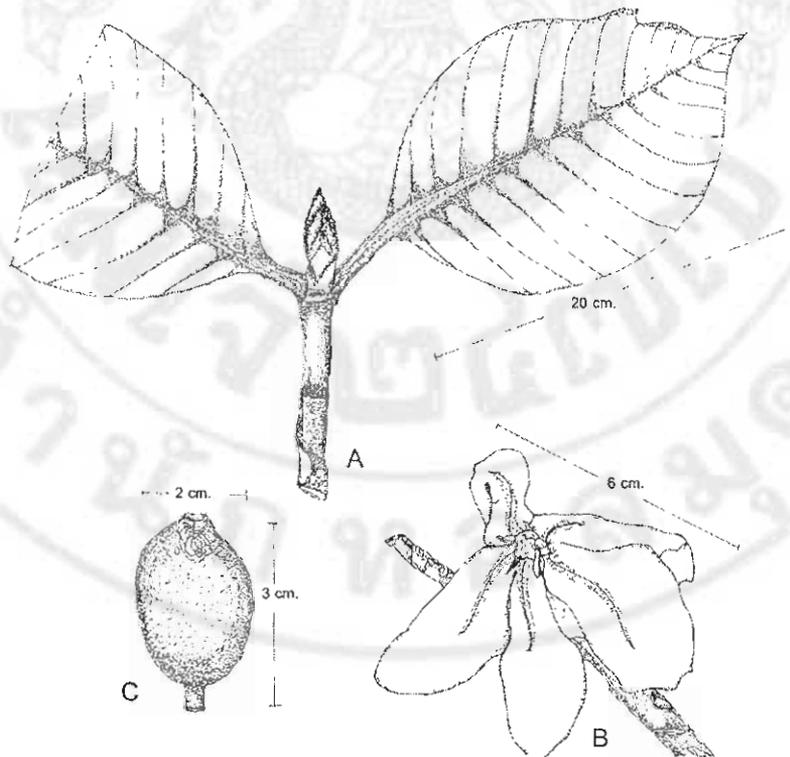
ภาพที่ 33 *Plumbago indica* Linn. เจตมูลเพลิงแดง A: กิ่ง ใบ B: ช่อดอก

ภาพที่ 34 *Plumbago zeylanica* Linn. เจตมูลเพลิงขาว A: กิ่ง ใบ B: ช่อดอก

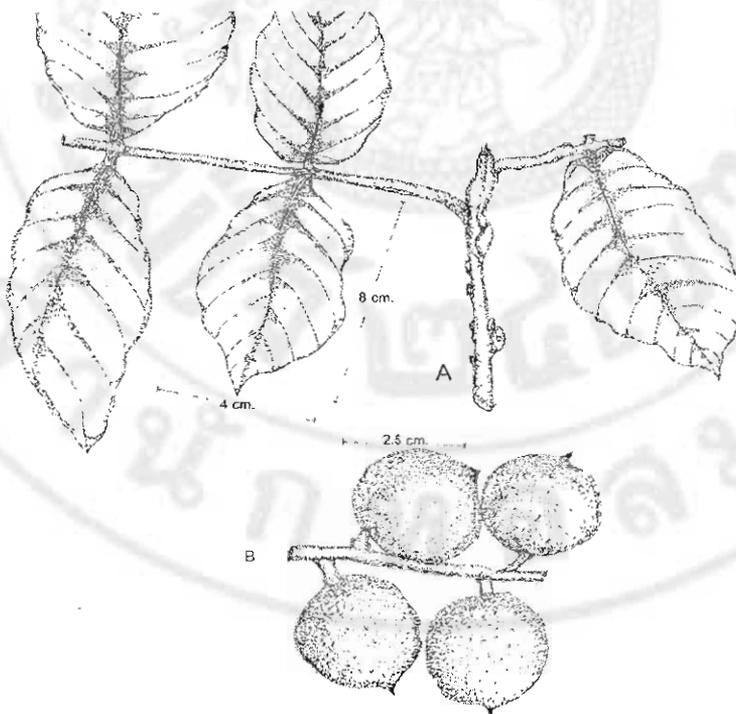
ภาพที่ 35 *Gardenia erythroclada* Kurz. มะคังแดง A: กิ่ง ใบ B: ดอกย่อย C: ผล

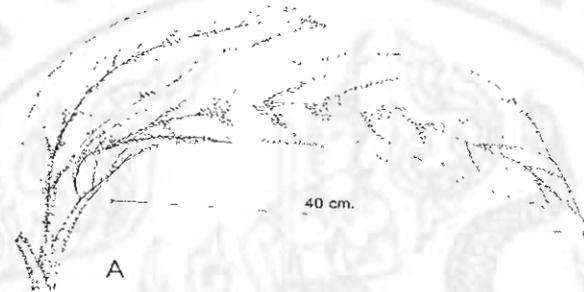
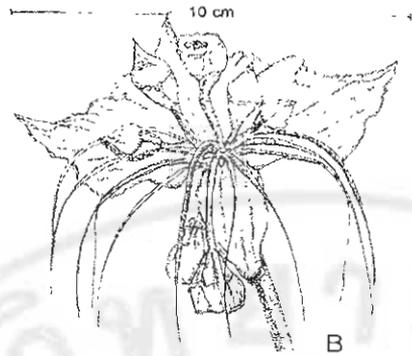
ภาพที่ 36 *Gardenia sootepensis* Hutch. คำมอกหลวง A: กิ่ง ใบ B: ดอก C: ผล

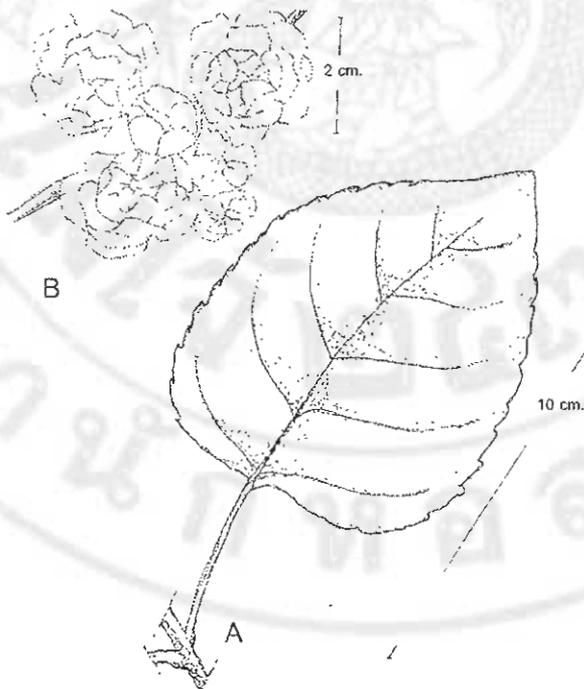
ภาพที่ 37 *Euphorea longan* Linn. ลำใย A: กิ่ง ใบ B: ช่อดอก C: ผล

ภาพที่ 38 *Schleicheria oleosa* Merr. ตะคร้อ A: กิ่ง ใบ B: ผล

ภาพที่ 39 *Tacca integrifolia* Ker-Gawl. เนระพูสีไท A: ใบ B: ช่อดอก

ภาพที่ 40 *Clerodendrum viscosum* Vent. นางแย้มป่า A: กิ่งใบ B: ช่อดอก

ภาคผนวก ข

ภาพที่ 41 *Cassia fistula* Linn. คูณ

ภาพที่ 42 *Orthosiphon grandiflorus* Bolding.
หน้าหนดแมว

ภาพที่ 43 *Crateva religiosa* Kurz กุ่ม

ภาพที่ 44 *Plumbago zeylanica* Linn. เจตมูลเพลิงขาว

ภาพที่ 45 *Plumbago indica* Linn.
เจตมูลเพลิงแดง

ภาพที่ 46 *Xylia xylocarpa* Taub. ไม้แดง

ภาพที่ 47 *Litsea glutinosa* (Lour.) C.B. หมี่เหม็น.

ภาพที่ 48 *Gardenia sootepensis* Hutch
คำมอกหลวง

ภาพที่ 49 *Pterocarpus macrocarpus* Kurz
ประดู่ป่า

ภาพที่ 50 *Caesalpinia sappan* Linn. ฝาง

ภาพที่ 51 *Cinnamomum* sp. อบเชย

ภาพที่ 52 *Garcinia succifolia* Kurz ส้มป่อย

ภาพที่ 53 *Tacca integrifolia* Ker-Gawl.
ตุงหน้า

ภาพที่ 54 *Careya sphaerica* Roxb กระโดน

ภาพที่ 55 *Phyllodium longipes* Schindl.
เกล็ดปลา

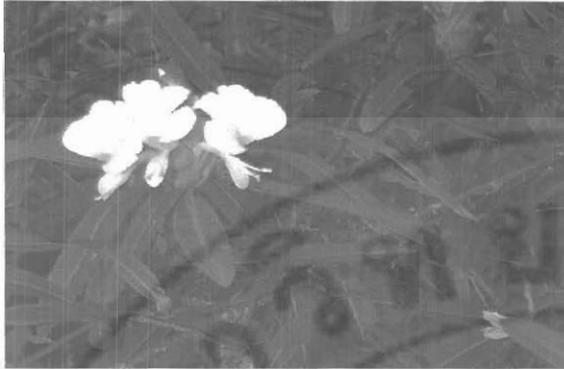
ภาพที่ 56 *Costus speciosus* Smith.
เอื้องหมายนา

ภาพที่ 57 *Strychnos nux-vomica* Linn.
แสลงใจ

ภาพที่ 58 *Ficus hispida* Linn.f.
เดื่อปล้อง

ภาพที่ 59 *Barleria lupulina* Linn.
เลลดพั้งพอน

ภาพที่ 60 *Curcuma sessilis* Gage
กระเจียว

ภาพที่ 61 *Houttuynia cordata* Thunb.)
พลูดาว

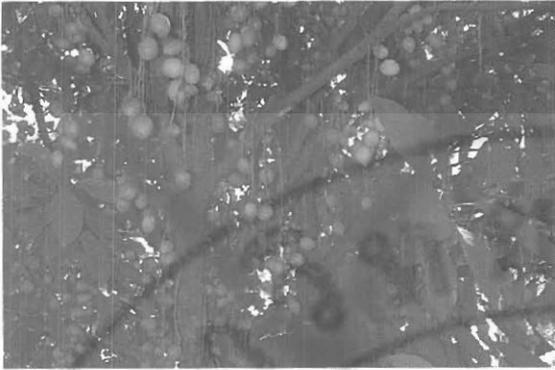
ภาพที่ 62 *Milientha suavis* Pierre)
ผักหวานป่า

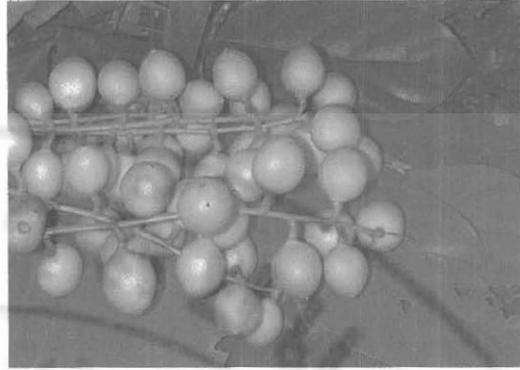
ภาพที่ 63 *Uvaria rufa* Bl. นมควาย

ภาพที่ 64 *Lasia spinosa* Linn. ผักหนาม

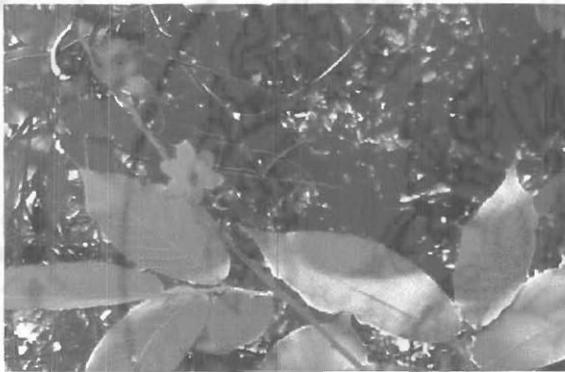

ภาพที่ 65

ภาพที่ 66

ภาพที่ 65 และ 66 *Baccaurea ramiflora* Lour. มะไฟป่า

ภาพที่ 67 *Gardenia erythroclada* Kurz.
มะคิงแดง

ภาพที่ 68 *Zingiber cassumunar* Roxb. ไพล

ภาพที่ 69

ภาพที่ 70

ภาพที่ 71

ภาพที่ 69, 70 และ 71 แสดงสภาพป่าในโครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช มหาวิทยาลัยแม่โจ้
ซึ่งเป็นป่าชุมชนใกล้หมู่บ้าน

ภาพที่ 72

ภาพที่ 73

ภาพที่ 74

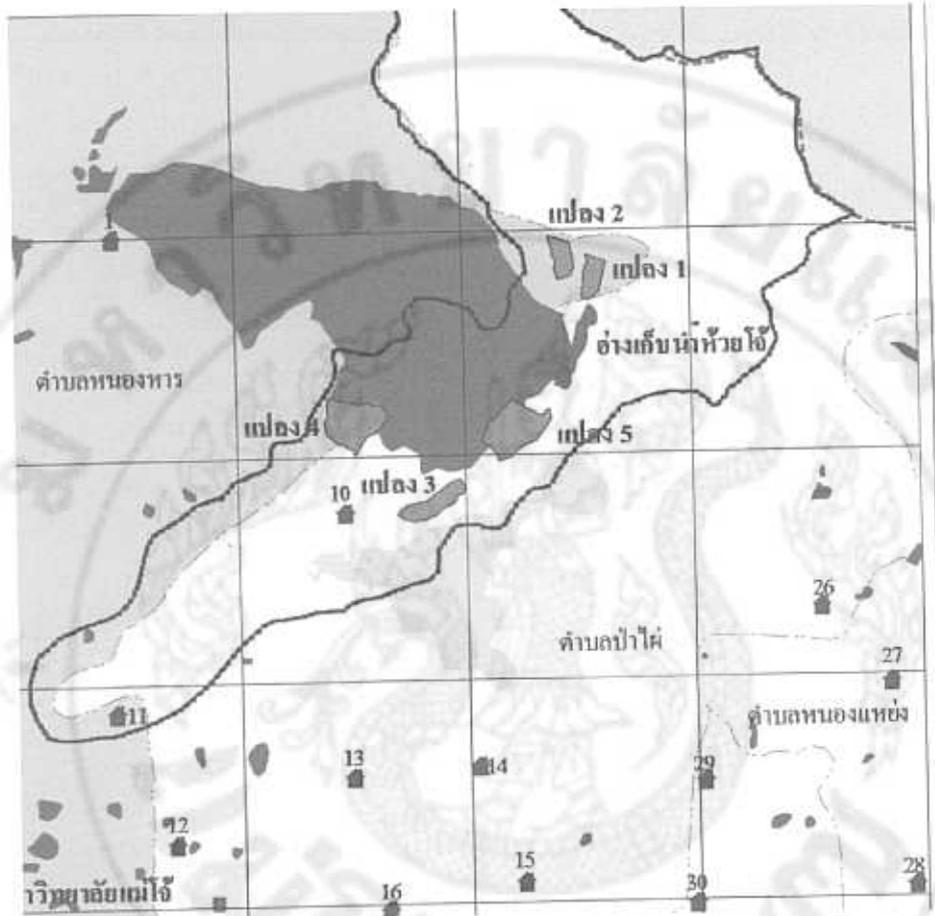
ภาพที่ 75

ภาพที่ 72, 73 และ 74 แสดงภาพการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้าน, การเก็บเห็ดตามฤดูกาล และสภาพครัวตามลำดับ

ภาพที่ 76

ภาพที่ 75 และ 76 แสดงภาพการดำเนินชีวิตประจำวันของชาวบ้านและการเก็บพืชสมุนไพรโดยหมอพื้นบ้าน

ภาพที่ 77 แสดงแผนที่ของป่าบ้านโป่งในพื้นที่โครงการอนุรักษ์พันธุกรรมพืช ฯ มหาวิทยาลัยแม่โจ้